

NIETZSCHE'DE İNSAN VE TOPLUM

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Ana Bilim Dalı
Sistemik Felsefe ve Mantık Programı

Erdem Cem ŞAHİN

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali SARI

Ekim 2024
DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Erdem Cem şahin

ÖNSÖZ

Nietzsche'nin yaşadığı dönem (1844-1900) dünyada büyük değişimlerin gerçekleştiği bir zaman dilimiydi. Doğduğu yıl iletişim konusunda devrim sayılabilecek bir gelişme olan telgraf kullanılmaya başlanmıştı. O daha dört yaşında bir çocukken Marx'ın Komünist Manifestosu yayımlanmış yine bu sıralarda liberalizm, milliyetçilik ve sosyalizm gibi fikirlerin yükselişiyle beraber devrimler gündeme gelmişti. Nietzsche; rasyonalizm, üretimde makine kullanımının yaygınlaşması ve bunlarla birlikte demokrasi, liberalizm ve nihilizm karşısında eleştirel bir tutum takınmıştır.

Bu saydığımız değişimler içerisinde Nietzsche, insanları köle ahlakına yönelttiğini düşündüğü Hristiyanlık ve bunun yanında kendi zamanının yükselen değerlerinin foyasını ortaya çıkarmaya çalışarak bunların yerine nasıl bir insan ve toplum kurguladığını anlatmıştır.

Bugünden bakılınca Nietzsche'nin -nazizim dahil- her yöne çekilmeye elverişli bazı aforizmaları ve biraz da sağlık sorunlarından kaynaklanan talihsiz ifadeleri bulunsa da zaman onu asla tamamen haksız çıkarmamıştır. Aksine adeta bir kriz peygamberi olarak adlandırılan Nietzsche, günümüz insanının içinde bulunduğu değer yitimini, tinsel ve toplumsal bungunluğu ve nihilizmi önceden hissetmiş, yaşamı acı tatlı her yönüyle kabul edebilecek güçlü ve mağrur üstinsanların yön verdiği bir toplum hayali kurmuştur.

Nietzsche kendi ideal toplum biçimini önerirken, Aydınlanmanın iyimser bakış açısı karşısında modern yaşamın insanların toplumsal ve düşünsel yaşamına getireceğini düşündüğü zararları konusunda belirlemeler yapmış ve bu belirlemeler hemen onun ölümünü izleyen yirminci yüzyılın başlarından itibaren gerçekleşmeye başlamıştır. Birincisi 1914 ve ikincisi 1939'da olmak üzere iki dünya savaşı ve atom bombasının kullanımı, silah teknolojisi yüksek ülkelerin gelişmemiş ülkeleri sömürge haline getirmesi, emperyalizmin üçüncü dünya ülkelerinde neden olduğu zararlar, "modern bürokratik kurumların Weber'in deyişiyle insanlığı adeta rutin demir bir kafes içerisine hapsedmesi gibi birçok gelişme", Aydınlanmaya dair pozitif algılamayı sarsmış ve bu sarsıntı insanlığı yeni arayışlara sürüklemiştir. İşte bu arayış sürecinde Nietzsche'nin görüşleri değerlendirmeye alınmış ve düşünürler arasında kendi tahminlerinin bile ötesinde etki göstermiştir.

Nietzsche'nin birçok etkilere yol açan fikirlerinin yola çıkış noktası Sokrates öncesi Antik Yunan düşüncesidir. Buradan başlayarak geliştirdiği fikirleriyle 20. yüzyıldaki varoluşçuluk, hermeneutik, analitik felsefe, yapısalcı ve postmodern felsefe üzerinde çok

açık izleri vardır. Bugün Nietzsche'nin artılarıyla eksileriyle analiz edilerek günümüz toplumsal ve bireysel sorunlarıyla yüzleştirilmesine ihtiyacımız bulunmaktadır.

Çalışmam sürecinde hoşgörüsü ve bilgisiyle yanımda duran danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Ali Sarı'ya minnettarlığımı ifade etmek isterim. Bunun yanında ders aşamasında değerli birikimlerinden yararlandığım bölüm hocalarıma da şükran borçluyum. Ayrıca çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen sevgili aileme teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

NIETZSCHE'DE İNSAN VE TOPLUM

Şahin, Erdem Cem
Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ABD

Sistematik Felsefe Mantık Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mehmet Ali Sarı

Ekim 2024, VI + 89 sayfa

Bu çalışma Nietzsche'nin insan ve topluma dair düşüncelerine ilişkindir. Nietzsche'nin genel felsefesi incelenerek, günümüz insan ve toplumsal düşüncesine dair yapabileceği katkılar değerlendirilecektir.

Felsefe tarihinde sosyoloji ve psikoloji biliminden çok daha önceleri bile toplum ve insana ilişkin düşünüşler var olmuştur. Bu çalışmalar bugün de devam etmektedir. Toplum felsefesi anlamında Nietzsche'nin toplum bilimine yapabileceği katkılar genellikle ihmal edilmiştir. Onun, post modern düşüncenin babası olduğunun iddia edilmesi bile bu ihmalin ne kadar büyük bir boyutta gerçekleştiğini bize göstermektedir. O, günümüz insanının içinde bulunduğu, özellikle kentleşme ve kapitalizmin getirdiği boşluk ve anlamsızlık duygularıyla beraber, değerlerin aşınması olarak adlandırabileceğimiz nihilizm sorununu yirminci yüzyılın başına gelmeden tespit etmiş ve çareler aramıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Nietzsche'nin felsefesini temellendirmek için yaşam dönemlerine kısaca değinilip arkasından onun temel kavramları üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde, Kültür, Kitle kültürü ve Popüler Kültür kavramlarını açıklamaya çalışacağız.

Üçüncü bölümde, Nietzsche'nin felsefesinin, günümüz önemli toplumsal tartışmalarından biri olan kapitalist dünya düzeninin olguları olan kitle kültürü, popüler kültür ve nihilizm karşısında özgür bireyin lehine olarak verebileceği katkıları ve bu katkılar doğrultusunda Nietzsche'nin felsefesinin bir öz-gelişme felsefesi olduğu, yani insanın nihai potansiyelini gerçekleştirmesini sağlamaya yönelik, mistik boyutlarda içeren yaklaşımıyla varoluşçu görüşlere sağladığı altyapıyı ve kitle kültürü karşısında yaratıcı özgür bireylerin ortaya çıkışına nasıl hizmet edebileceğini göstermeye çalışacağız.

Sonuç olarak Nietzsche'nin günümüz toplumsal ve psikolojik sorunlarında önemli yararları olabilecek fikirleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kitle kültürü, Popüler Kültür, Nihilizm, Yabancılaşma

ABSTRACT

HUMAN AND SOCIETY IN FRIEDRICH NIETZSCHE

Şahin, Erdem Cem
Master's Thesis Department of Philosophy
Philosophy Department
Systematic Philosophy Logic Program
Adviser of Thesis: Prof. Dr. Mehmet Ali Sarı

October 2024, VI + 89 pages

This study concerns Nietzsche's thoughts on human beings and society. Nietzsche's general philosophy will be examined to evaluate the contributions he can make to contemporary human and social thought. Throughout the history of philosophy, there have been reflections on society and human beings long before the sciences of sociology and psychology emerged. These studies continue to this day. Nietzsche's potential contributions to social science in terms of philosophy of society have often been neglected. The claim that he is the father of postmodern thought itself demonstrates the extent of this neglect. He identified the problem of nihilism, which can be described as the erosion of values, alongside feelings of emptiness and meaninglessness brought about particularly by urbanization and capitalism, before the early twentieth century and sought remedies.

The first part of the study briefly touches on Nietzsche's life stages to ground his philosophy and then focuses on his key concepts. In the second part, we will attempt to explain the concepts of Culture, Mass Culture, and Popular Culture. In the third part, we will explore Nietzsche's philosophy in relation to the phenomena of mass culture, popular culture, and nihilism, which are important contemporary social debates within the capitalist world order. We will discuss how Nietzsche's philosophy can contribute favorably towards the free individual, and in this direction, we will illustrate how Nietzsche's philosophy serves as a philosophy of self-development, aiming to realize human's ultimate potential, incorporating a mystical dimension, and providing a foundation for existentialist views, promoting the emergence of creative free individuals against mass culture.

In conclusion, Nietzsche's ideas have been identified as potentially beneficial for addressing contemporary social and psychological issues.

Keywords: Mass Culture, Popular Culture, Nihilism, Estrangement

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NİETZSCHE’NİN YAŞAM DÖNEMLERİ VE FELSEFESİNDEKİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Nietzsche ve Yaşadığı Çağ	8
1.2. Nietzsche’nin Düşünsel Gelişimi	10
1.2.1. Nietzsche’nin Düşünsel Dönemleri	17
1.2.1.1. Kültüre Hayranlık Dönem.....	17
1.2.1.2. Pozitivist Dönem	17
1.2.1.3.Yeni Felsefe Dönemi	18
1.3. Nietzsche’nin Felsefesindeki Temel Kavramlar	19
1.3.1.Tragedyanın Doğuşu, Dionysos ve Apollon	19
1.3.2. Nihilizm	23
1.3.3. Hıristiyan Ahlakı ve Eleştirisi	25
1.3.3.1. Ahlakın Soykütüğü	27
1.3.3.2. İyi ve Kötü Kavramları	29
1.3.4. Bengi Dönüş	30
1.3.5. Güç İstemi, Amor Fati ve Üst İnsan	32
1.3.6. Perspektivizm	35
1.3.7. Decadence/Yabancılaşma	36

İKİNCİ BÖLÜM

KİTLE KÜLTÜRÜ VE POPÜLER KÜLTÜR

2. Kitle Kültürü ve Popüler Kültür	38
2.1. Kültür Nedir?	39

2.2. Kitle Toplumu.....	41
2.3. Kitle Kültürü.....	42
2.4. Popüler Kültür	44
2.5. Kitle Kültürü ve Popüler Kültür Ayrımı	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NIETZSCHE’NİN KİTLE VE POPÜLER KÜLTÜR

ELEŞTİRİSİ

3.1. Kültür Eleştirisi..	47
3.2. Modern Kültür, Efendi Ahlakı ve Köle Ahlakı İlişkisi.....	49
3.3. Modern Yaşam ve Ebedi Dönüş Algısı	50
3.4. Modern İnsan ve Gündelik Yaşam Eleştirisi	51
3.5. Modern Toplum ve Kitle Toplumu Eleştirisi	56
3.6. Kitle Kültürü ve Popüler Kültür Karşısında Nietzscheci Perspektif.....	60
SONUÇ.....	69
KAYNAKLAR.....	84
ÖZ GEÇMİŞ.....	89

GİRİŞ

İnsan bio-psiko-sosyal bir varlıktır. Kavramdan anlaşılacağı üzere, insan her şeyden önce diğer canlılar gibi biyolojik bir yapıya/ bedene sahiptir. Bu canlı, milyonlarca yıl süren bir gelişim neticesinde modern insan aşamasına ulaşmıştır. Ancak tanımımızda yer alan *sosyal* ve *psikolojik* boyutlar olmasaydı bu gelişime hiçbir zaman ulaşamayacaktı. Düşünme ve alet yapabilme becerisi onu zamanla diğer hayvanlardan ayırarak, dünyadaki bütün yaşam formlarını ve doğal kaynakları zorla ele geçireceği bir seviyeye taşıyacaktı.

Düzen kavramının bilimin gelişimi içinde elzem olduğunu belirten Saran'a göre insanoğlu yaşadığı doğal çevre içerisinde rutin olarak gerçekleşen doğa olaylarının arkasında bir düzen olduğunu keşfetmiştir. Tespit edilen bu değişmez doğa kurallarını, günlük yaşamını kolaylaştırmak ve daha planlı programlı yaşamak için kullanmıştır (Saran, 1992: 14). 19.yy'a gelindiğinde ise S. Simon ve A. Comte gibi düşünürler doğada bulunan kanunların toplumlara da uygulanabileceğini düşünmüşlerdir. Doğa bilimlerindeki Darwinizm ve felsefedeki Marksizm gibi birtakım kuramlar da bu yaklaşımlara zemin sağlamıştır. Bunların hepsi akılcı, aydınlanmacı bir yaklaşımla toplumcu görüşler ileri sürmüşlerdir. Batı medeniyetinin her şeyi akılla temellendirmeye çalıştığı bu dönemde Descartes ve Kant gibi düşünürler, dini bile akılla kurtarmaya teşebbüs etmişler ve aklın ışığında bir din geliştirmeye çalışmışlardır. Toplumbilimcinin toplumu nasıl tanımladığıyla bu konuda bilimsel olarak nasıl bir yöntemle çalışılması gerektiği düşüncesi yakından ilişkilidir. Swingewood'a göre Comte gibi toplumbiliminin ilk kurucuları toplumu fizik yasalara tabi bir nesne gibi ele alabileceklerini düşünmüşler ve bunun sonucunda evrensel toplum kanunları bulabilmeyi ummuşlardır. Comte bu durumun çok tipik bir örneği olarak, bütün insan toplumlarının teolojik, metafizik ve pozitif aşamalardan geçmek durumunda olduğunu iddia ederek, adeta toplumsal bir doğa kanunu ortaya çıkardığını düşünmüştür. Saint Simon ise pozitif bir bilim olarak toplumbiliminin 'sosyal fizik' olarak adlandırılması önerisini getirmiştir (Swingewood, 1998: 56).

Ancak zaman içinde bu görüşlerin karşısında romantizm gibi yeni akımlar ortaya çıkmıştır. Örneğin Kierkegaard akılcı bir din olamayacağını söyler. Bunun yanında Alman idealistleri aklın yanına tutkuyu ekliyorlar. Bu yeni akımdakiler toplumcu

değillerdir. Örneğin Schopenhauer ve Nietzsche’de bu paralelde düşünürler olarak toplu olarak bir kurtuluş hikayesi olabileceğini düşünmezler. Ancak bu düşünürler bireyci olmakla birlikte tamamen toplumsal kaygıları yoktur demektedir aşırı bir ifade olur. Heidegger’i de etkileyen Nietzsche *Tanrı Öldü* diyerek artık insanların gökyüzünden bir kurtarıcı bekleyemeyeceğini, üstinsanın bireyin çıkış noktası olabileceğini ileri sürüyor. Schopenhauer, Kierkegaard ve Nietzsche o dönemdeki modern rasyonel toplumcu anlayışa karşı çıkmışlar ve kendi irrasyonel kabul edilen fikirlerini savunmuşlardır. Nietzsche’ye göre rasyonel toplumcu görüşün başlangıcı Sokrates ve Platon’a kadar geri götürülebilir. Toplum felsefesi olarak adlandırabileceğimiz bu çalışmalar, sosyolojinin bilim olarak ortaya çıkışından çok önce toplumsal yapıyı anlamayı, sorunlarına çare bulmayı ve istikrarlı olarak geliştirmeyi amaçlamaktaydı. Toplum felsefesinin ilk çağdaki temsilcileri Platon, özellikle *Cumhuriyet ve Yasalar* adlı eserinde fikirlerini anlatırken Aristo *Politika* adlı eseri yazmıştır.

Daha sonraki dönemlerde toplumsal felsefeye *Toplumsal Sözleşme Teorileri* diyebileceğimiz Thomas Hobbes ve Jean Jacques Rousseau gibi düşünürlerin fikirleri damga vurmuştur. Toplum felsefesi çalışmaları Marks, Max Weber ve Simmel gibi çok önemli düşünürlerin çalışmalarıyla yeni aşamalar katederek nihayet günümüzde yapısalcılık, işlevselcilik ve çatışma teorilerinin tartışmalarına ulaşmıştır.

Nietzsche, bilimsel düşüncenin ve modernitenin akla olan sonsuz güveniyle yola çıkarak şekillendirdiği anlayışa karşı çıkmıştır. 18. ve 19. yy matematiğin doğaya uygulandığı çok farklı bir zaman dilimidir. Sözgelimi Descartes bilimsel bilgiyi akli temel olarak sorgulamıştır. Her şeyi kökten etkileyen bu yeni yaklaşım sonucunda ilk sanayi hareketleri başlamış, Fransız İhtilali gibi önemli toplumsal değişimler meydana gelmiştir. Demokrasi, burjuvazi ve sermaye gibi yeni kavramlar hararetle tartışılmaya başlanmıştır.

Felsefi yaklaşımları Antik Yunan tandanslı olan Yeni- Platoncu ve Yeni- Aristocu filozoflara göre, Nietzsche’nin felsefesinin modern felsefe dönemiyle bir bağlantı ve süreklilik ilişkisi vardır. Bu düşünürler felsefe tarihini klasik ve modern dönem olarak başlıca iki döneme ayırmaktadırlar ve onlara göre Nietzsche, toplumsal geleneklere sırt çeviren yapısı ve ahlaka karşı olan tavrıyla modern felsefe içerisinde bireyi temel alan yaklaşımların marjinalleşmiş bir boyutuna ulaşmıştır (Danto, 2002: 9).

Nietzsche’nin ana ilgi alanı insan, yani bireydir. Jaspers’e göre Nietzsche’yi çalışmalarında motive eden temel unsur, yaşadığı çağdaki tek kelimeyle yetersiz olarak kabul ettiği insan yapısına karşı tepkisi ve bu insanın gelişerek ulaşabileceği gizil

güçlerinin açığa çıkarılabilmesidir. Onun eylemi insanın aşkınlığına yöneliktir (Jaspers, 2013 :157). Bu ideal tipe üst-insan adını vermiştir. Ne var ki Nietzsche'nin bireyciliği, bizi onun toplumsal konularda hiçbir yararı olmadığı sonucuna götürmemelidir. Çünkü insan yavrusu ancak toplum içinde insan olabilir ve toplum insanların kollektif şuurudur. Nietzsche'nin üst-insan kavramı neticede toplumu daha üst bir yere taşıyacak olan öncü bir kişiliğe işaret eder. Hiçbir üstinsan yalnız başına insan olamaz.

Toplum bireylerden çok, bireylerin sosyal hayatta edindikleri değerler, normlar ve davranış kalıplarıdır. Marshall'a göre toplum "genel olarak, ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir gruptur. Yalnız toplumla ilgili çok farklı sosyolojik yaklaşımlar bulunduğu hemen eklenmelidir" (Marshall, 1999: 732).

Biz bu çalışmamızda, yukarıda saydığımız sosyal bilimciler ve düşünürlerle olan etkileşimleri ve özgün toplumsal görüşleri açısından ihmal edilen Nietzsche'nin insan ve toplum felsefesinin, günümüz sosyolojik (toplum) ve psikolojik (insan) problemlerine, özellikle kapitalist topluma içkin olan 'kitle kültürü', 'popüler kültür' olguları karşısında bireyin özgürlüğü ve maneviyatına nasıl bir katkı yapabileceğini değerlendirmek istiyoruz. Kızılçelik, sosyolojik çalışmalarda Nietzsche'nin fikirlerinin ele alınmasının çok rastlanan bir şey olmadığını hatta bu çalışmaları yapan sosyologların Nietzsche'ye mesafeli durduğunu belirtiyor. Ancak Nietzsche, modernizm konusunda ciddi anlamda kafa yormuş bir düşünür olarak sosyolojik çalışmalarda bulunması gereken konuma yerleştirilmelidir (Kızılçelik, 2011: 95).

Nietzsche hakkında yapılmış olan önemli çalışmalarda dikkat çekilen bir husus vardır. Nietzsche'yi okumak ve anlamak kesinlikle ona belli bir tarzda nüfuz edilmesini gerektirmektedir. Bu nüfuz etme işlemi ilk başta basitmiş gibi görünse de pek de öyle olmadığını anlamak uzun sürmez. Nietzsche'yi okumanın ilk başta kolaymış gibi görünmesi yanıltıcıdır. Onun okuyucuyu hemen sarıveren, ilginç, sarhoş edici dili başta okuyucuya bir ödül gibi gelir. Ancak Nietzsche okumasını ilerlettiğimiz zaman sıkıntılar ortaya çıkmaya başlar. Onunla doğrudan kurulan iletişim sonucunda bize verdiği heyecan sönmeye başlar. Nietzsche'nin okuyucuya sunduğu çeşitlilik dayanılmaz bir şey olur. İşte böylesi bir durumda Nietzsche'yi doğru bir şekilde anlayamayız. "Nietzsche'yi salt okumaktan çok Nietzsche'yi incelemek gerekir, yani Nietzsche'nin çağımızda temsil ettiği düşünce deneyimlerinin bütününe ele almalıyız" (Jaspers, 2013:7).

Nietzsche'nin okuruyla kurduğu gelgitli ilişkiye ilaveten “eserleri de tıpkı yaşamı gibi oldukça karmaşık ve çetrefillidir”. Çok değişik konularda yazıları olan Nietzsche, edebi bir üslup kullanmıştır. Hastalıkların yakasını bırakmaması da onu önemli oranda etkilemiştir. Nietzsche sayılan bu gerekçelerle çok değişik şekillerde yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. Bu nedenle Nietzsche hakkında araştırma yapan birçok düşünür, Nietzsche'yi çözümlenmeye çalışırken, onun eserleri ve yaşam dönemi olayları arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurma yöntemini kullanmıştır (Danto, 2002: 3).

Nietzsche'yi anlamak görülüyor ki zannedildiği kadar basit değil. Bu soruna dikkat çekmek her Nietzsche yazarının adeta boynunun borcu haline gelmiştir. Hemen birkaç örnek daha verelim. Kuçuradi'ye göre “Nietzsche üzerinde konuşabilmek için, Nietzsche'yi bütünüyle tanımak, onun dilini bilmek şarttır.” Herhangi bir sorun karşısında Nietzsche'nin verebileceği cevabı öğrenmek istiyorsak onun birkaç cümlesiyle veya metniyle sonuca varmamalıyız (Kuçuradi, 1967:11). Strathern'de bu minvalde olmak üzere, Nietzsche'nin kendisi hakkında yazılan saçmalıklardan -örneğin nazizim- biraz da olsa sorumlu olduğunu belirtmekle birlikte, gerçek düşüncelerinin saptırıldığı gerçeğine önemle dikkat etmemiz gerektiğini savunmuştur. Nietzsche, faşizmin liderlerinden hoşlanmamış, antisemitizmden nefret etmiştir. Bunun yanında saf Alman ırkından teşekkül edecek olan bir Alman milli devleti, muhtemelen Nietzsche tarafından çok gülünç bulunurdu (Strathern, 1997: 2).

Nietzsche'nin söz ve üslubundan kaynaklanan sorunlardan daha önemlisi işte bu son örneğimizde gizlidir. Hastalığının son aşamaları ve ölümünü izleyen süreçte yazıları kız kardeşi tarafından tahrif edilerek Nazilerin kullanımına sunulmuştur. Bu konuyu çalışmanın ilerleyen kısımlarında yeniden ele alacağız.

Nietzsche'nin yaşam sürecinde başına gelenler göz ardı edilerek onun felsefesini anlamaya çalışmak Danto'nun da belirttiği gibi büyük bir eksikliğe yol açacaktır. O, içinde yaşadığı koşulların etkisinden elbette kaçınmamıştır. Ancak kendi filozof dürüstlüğüne ilke edinerek, bu koşulların üzerinden bakmayı da başarabilmiştir. Edelman, Nietzsche'nin yazdıklarının büyük oranda kapsayıcı bir şekilde ele alınıp anlatılmadığını, zamana ve duruma göre olan bakış açısı değişikliklerinin tespit edilmesi zahmetine girilmeksizin çelişkilerinin ön plana çıkarıldığını belirterek, bunun sonucunda da Nietzsche'nin “heyecanla kazanılacak ya da kaybedilecek bir nesne haline geldiğini” öne sürmüştür (Edelman, 2001).

Nietzsche’de İnsan ve Toplum adını taşıyan çalışmamız, ilk bakışta Nietzsche konusunda önemli bir sınırlandırmaya sahipmiş izlenimi yaratmaktadır. Ne var ki konunun ilk başta zannedildiği kadar küçük sınırlara sahip olamayacağını araştırmanın hemen başında fark edebiliriz. Çünkü Nietzsche’nin, insan ve toplum kavramları altına dahil edilemeyecek pek bir tümcesi yoktur. Onun temel sorunu insanı ve toplumu, aldığından –kendine göre- daha iyi bir yerde bırakmaktır.

Nietzsche’yi incelerken onu kendilerine göre farklı yaklaşım tarzlarıyla anlamaya çalışan felsefi ekoller vardır. Roy Jackson bunları ikiye ayırır: Birincisi kıtasal yaklaşım olarak adlandırılan ve Foucault, Derrida ve Delleuze gibi önemli düşünürlerin dahil olduğu ekoldür. Bu yaklaşımdakiler Nietzsche’yi bir varoluşçu olarak kabul edip objektif ahlaki değerlerin varlığını reddettiğini ve bilgiyi bir perspektif meselesi olarak gördüğünü öne sürerler. İkincisi ise bilimlerle daha yakın ilişki kurmaya çalışan ve bütüncül felsefi sistemlerden ziyade kavramların netleştirilmesine ağırlık veren İngiliz- Amerikan menşeli düşünürlerdir. Bunlar Nietzsche’nin varoluşçu yönünü önemsemeyip onu daha çok konvansiyonel olarak ele alırlar (Jackson, 2012: 20-21).

Danto’ya göre ise felsefeyi sistematik ve rasyonel bir düşünme faaliyeti olarak kabul eden felsefeciler için Nietzsche gerek edebi tarzı açısından, gerekse eserlerinin kapsamlı bir incelemesi yapıldığında systemsiz yazın ürünleri ve son olarak akla karşı tutumu ve erotizme kaçan ifadeleri nedeniyle normal bir filozof olarak değerlendirilemez. Hem, felsefeyi akla dayanan bir etkinlik olarak kabul eden rasyonalistler, hem de insan zihnini başlangıçta boş bir levhaya benzeten ve bilgilerimizin kaynağı olarak gözlemlenebilir dış dünyayı temel alan empiristler Nietzsche’yi kendi düşünce geleneklerinin dışında görürler. Bu iki ekol Nietzsche’nin hiçbir şekilde kabul etmediği özne-nesne düalizmini temel almaları bakımından bir benzerliğe sahiptirler. Rasyonalizme göre bu ikicilik akıl ile dışarıdaki dünya arasında, empirizmde ise olgu ve değer farklılığı arasındadır. Ayrıca akılcılar ile pozitivistlerin birleşim noktasında bulunan Kant’çılar ise erotik içeriklerin düşüncede yeri olmadığını kabul ettiklerinden dolayı Nietzsche’nin düşüncesiyle mesafeli durmak isterler. Ancak bazı felsefeciler ise Nietzsche’nin insanı düalist/ ikici bir bakışla ele almadığını ve onu duygularıyla ve aklıyla bir bütünün parçaları olarak gördüğünü ifade ederler. Bu onlara göre Nietzsche’nin artılarıdır ve “Nietzsche bir yaşam filozofu, onun felsefesi ise yaşam felsefesi olarak sunulmuştur” (Danto, 2002: 12).

Danto, Nietzsche'yi bir yaşam filozofu olarak görenlerle ilgili olarak devamında, onların yaşamın hareketli niteliğine, oluşa dikkat çektiklerini belirtir. Zaten Nietzsche ilk eseri olan *Yunanlıların Antik Çağında Felsefe* adlı çalışmasında Parmenides'e karşı Herakleitos'u savunmuştur. Nietzsche'ye göre oluş, kendisine yüklenmeye çalışılan her türlü ahlaki vasıftan bağımsız olarak yani iyinin ve kötünün ötesinde olarak hareketine devam eder. Nietzsche kendisini metafizik geleneğin dışında görür. Metafizik anlayışın temel kabulü, evrende her türlü değişimin arkasında değişmeyen bir öz olduğudur. Düşünce tarihi içinde bu kabulün değişik varyasyonları olagelmıştır. Felsefenin gelişiminde Sokrates öncesi ve sonrasına dair bir ayırım yapan Nietzsche'ye göre, Sokrates'ten itibaren oluşun gerisinde bir töz olduğu iddia edilmiş ve bu durum sonunda nihilizme yol açmıştır. Varlıkla oluşun birbirinden tecrit edilmesine vesile olan bu anlayış bazen idealarla gerçek dünyayı ayırmış, kimi zamanda numen- fenomen gibi kavramlar yaratmıştır. Bu durum hala devam etmektedir. Yine Danto'ya göre "işte, Nietzsche'nin felsefesi de kendi deyişiyle tam da bu noktada başlamaktadır" (Danto, 2002: 12).

Biz bu çalışma ile modernleşmenin sıkıntılılarına dair çok önemli öngörülerini ve düşünürler üzerinde etkileri olan bir filozof olarak Nietzsche'nin felsefesi üzerinden günümüz küresel kapitalist kitle kültürü ve popüler kültür ortamının demokrasi ve insan hakları üzerinde nasıl bir tahribat yarattığını tespit etmeye çalışacağız. Nietzsche'nin özellikle modern insanın yabancılaşmasının engellenmesine nasıl bir katkı yapabileceğini, bunun yanında para ekonomisinin cenderesine düşmüş sosyal hayatın ve budanmış bireysel özgürlüklerin daha yalın bir söyleyişle demokrasinin yüzünde nasıl yalancı bir maskeyle dolaştığının ortaya koyulmasına katkıda bulunabileceğini göstermek istiyoruz.

Nietzsche'yi belli başlı felsefi geleneklerin içine hemen oturtuvermenin çok kolay olmadığını tespit etmiştik. Ne var ki;

*Üstinsan'*ın (übermensch) Goethe'de, *eğitim yoksununun* Hayrn'da geçmesi, tıpkı Teichmüller'den aldığı *Perspektivizm* ve *gerçek dünya ve görünüşteki dünya*, ayrıca Bourget'de aldığı *Decadence* (çökkünlük-çöküş) kadar önemlidir. Bu, Nietzsche'nin doğal, doğrudan gerçekleşen ve tamamen kendi içinde değişen yeni düşüncelere açık oluşudur ki bunlar olmadan da herhangi bir yaratıcılığın olması söz konusu değildir (Jaspers, 2013:43).

Nietzsche'yi felsefi düşüncede bir yere koymaya çalışmanın ve ona yaklaşım tarzımızın nasıl olması gerektiğinin tartışılması yanında, onun müzikle olan ilgisini de bilmek gereklidir, çünkü Jaspers'in tespitine göre Nietzsche kadar müziğe nüfuz etmiş olan başka bir düşünür yoktur dense yeridir. Daha çocukken kilise müziğiyle başlayan bu yolculuğun istikameti gençliğinde Wagner'e yönelmiş ve daha sonraki zamanlarda, "sonunda notalardan başka bir yerde teselli bulamayan yaşlı bir müzisyenim" itirafına kadar varmıştır (Jaspers, 2013: 44). Nietzsche'nin yirmiye yakın bestesi olan müzisyen bir yönü olduğu biliniyor.

Nietzsche'yi anlamak için yapılması gereken bir başka şey de hastalığının seyri ve bu hastalığın düşüncelerinde yarattığı etkiyi hesaba katmaktır. Nietzsche'nin düşünsel gelişimini hayatı içerisinde çok kapsamlı şekilde inceleyen araştırmasında Julian Young'a göre Nietzsche'nin eserlerinde hastalık kavramının değerlendirilmesine ve ne anlam taşıdığına ilişkin olarak birçok ifade vardır. Nietzsche küçük molalar olmakla birlikte hayatının son yirmi yılında büyük sağlık sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalmış ve sonuçta zihinsel hastalığı nedeniyle son on yılını bilinçsiz olarak geçirmiştir (Young, 2015: 113).

Nietzsche'nin anlaşılması ve tartışılması önemlidir çünkü, Ansel Pearson'ın tespitine göre, günümüzde düşünen bütün insanlar, ister onun peşinden gitsinler isterse karşısında yer alsınlar "Nietzsche'nin aydınlattığı yolda veya gölgesinde düşünmektedir" (Ansell Pearson, 1998: 17).

Nietzsche düşünceleri doğrultusunda bir yaşam izlemiş, düşüncelerine uygun olmayan her kim ve ne olursa olsun terketmiştir. Düşüncelerini adeta yaşamış, kanıyla yazmıştır. "Bütün yazılmış şeyler içinde, yalnız kanla yazılmış olanı severim. Kanla yaz! Fark edeceksin ki kan, ruhtur" (Nietzsche, 2015: 57).

BİRİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE’NİN YAŞAM DÖNEMLERİ VE FELSEFESİNDEKİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Nietzsche ve Yaşadığı Çağ

Nietzsche büyük dönüşümlerin gerçekleştiği bir çağda yaşamını sürdürmüştü. Doğduğu yıl iletişim konusunda devrim sayılabilecek bir gelişme olan telgraf kullanılmaya başlanmıştı. O daha dört yaşında bir çocukken Marx’ın Komünist Manifesto’su yayımlanmış yine bu sıralarda liberalizm, milliyetçilik ve sosyalizm gibi fikirlerin yükselişiyle beraber devrimler gündeme gelmişti. Takip eden yıllarda Bismarck Almanya’sı ve İtalya siyasi birliklerine ulaşmış, Avrupa’da feodalizm zayıflamaya yüz tutmuş, Rusya’da toprağa dayalı kölelik sona ermiş ve sanayileşme ortaya çıkışından sonra ikinci aşamasına geçmeye başlamıştı. Bu noktada sekülerleşmeye ivme kazandıran bir kuram olarak Darwin’in biyoloji çalışmaları ve evrim görüşü önemlidir (Jackson, 2012: 16).

Böylesi önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemde, Nietzsche'nin çalışmalarında ele aldığı temel sorunun başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın içine girdiği politik ve tarihi kültürün yaşadığı krize bir çare aramak olduğunu düşünen Emden, 1840 ve 1900 yılları arasındaki zaman diliminde meydana gelen bu krize üç gelişmenin neden olduğunu ifade etmiştir. İlk gelişme, Aydınlanmanın uluslar üstü camiaya hitap eden yeni hümanist yaklaşımının Napolyon savaşlarıyla birlikte yara almasıdır. Çünkü Neohümanizm, hümanizmi bu evrendeki bütün varlıklara sevgi duyulan bir boyuta taşımıştı. İkinci gelişme, 1870 itibariyle başlayan Prusya – Fransa savaşının getirdiği Alman ulusalcılığının güçlenerek kültürel kuruluş mitolojilerine ilgiyi artırmasıydı. Sonuncu olarak da tarih ve doğa bilimleri çalışmalarının birbirinden farklı yöntemlerle yapılması gerektiği fikrine karşın teleolojik (ereksel) örneklere ihtiyaç duyulmasıdır (Emden, 2013: 5). Bu anlayıştaki tarihselcilere göre Yeniçağın ilerleme düşüncesinin bilimsel olarak bir geçerliliği yoktur ve tarih sürekli ilerleyen bir süreç değildir. Bu durum bireyselleştirici bir bilime imkan sağlar.

Nietzsche'nin doğumundan (1844) önce, Napoleon'un 1815' te Waterloo savaşında yenilmesinin ardından kurulan Alman konfederasyonu otuz dokuz yarı feodal devletten oluşmuştur. Bismarck 1862' de başbakan olduktan sonra bu devletçiklerin Prusya çatısı

altında bütünleşeceğini düşünmüştür. Nietzsche Birleşik bir Almanya'yı heyecanla destekleyenler arasındadır. Young'ın tespitine göre Nietzsche'nin Bismarck'a karşı olumlu bakışının sebebi; onu Almanya'nın ve Avrupa'nın birliğine ve büyük bir politikaya hizmet eden kozmopolit yapıda bir vizyona sahip olduğunu düşünmesidir. Yani Bismarck'ı "iyi bir Avrupalı" olarak görüyordu; Alman birliğine ve en nihayetinde Avrupa birliğine yönelik "büyük politikalarla" uğraşan eninde sonunda kozmopolit inanısta bir devlet adamı olduğunu düşünüyordu. Ancak Nietzsche'nin Bismarck'ın hiç de gözünde canlandırdığı gibi bir lider olmadığını anlaması uzun sürmeyecekti, çünkü Bismarck tam bir Makyavelci olarak iktidar hırsı içinde yaşayan bir Alman şovenistiydi. Nietzsche bu durumu 1870'lerin ortalarında tam olarak fark edecekti (Young, 2015: 106).

Nietzsche'nin hayatı boyunca Bismarck gibi hayranlık duyduğu kişilerden defalarca keskin kopuşlar yaşadığı biliniyor. Schopenhauer, Wagner ve Bismarck bunlardan en bilinenleridir. İnsanın kendisini bile alt edip daha üst bir aşamaya *üstinsana* ulaşması gerektiğini düşünen bir filozof için başka insanları geride bırakmak zor olmasa gerek.

Bismarck ile devam edecek olursak, Alman tarihçi Golo Mann, Bismarck dönemindeki Almanya'nın, Amerika Birleşik Devletleri'nin bütünleşmesi döneminde olduğu gibi siyasi anlamda yüksek değerlerle değil fütursuz bir faydacılık etrafında şekillendiğini ileri sürer. Alman tarihindeki ikinci büyük birleşim yani *Reich* olarak adlandırılan bu dönem, önemli düşünsel temellere değil savaflara, şantajlara ve ittifaklara dayanarak kirlili bir politik tavır sergiliyordu (Ansell-Pearson, 1998: 42). Bilindiği üzere Almanların kurduğu imparatorlukları ifade eden Reich'in birincisi kutsal Roma- Germen imparatorluğu, ikincisi Bismarck döneminin Prusya'sı, üçüncüsü ise Hitler'in Nazi Almanya'sıdır.

İşte Nietzsche'nin gözlerinin gördüğü çağının durumu: dinin suları kabarıyor ve arkalarında bataklıklar, suyu durgun göller bırakıyor; milletler düşmanca birbirinden ayrılıyor, birbirini parçalamak istiyor. Bilimler, her ölçünün dışında ve en kör bir *laissez faire* anlayışından dağılıyor ve kendisine kesin bir şekilde inanılan herşeyi eritiyor; kültürlü sınıflar ve devletler, son derece hor görülmeğe değer bir sermaye birikimiyle mesafe kat ediyor (Kuçuradi, 1967: 139-140).

1.2. Nietzsche'nin Düşünsel Gelişimi

Friedrich Wilhelm Nietzsche, 15 Ekim 1844'te doğmuştur. Doğum yeri Leipzig'in güneybatısında Saksonya'da bir Prusya köyü olan Röcken'dir. Babası Karl Ludwig Nietzsche adında bir papazdır. Nietzsche'nin dedesi Friedrich August, kilisede denetçilik görevi yapan ve dini konularda eserler yazmaya çalışan bir kişidir. Nietzsche'nin babaannesi ise beş kuşak boyunca papazlık yapan bir aileden gelmiştir. Young' a göre Nietzsche'nin daha sonraki dönemde Hristiyanlığa karşı saldırısında, ailesinin bu softa dindarlığına bir tepki aramak doğru olmayacaktır (Young, 2015: 5). Ecce Homo'da kendisinin de belirttiği gibi ailesi bağnaz değildir ve ona destek ve sevgilerini vermişlerdir.

Ludwig Nietzsche'nin babası Prusya kralı IV. Friedrich Wilhelm'in sadık bir hizmetkarıdır. Oğlu, kralın doğum gününde dünyaya gelince, onu kralın ismiyle vaftiz ettirmiştir. Young'a göre Röcken'de yaşayan kral taraftarı bu aile Fransız Devriminin tekrar etmesi gibi bir duruma olumlu yaklaşmamışlardır. Nietzsche bu doğrultuda olmak üzere hayatı süresince Fransız İhtilalini 'özgürlük, eşitlik ve kardeşlik' söylemleriyle besleyen düşünür olarak Rousseau'ya ve sosyalizm gibi her türlü devrime antipatisini devam ettirmiştir. Ayrıca, aile geleneğinden gelen kral yanlısı tutuma uygun olarak monarşiyi ideal bir yönetim biçimi olarak desteklemiştir (Young, 2015: 11).

30 Temmuz 1849'da Nietzsche'nin babası bir beyin hastalığı nedeniyle 35 yaşında ölmüştür. Babanın trajik ölümünün ardından annesi 1850'de bütün aileyi Naumburg' a taşımıştır. Nietzsche 1858'de yatılı okula buradaki evden gitmiş, otuz iki yıl sonra ise delirmiş olarak geri dönmüş ve annesi 1897' de ölene dek onun bakımıyla ilgilenmiştir (Young, 2015: 15).

Böylece çocukluk süreci Naumburg'da annesi, kız kardeşi, anneannesi ve evlenmemiş, akli muvazenesi hafif bozuk iki teyzesiyle beraber koyu hristiyan kadınlarla dolu bir evde geçmiştir. Kadınlarla küçüklüğünden itibaren yaşadığı bu yoğun deneyim, yaşamında ve felsefesinde derin izler bırakmıştır. Nietzsche, 1858'de Almanya'nın en iyilerinden olan, protestan yatılı okulu Schulpforta'ya kayıt yaptırır. Buradaki eğitimi 1864 Eylülüne kadar devam edecektir. Naumburg yakınlarında bulunan okul, öğrenci üzerinde çok sıkı bir kontrol kurması ve ağır eğitimiyle ünlüdür. Okulda ağırbaşlılığıyla dikkati çektiğinden 'Küçük Protestan Papazı' namıyla anılmaya başlanır ve derslerinde çok başarılıdır. Nietzsche yaralarını zamanla sarıp başarılı bir öğrenci olsa da babasını ve doğduğu yeri kaybetmesinin izlerini ömrü boyunca taşıyacaktır. "Anayurda geri

dönmenin verdiği emniyet hissinin özlemi Nietzsche'nin ömrü boyunca sürüp gitti” (Young, 2015: 16).

Nietzsche'nin ilk gençlik hayali rahip olmaktır ve ileri derecede samimi bir dindardır. 13 yaşındayken yazdığı bir notta özetle “tanrının verdiği her şeyi sevinçle kabul edeceğim.” demiştir. Tanrının verdiği her şeyi sevinçle karşılama tavrı Nietzsche'nin olgunlaşmış eserlerinde bulunan *Amor Fati*, yani kaderini sevmek ve *Bengi Dönüş* öğretisinin ilk halidir. Bu anlayışa göre yaşamda gerçekleşebilecek her şeye evet diyebilmek insanın huzurlu ve mutlu olabilmesinin yoludur. Nietzsche bu Bengi Dönüş fikrini Hristiyanlıktan çıktıktan çok sonraları ortaya koymuş olmakla birlikte bu durum bize onun olgunluk dönemindeyken bile hristiyanlığın yaşama bakışının Tanrı olmasa bile etkisinin devam ettiğini gösteriyor (Young, 2015: 25).

25 Temmuz 1860' ta kurduğu ve fikir kulübü olarak işlev gören N, Krug ve Pinder Germania Cemiyeti'nin üç üyesi vardır. 1862 yılında diğer iki üyeye ‘Kader ve Tarih’ adlı bir nutuk çeken Nietzsche yetiştirilme tarzı tam aksine bir şekilde olsa da Hristiyanlığa bağımsız ve objektif bir tarzda bakmaya çalışmıştır. Ancak burada henüz Nietzsche'nin amacı olgunluk dönemindeki gibi Hristiyanlığı kökten reddetmek değil onu çağdaştırmaktır (Young, 2015: 41).

1861 Ocak ve Şubat aylarında dayanılmaz baş ağrıları çeken Nietzsche'nin Schulpforta'daki öğrenciliği sırasında on sekiz kez revire kaldırıldığı söylenir. Hayatının geri kalanı boyunca peşini bırakmayacak hastalığının ilk cilveleri bunlardır. 1861'in mart ayında Wagner'in Tristan'ını keşfetmiştir.

1864 Eylülüne gelindiğinde Pforta' dan mezun olup ayrılmıştır. Nietzsche'nin Pforta'dan mezuniyeti esnasında iki büyük sorunu vardır. Birincisi hastalığı, İkincisi ise okul zamanlarında belirmeye başlayan filolojik tesir neticesinde yaşadığı zihinsel karmaşadır. Naumburg'taki çocukluk yıllarının berraklığı gitmiştir. Bu zihinsel durum onu ateist yapmaya yetmese de Tanrı'nın kim olduğu konusunda şüpheleri artmıştır.

Nietzsche'nin çocukluk yıllarındaki müzikle olan ilgisinin, tamamen kutsal kilise müziğinden ibaret olduğunu daha önce belirtmiştik. Kendi başına yaptığı bestelerde bu çerçevedeydi. Young, Nietzsche'nin 1863 yılına gelindiğinde, müziğin özünün ne olduğuna ilişkin tespitlerinde “büyük bir bestecinin tanımlanamaz olan, *daemonik* adlı bir şeyden” etkilenmesi gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra *Tragedyanın Doğuşu* adlı eserinde bu ‘daemonik’ kavramı *Dionysos* olarak başka bir kavram içerisine girmiştir. İnsanoğlunun en ileri seviyede sanat yaratımları olan Yunan tragedyasını ortaya çıkaran

müziğin ruhunu veren şey Dionysos'culuğudur (Young, 2015: 55). Bu noktada Dionysos'çulukla ilgili Nietzsche'nin kendi ifadesi şu şekildedir:

Apollonca olmayan, ondan ayrı sayılan, açık bir ilke vardır, Dionysosça müziğin, gerçek müziğin kişiliğini sağlayan da budur. Sesin titretici gücü, Melos'un birliğe götüren ırmağı, başkalarıyla karşılaştırılmayan eşsiz, uyumlu evreni budur. Dionysos dithyrambos'unda insan, kendini yansıtır, bütün yetilerin en yüksek basamağına çıkar, dışa, duygusuz olmaya, Maja'nın örtüsünü yırtıp yok etmeye, soyun, doğanın üstün usuyla bir olmaya doğru itilir (Nietzsche, 2011: 26).

Nietzsche'nin böylece Tanrıya olan büyük saygısının yerine sanata olan saygısı geçmiştir. Dinin sağladığı ruhsal getirinin bir devamı veya ikamesi olarak sanat ve sanatın en önemli biçimi olarak müzik, yaşama esas teşkil eden bir çabadır (Young, 2015: 56).

Nietzsche'nin sanatsal düşünceleri yanında politik düşüncelerinin gelişimine de bakmamız gerekmektedir. Onun dededen kalma bir monarşist yönü olduğunu daha önce belirtmiştik. Pforta'da yaşadığı zihinsel değişimin bir diğer boyutu da bu konuda olmuştur. Monarşist fikirlerin içine liberalist fikirler de karışmaya başlamıştır, ancak Nietzsche etkilendiği liberal fikirlere rağmen, politik bir dehanın önderliğine dayanan sınıflı bir toplumsal yapıya olan inancını kaybetmeyecektir. Bu politik deha sahibi liderin şahsına mahsus imtiyazları olması gerektiğini de ekleyen Nietzsche'ye göre o, halk kesiminden farklı kanunlara tabi olmalıdır (Young, 2015: 69).

Nietzsche'nin babasının ölümünden sonra Pforta'ya yaptığı zorunlu göçten sonra yaşadığı travma, anayurt özlemi olarak kendisini göstermiştir. Ancak Pforta'ya geçtikten sonraki dönemlerde bu belirtinin izleri silinmeye başlamıştır. Pforta'daki yaşamında mekânsal olarak bağımsızlığın ve göçebeliğin olumlu yanları hoşuna gitmeye başlayan Nietzsche, kendi yazdığı bir hikayesinde “biz bu dünyanın hacıları, yurttaşlarıyız” şeklinde ifadeler kullanmıştır. Hayatının geri kalan döneminde buradaki yaklaşımına uygun olarak Alman milliyetçiliğine sırt çeviren Nietzsche, kendisini “iyi bir Avrupalı” olarak gördüğünü ifade etmiş ve Avrupa kültürünün global çapta dünyaya hakim olması gerektiğini düşünmüştür (Young, 2015: 71).

Yine bu yıl (1864) teoloji ve filoloji öğrencisi sıfatıyla Bonn Üniversitesi'ne kaydını yaptıran Nietzsche'nin bu okula girmek istemesinin nedeni; zamanın ünlü filologlarından olan Otto Jahn ve Friedrich Ritschl gibi hocaların orada bulunuyor olmasıdır. Bonn' a

geldikten az sonra “küçük protestan papazı”, coşkun ruhlu bir üniversiteli haline dönüşür. Yoksul olmasına rağmen, Bonn’da katıldığı Franconia adlı öğrenci grubunun etkisiyle nehir gezintilerinde bira ve şarap tüketimine başlamış ve bir düelloya girecek kadar ileriye gitmiştir.

Nietzsche bu dönemde *Tanrı Öldü* sonucuna ulaşmış ve tatil için eve döndüğünde dini törenlere katılmayı reddedip, artık asla bir kiliseye adımını atmayacağını belirtmiştir. David Strauss’un *İsanın Hayatı* adlı kitabının okumasının da etkisiyle Hristiyanlığı artık tehlikeli bir olgu olarak algılamaya başlamıştır. Bu nedenle inancını kaybetmesini üzüntüye sebep olacak bir durum değil, aksine maneviyat olarak yeni ve daha sağlam bir aşamaya açılan kapı olarak görmüştür (Young, 2015: 84-85).

Nietzsche 1865’te, Bonn’daki okulunu bırakarak filoloji hocası F.W. Ritschl’in arkasından Leipzig’e gitmiş ve eğitimini burada devam ettirmiştir. Ekim ayında 21 yaşına giren Nietzsche daha sonraki hayatını önemli ölçüde etkileyecek olan iki olay yaşamıştır: İlk olarak bir genelevde ileride zihinsel ve bedensel sorunlara yol açacak olan frengi mikrobunu kaptığı iddia edilir. Ancak Nietzsche’nin sağlık sorunları günümüz tıbbi açısından kesin olarak netleştirilememekle birlikte başka güçlü tahminleri bulunan yazarlar da vardır. İkinci olarak ise, Kasım ayında Leipzig’de eski bir sahafta hayatındaki en önemli düşünsel buluşmalardan biri gerçekleşmiştir. Schopenhauer’ın *İstem ve Tasarım Olarak Dünya* adlı kitabıyla tanışır ve arkadaşlarına bundan sonra bir Schopenhauer’cı olduğunu ilan eder. Schopenhauer’ın üslubu ve çarpıcı karamsarlığı onu deyim yerindeyse büyülemiştir.

Peki Schopenhauer nasıl bir düşündürdür? Danto’ya göre Schopenhauer için insanoğlunun tek ümidi, kendisini bir köle haline getiren bireycilik ve egoizmden vazgeçmek suretiyle onu bağlayan ‘istem’in boyunduruğundan kurtulmasıdır. Schopenhauer, gördüğümüz dünyanın ardında “soğuk, karanlık ve akılsız bir istemin” bulunduğunu ancak bizim bu görüntüler dünyasının arkasındaki dünyayı kendi içimize bakarak deneyimleyebileceğimizi iddia etmiştir. Ne var ki Nietzsche daha sonra onun bu düşüncelerine tamamen karşı çıkacaktır. Nietzsche görüngülerin arkasında bulunan, ancak çileci bir yaşam sürerek direnebileceğimiz, istemin yönettiği bir duruma inanmaktan vazgeçecektir. İleride göreceğimiz gibi Nietzsche’nin kabul ettiği istem, daha çok güç istemine dayanan bir yapıdadır. Freud, Nietzsche ile Schopenhauer’ın fikirlerinden esinlenerek daha sonra bilinçaltı kavramını ortaya koyacaktır (Danto, 2002: 2).

Nietzsche'nin fikirsel anlamda Schopenhauer ile olduğu gibi yaşadığı etkileşimler devam ederken, Leipzig'de ki hocası Ritschl'in, kelimenin tam anlamıyla gözdesi olmuştur. Öğrencisindeki filozof kumaşını fark eden hocanın onun için çok güzel planları vardır. Öğrencilik yıllarını mutlulukla geçiren Nietzsche, zaman içinde eğitim için seçtiği disiplin olan klasik filolojiden soğumaya başlayacaktır. Young'a göre Nietzsche'nin felsefeye olan ilgisinin gittikçe artması nedeniyle bu soğukluk bir bunaltıya dönüşecektir. "Nietzsche daha sonra da, 'Klasik filolojinin amacı nedir?' sorusuna cevaben, Yunanları incelemenin ancak kendimizi görebileceğimiz bir 'ayna' tutabildiği ölçüde bir dayanak olabileceğini ortaya atar" (Young, 2015: 99- 100).

Emden'in bu noktada belirttiği gibi 19. yüzyılda Almanların antik çağa karşı olan ilgisinin altında bir ihtiyaç yatıyordu. Bu ihtiyaç, tarihsel olarak dine ve milliyetçiliğe dayanmadan da Yunan ve Alman kültürü arasında bir bağ kurularak temel sağlanabileceği esasına yaslanıyordu. Tabi bu noktada bu bağ kurma işleminde filoloji bilimi kilit noktadaki konumuyla prestiji artan bir bilim olarak kabul ediliyordu (Emden, 2013: 26-27). Ancak Nietzsche bu farazi anlayışın siyasi ve tarihsel olarak temelsizliğinin farkındadır. Hocası Ritschl'e olan büyük saygısına rağmen onun filolojiye gereğinden fazla önem verdiğini düşünmektedir. Onunla ileride yaşayacak olduğu kopuşun ilk nüvesi buradadır.

12 Şubat 1868'da henüz doktorasını bile tamamlamaya fırsat bulamayan Nietzsche, hocası Ritschl'in önerisi sayesinde çok genç yaşta Basel Üniversitesi klasik filoloji profesörlüğüne atanarak Yunan Dili ve Edebiyatı dersleri vermeye başlamıştır. Burada bilimsel olarak esas hedeflediği şey, estetik ve klasik çağ öğrenimini birbirleriyle bağlantılı hale getirmek suretiyle, uygarlığın zayıf kısımlarını inceleyeceği bir araç geliştirmektir. 28 Mayıs'ta Basel Üniversitesinde *Homeros ve Klasik Filoloji* başlığı taşıyan bir açılış konuşması yapmıştır. Hiç beklemediği bir anda klasik filoloji profesörlüğü teklif edilmesine çok fazla sevinen Nietzsche'nin seçtiği meslek konusunda çekinceleri, geleceğin işaretleri olarak önemli olsa da, hiçbiri sevincini gölgeleyecek ciddiyette değildir. Ama başka toplumsal sıkıntılar gün yüzüne çıkmak üzeredir. Bismarck savaşa hazırlanmaktadır.

Napolyon'un 1815 yılında Waterloo savaşında yenilmesi akabinde kurulan Alman federasyonu, hala Avusturya'ya bağlıdır. 1862'de başbakan olan Bismarck bu dağınık federasyonu tek çatı altında toplamak için savaşa girişmiştir. Bu fikre çok sevinen Nietzsche, 1867 yılında gözleri ileri derecede bozuk olmasına rağmen her nasıl olduysa

askere alınmıştır (Young, 2015: 109). 1868 Mart'ında at üstünde geçirdiği kaza nedeniyle aldığı onbaşı rütbesiyle askerlikten ayrılır. Askerlikten sonra Leipzig'e geri dönmüştür.

Askerlikten döndükten sonra Nietzsche, Kasım 1868'de ilk kez Wagner ile tanışarak Schopenhauer'in yanı sıra hayatına düşünsel rehberlik edecek ikinci bir kahraman bulmuştur. Wagner ile ilişkisini bir sonraki başlığa bırakarak Schopenhauer'ya dönelim. Schopenhauer, İmmanuel Kant'ın izinden giderek "Dünya benim tasarımımdır," (Schopenhauer, 2009: 8) demiştir. Buna göre doğa, hem gündelik yaşam hemde onun doğa bilimi boyutuyla bizim kendi yaratımımız, oluşturduğumuz şeylerdir.

Schopenhauer'nın görünen doğa dünyasının arkasında olan, ancak istemin yönettiği bir boyut olduğunu ileri sürdüğünü belirtmiştik. Bu 'örtünün' arkasında Kant'ın diliyle söylemek gerekirse "kendinde şey" vardır. Kant bu gerçek kendinde şey dünyası hakkında hiçbir şey bilemeyeceğimizi ileri sürmüştür (Young, 2015: 121).

Dolayısıyla şeylerin gerçek doğasına dışarıdan hiçbir zaman ulaşamadığımızı görürüz. Ne ölçüde ararsak arayalım, imgelerden adlardan başka şeye ulaşamayız. Bir şatonun çevresinde dolaşıp duran, boşuna bir giriş arayan, ara ara dış duvarların kaba bir taslağını çizen bir adama benziyoruz. Gene de benden önceki bütün filozoflar bu yolu tuttu (Schopenhauer, 2009: 39).

Schopenhauer eserinin ilk baskısında Kant'ın hayal kırıklığı yaratıcı fikrini reddeder gibi görünüyor. Ona göre; dışarıya bakmak yerine içimize bakarsak açık bir deneyimi elde edebiliriz. Bu deneyim ile bulacağımız şey ise *istenç*'tir. İçimize bakarak görebileceğimiz istenç fikrini Schopenhauer büyük bir düşünsel keşif olarak görmüş ancak aslında bu buluşun getirileri itibariyle çok da mutluluk verecek bir durum olmadığını belirtmiştir. Mutluluk verici olmamasının nedeni her şeyin özünde istenç olduğunu gördüğümüz zaman, hayatın özünün aslında acı çekmek olduğunu da keşfetmiş olmamızdır. Schopenhauer'nın ünlü pesimistliği (kötümserliği) buna dayanır (Young, 2015: 121).

Schopenhauer'ya göre istencim doyurulmazsa sıkıntı ve acı çekerim ama bütün istencimi doyurmayı başarırsam -açlığımı giderirsem- bu seferde doyumsuzluk içine düşerim. Bu nedenle hayatlarımız büyük oranda acı ile dolu olmaya mahkumdur. Sanat ve doğadaki estetik şeylere bakarken bu acı bir nebze diner. Schopenhauer'nın bu durum karşısında çözüm önerisi çileciliktir. Yani istenci, dünya sunularını istemeyi reddedersek

bu kısır döngüden kendimizi çekip alabiliriz. “Stoacıların dediği gibi, acının kaynağı istençse, acının azalması istencin azalmasıyla mümkündür” (Young, 2015: 125).

Nietzsche, Young’a göre Schopenhauer’nın etkisinde kalmış tek kişi değildir. Albert Camus, aslında tek bir felsefi sorun bulunduğunu, onun da intihar edip etmemeye dair kararımız olduğunu söylemiştir. Yani yaşamın devam ettirilmeye değer bir şey olup olmadığına dair soruya verecek olduğumuz yanıtıdır. Böylece hayatın değeri ve anlamına yönelik olarak ortaya çıkan yeni bir düşünsel yaklaşım belirmiş oluyordu ki bu yaklaşım *Varoluşçuluk*’tur. Bu yaklaşım, konunun sadece uzman felsefeciler kesimi tarafından sökülme çabısının ötesinde, bütün insanlığın, varoluşun arkasında saklanan derin boyutla yüzyüze gelmesine neden olmuştur. Ancak Camus’nun dikkat çektiği bu soruyu ilk kez ortaya atan kişi Schopenhauer’dır. Bu da demek oluyor ki Schopenhauer ilk varoluşçu filozof durumunda olup “felsefeyi kütüphanelerden ve dersliklerden çıkarıp insanların hayatlarına götüren (antik dönemden beri) ilk filozoftur” (Young, 2015: 126).

Nietzsche Hristiyanlık inancını kaybettikten sonra hayatın anlamına ve kurtuluşuna ilişkin bir boşluğa düşmüştür. Schopenhauer’nın felsefesiyle kaybettiği bu anlam çerçevesini yeniden bulduğuna inanmış ve bu nedenle heyecanlanmıştır.

Emden’e göre Nietzsche'nin Schopenhauer' nın çekim gücüne kapılması bir gerçektir ve belgelerle kanıtlanmıştır. Ancak Schopenhauer, Nietzsche'nin düşündüğünden çok daha fazla metafizik eğilimli bir düşünürdür. Tarihi, estetik bir boyuta indirmek tarihin bilimsel olarak eleştirel gücünü kesintiye uğratar. Buna ilaveten Schopenhauer tarih çalışmalarının yerine edebiyatın koyulması gerektiği yönündeki düşüncesiyle oldukça sıkıntılı bir duruma girmiştir (Emden, 2013: 46).

Nietzsche Schopenhauer’dan sonra kendini başka bir kitaba kaptırmıştır. Bu kitap, Friedrich Lange'nin *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi*’dir. Neo Kant’çılığın başlangıcı olarak kabul edilen Lange, 19. yüzyıl doğa bilimlerinin ilerleyişinin hakkını vermekle birlikte bilimin sadece maddi doğanın fenomenlerini/ görüngülerini inceleyebileceğini düşünüyordu. Bu sebeple, bilimin apaçık bir şekilde anlaşılabilir bir biçimde gerçeğin ne olduğuna ilişkin belirlemeler yapması mümkün değildir. Lange’ın Kantçılığa ilişkin en önemli tespiti metafizik materyalizmin kendi kendisini kısıtladığını ortaya koymak olmuştur (Young, 2015: 132). Lange’ ın Avrupa’da çok okunan bir yazar olarak materyalizme dair yaptığı tespitleri, Nietzsche’nin Antik Yunan felsefesinden Kant’a kadar olan materyalizmin gelişimini öğrenmesi için önemli bir vesile olmuştur (Emden, 2013: 55).

Young'ın tespitine göre Schopenhauer, “kendinde şeyin doğası nedir?” sorusu karşısında *istenç* cevabını vermiştir. Ancak Nietzsche dünyayı tek bir faktöre göre açıklama girişiminin başarısız olmaya mahkum bir çaba olduğunu düşünecektir. Lange'ın Nietzsche'ye olan en önemli etkisi; Schopenhauer'nın gerçekliği istençle özdeşleştirmesine karşı çıkmasına vesile olması olmuştur (Young, 2015: 132). Deleuze'a göre Nietzsche'nin Schopenhauer ile kopma noktası bu noktada belirginleşiyor: “Söz konusu olan tam da istencin tek mi yoksa çoklu mu olduğudur.” Schopenhauer, istenci reddedilmesi gereken bir durum olarak görmüş ve bunu yaparken istemenin tek olmasına inanmıştır. Özünde tek olan istencin kendi kendisini ortadan kaldırmak istemesi, yani kendisinin cellatlığına soyunması çelişkilidir. “Nietzsche, ona tam anlamıyla Schopenhauer'cı gelen yutturmacayı koyar ortaya: İstence teklik, özdeşlik yerleştirmek, onu kaçınılmaz olarak reddetmektir” (Deleuze, 2006: 11).

1.2.1. Nietzsche'nin Düşünsel Dönemleri

1.2.1.1. Kültüre Hayranlık Dönemi (1 8 7 1- 1 8 7 6)

Tragedyanın Doğuşu ve Çağa Aykırı Düşünceler birbirine bağlı olarak okunabilecek denemeler biçiminde hazırlanmıştır. İlk dönem Nietzsche'nin Wagner ve Schopenhauer'nın kötümser istenç felsefesini ilişkilendirmeye çalıştığı dönemdir. *Müziğin Tininden Tragedyanın Doğuşu* adlı eseri bu dönemi temsil eder. Bu eser tarihsel olarak Alman kültürüne ve Yunan temeline karşı hissedilen hayranlığı ifade etmektedir (Young, 2015: 54).

1.2.1.2. Pozitivist Dönem (1876-1882)

Danto'ya göre Nietzsche, pozitivist döneminde, var olan bütün değerlere şüpheyile yaklaşmış, inançlardan uzaklaşmış ve sanki bir Fransız Aydınlanmacısı kisvesine bürünmüştür. Nietzsche'nin bu dönemine rengini veren ana unsur pozitivistizmdir. (Danto, 2002: 5) Nietzsche bu dönemde, Sils Maria'da bulunduğu sırada *Ebedi Dönüş* düşüncesini geliştirmiştir. Bu düşünceye göre eğer evren hem geçmişe hem de geleceğe doğru sonsuzsa ve evreni oluşturan unsurlar sınırlıysa, evrende meydana gelen olaylar, zamanın sonsuzluğu içinde, geçmişte tekrar tekrar olduğu gibi gelecekte de tekrar edecektir. Nietzsche, adeta bir içe doğma veya esinle elde ettiği bu düşüncelerini, daha sonra Pers bilgisi Zerdüş'tün diliyle aktaracaktır (Danto, 2002: 6).

Pozitivist dönemde kaleme aldığı *Gezgin ile Gölgesi*, *Tan Kızıllığı* ve *Şen Bilim* aforizmalar şeklinde kaleme alınmıştır. Şen Bilim adlı eserde Nietzsche *Tanrı öldü* söylemini iletir ve özgür ruhlu insanlar için yeni bir bakış açısı getirmeye uğraşır. Ancak Tanrının ölümünü ilan etmekle, Batı’da binlerce yıldır hakim olan metafizik değerlerin çöküşünü ve onun sonucu olan nihilizmi getirmiş olur. Bu noktada yalnızca Hristiyan dini inancı hedef tahtasında değildir. Onun yanı sıra bütün metafizik algılayışlara da karşıdır (Danto, 2002: 6). *Tan Kızıllığı*’ndan sonra ise Nietzsche’nin nihai felsefesinde doruğuna ulaşan şeyler ortaya çıkmaktadır (Young, 2015: 55).

1.2.1.3. Yeni Felsefe Dönemi (1883-1888)

Nietzsche’nin üçüncü ve son dönemidir. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, başrolünde Zerdüşt’ün bulunduğu bir hikaye içerisinde, onun halka, yoldaşlara, “yüce insanlara”, hayvanlara ve kendisine yaptığı konuşmaları içerir. Böylece Zerdüşt’te ele alınan temel konular *üst insan* kavramı ve *değerlerin tekrar değerlendirilmesi*’dir. Yeni felsefe aşamasında, düşünceleri artık olgunluk dönemini yaşayan Nietzsche, üstinsan kavramını nihilizmi aşmak için en önemli araç olarak sunmuştur. Değerlerin yeniden değerlendirilmesi ise üst insan tarafından binlerce yıllık metafizik geleneğin sorgulanması ve bunun Platonist bir devamı olan Hristiyanlığın tahtından düşürülmesiyle olacaktır. Bunların yerine oluşu öne çıkarmak niyetindedir (Danto, 2002: 6).

Miras (Nachlass) adlı çalışmasında kısa bölümler biçiminde düşüncelerinin gelişimi yazılı olan Nietzsche’nin *İyinin ve Kötünün Ötesinde* ve *Şen Bilim* adlı eserleri aforizma kitaplarına bir geri dönüşü ifade etmektedir. Danto’ya göre Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (1886) adlı çalışmasıyla üstinsanın etik konularda nasıl bir durumda bulunması gerektiğine ilişkin olarak görüşlerini kaleme almıştır. Bu eserde üst insanın ahlaki yapısının geleneksel iyi- kötü kalıpları içine yerleştirilemeyeceği ifade edilmektedir (Danto, 2002: 6).

Ahlakın Soykütüğü Üstüne, deneme şeklinde bir eserdir. Bu eserde geçmiş yazıları için önsözler yer almakta ve bu önsözler Nietzsche’nin kendisine yönelik çok yüksek bir kavrayışı olduğunu bize göstermektedir. Bu eserde nihilizmin tam olarak nasıl bir şey olduğunu tespit etmek için yalnızca onun semptomlarına bakılmasının yeterli olmayacağı ve bundan çok daha iyi bir yöntem olarak sunacağı *jeneoloji yöntemi* önerilmektedir. Nietzsche’nin *Jeneoloji Yöntemi*, kendisinden sonraki felsefi düşüncede önemli etkileri olmuş bir yaklaşımdır. Bu yöntemle Nietzsche’nin yapmaya çalıştığı şey, nihilizmin

kökenlerine ulaşarak sağlıklı bir teşhis koyabilmek için ahlakın kökenlerine doğru giderek bir şecere çıkarmaktır. Nihilizme dair yaptığı bu menşei çalışmasında Nietzsche, onun Batı metafizik algılayışının düalistik yapısında ve geleneksel ahlaki bakış açısında olduğu neticesine varmıştır (Danto, 2002: 7).

Putların Alacakaranlığı ve Nietzsche Wagner'e Karşı çok yüksek bir ritimle yazılmış eserler olarak büyük bir etki yaratmayı amaçlayan, en keskin ifadelerle sahip saldırgan yapıda çalışmalardır (Young, 2015: 56).

Megill'e göre Nietzsche'ye dair en önemli ayırım; ilk dönem olarak kabul ettiği 1872-1876 arası ile olgunluk dönemi olarak gördüğü 1883 sonrası dönemdir. Bu dönemlerin arasında yer alan süreç Nietzsche'nin pozitivist dönemi olup bu dönemi temsil eden eser 1878'de yayımlanan *İnsanca Pek İnsanca*'dır. Bu dönem 1882'de yayımladığı *Şen Bilim* adlı esere kadar devam etmiştir. *Şen Bilim* adlı eserde ise Zerdüş'te ilişkin belirtiler yer almaktadır (Megill, 1998: 68-69).

Sena'ya göre ise Nietzsche, 1881-1888 arasında felsefesinin en kesin şeklini veren dördüncü döneme girmiş olur. Bu dönemdeki eserleri, ona ölmezler arasında onurlu bir yer verecek bir değer taşımaktadırlar (Sena, 1976: 499-500).

1.3. Nietzsche'nin Felsefesindeki Temel Kavramlar

1.3.1. Trajedyanın Doğuşu: Dionysos ve Apollon

Nietzsche'nin Wagner ile ilk düşünsel tanışması 1861'in mart ayında Wagner' in *Tristan*'ını keşfetmesiyle olmuştur. Nietzsche'nin eserlerine göre *kültüre ve dehaya hayranlık dönemi* dediğimiz ilk döneminde Wagner ve Schopenhauer'nin kötümser istenç felsefesini ilişkilendirmeye çalıştığı dönemdir. *Müziğin Tininden Tragedyanın Doğuşu* adlı eseri bu dönemi temsil eder.

Nietzsche, 8 Kasım 1868'de Leipzig'de besteci Richard Wagner ile ilk kez şahsen tanışacaktır. Danto'nun tespitine göre Wagner, devrimciliği nedeniyle 1848 yılında kovuşturmaya uğrayıp sağ eğilimli marjinal görüşleri olmasına rağmen sürgün edilmiştir. Wagner'in, Nietzsche'nin babasıyla aynı yaşta olması, fikirleri yanında Nietzsche'nin onu kaybettiği babasının boşluğunu doldurma yönünde değerlendirmesine vesile olmuştur. Nietzsche kendisiyle fikirlerinin bu kadar fazla uyuştugu, üstelik ünlü birisiyle daha önce hiç tanışmamıştır. Opera eserleriyle büyük bir hayran kitlesine sahip olan Wagner, Nietzsche üzerinde hiçbir zaman kaybolmayacak bir tesir bırakmıştır. Nietzsche

kendisi de eserleri kadar sıradışı bir insan olan Wagner'in Vierwaldstatter Gölü kenarındaki lüks villasında hafta sonlarını geçirmeye başlamıştır (Danto, 2002: 2). Nietzsche 1869 yılında Basel'de daha bir aydır görev yaparken Wagner'lerin evine davet edilmiş ve samimiyetleri zamanla o kadar ilerlemiştir ki Nietzsche için evde bir yatak odası bile ayırmışlardır.

Wagner'e göre fabrikadaki makinenin herhangi bir parçası haline gelen kitle insanları, çalışmaktan o kadar yorgun düşüyorlardı ki dinlenme saatlerinde yoğun düşüncelere dalacak bir imkanları kalmıyordu. Ancak basit zevklerle vakitlerini geçirirler ve sanatla ilgileri ancak kafa dağıtmak düzeyindedir. Bu durumun hal çaresi, Antik Yunan'a dönmektir, Yunan Tragedyasıdır. Ancak Yunan Tragedyası'nın esas işlevi eğlence değildir ve o kolektif bir sanat ürünüdür. Kolektif olması onun hem sanatları söz ve müzik olarak bir araya getirip sunmasına hem de topluluğu bir araya getirerek onu koruyup sürdürmesine işaret etmektedir (Young, 2015: 169). Bu cemaat, bireysel farklılıklarına rağmen temel değerler konusunda ortak düşüncelere sahiptir. Wagner'in bu fikirlerinin *Tragedyanın Doğuşu* adlı esere verdiği esini açıkça burada görebiliyoruz.

Ancak ne var ki Wagner'le ilişkiler de bozulacaktır. Wagner'in 1872'de Tribtschen'den ayrılıp Beyrut'a yerleşmesi, Nietzsche'de ikinci bir baba kaybı travması yaratmış olmalıdır. Wagnerler göç etmemiş olsaydı, "*İnsanca, Pek İnsanca, Wagner Olayı ve Nietzsche Wagner'e Karşı*", hatta Nietzsche'nin olgunluk dönemi felsefi eserlerinin geri kalanı hiçbir zaman yazılmayabilirdi" (Young, 2015: 163).

Lasserre'in tespitine göre aslında Nietzsche ile Wagner, aralarından su sızmadığı zamanlarda bile kuramsal olarak uyumsuzdurlar. Nietzsche'nin sonraki zamanlarda Wagner'in sanatı özelinde duyduğu rahatsızlığın altında yatan gerçek sebep, müziğin onda yarattığı hayal kırıklığı olmuştur. Önceki çalışmalarında sanatların en ulusu olarak kabul ettiği, ona adeta tanrısal bir güç atfettiği müziği, yozlaşmanın ifadesi olarak algılamaya başlamıştır. "Uygarlığın bu hayat suyu artık ölmekte olan uygarlıkların ihtiras dolu artığı olmuştur" (Lasserre, 1997: 7).

1872 Ocak ayında *Tragedyanın Doğuşu* yayımlanır. Nietzsche'ye göre Antik Yunan kültüründe birbirini dengeleyerek insan eylemlerine yön veren iki unsur vardır. Apollon ve Dionysoscu etkiler. Apollon bilişsel özellikleriyle aklıyla hareket ederken diğeri coşkun ve esriktir. Apollon düzenlilik isterken Dionysos kaos çıkarmayı sever. Duman'a göre Nietzsche'de bu iki unsur arasındaki dengenin teşekkül ettiği bir kültür sağlıklı olabilir. Akılcılığa dayalı olan bir kültür insan yapısında bulunan Dionysosçu

boyutu sınırlayarak zarar vermektedir. Ancak bunun karşısında Dionysoscu hayat itkisinin tamamen hakim olduğu bir ortamda ise barbarlık yaygınlaşmaktadır. Yunanlılar bu işin püf noktasını bulmuştur. Bu iki unsuru uyum içinde yaşatan bir toplum olarak Yunan toplumunun insanları ‘yabancılaşma’ gibi sorunlardan uzaktır, hastalıktan kurtulmuştur. Burada kendisini bir ‘kültür doktoru’ olarak düşünen Nietzsche’nin felsefi çalışmalarında hastalığının etkisi olarak tıbbi metaforlar kullandığını belirtmek gerekir (Duman, 2013).

Dionynisoscu boyutu daha sonraları Nietzsche Felsefesi’nin esasını oluşturacaktır. Nietzsche bundan böyle Schopenhauer’nın “istemin Budistçe yadsınması” fikrine bağlı kalamazdı. Medeniyeti zayıflatmaktan sorumlu tuttuğu Hristiyanlığa karşı Dionynisosçu yönü öne çıkarmıştır. Hristiyanlığın hayırsever, insanın arzularını bastıran yasakları karşısında bir tutum alarak bunun yerine insani hislerimizin doğasını yansıttığına inandığı farklı bir etik anlayışı geliştirmiştir (Strathern, 1997: 5).

Şengör’e göre Nietzsche bu konuda şöyle düşünüyordu: Yaşamın bir anlama sahip olabilmesi için sonsuz olması gerekirdi. Eninde sonunda tükenecek olan bir yaşamda duyulan ölüm korkusunun dindirilmesi gereklidir çünkü sonuçta elimize koca bir hiç geçecektir. Ölüm karşısındaki dehşetimizi yatıştırmaya çalışmaktan başka yapılacak her şey boştur. Ümidini kaybeden insan her şeyini kaybetmiş demektir. Bu nihilizm durumundan kurtulabilmek için insanların kendilerine sonsuzluğu vereceğini düşündükleri bir öykü uydurup buna inanmayı seçtiklerini iddia eder. Nietzsche işte yalnızca Apollon unsurunun yani aklın hakimiyetinde olan kültürlerin gönüllü uyumayı tercih ettiğini, ve bireylerini bu yüzden çekingen ve silikleşmiş, doğa dışı varlıklar haline getirdiğini ileri sürüyordu. Nietzsche Tanrı’nın ölümünü ilan etmesi yanında aslında bütün dinlerin insanlara Tanrı olmak vaadinde bulunduğunu ve böylece sonsuz, mutlu bir yaşama ulaşabileceklerine inandırdığını belirtir. Bu nedenle Tanrı’nın ölümünü ilan etmiştir (Şengör, 2001).

Yaşama devam etmek konusunda Albert Camus’nun intiharla ilgili yaklaşımını Nietzsche büyük ihtimalle doğru bulmazdı. “Ona göre doğru soru, hayatın yaşamaya değip değmemesi değil, yaşamak zorunda olduğumuza göre yaşamaya nasıl katlanacağımız, kötü bir işin iyi yanını nasıl göreceğimize.” Antik Yunan’ın, özellikle de Yunan sanatının anlam kazandığı nokta tam da burasıdır (Young, 2015: 185). Nietzsche tarih araştırmaları içerisinde özellikle Yunan tarihi çalışmalarının bize getireceği tek önemli kazanımın kendimize bir ayna tutmaya vesile olması olduğunu

düşünüyordu. Yunan sanat eserinin tekrar doğuşuyla biz, kendi bulantımızı yenmeyi ümit edebiliriz (Young, 2015: 186). Nietzsche'nin daha Leipzig yıllarında, filolojinin kendi başına bir amaç olarak görülmesine ve öneminin abartılmasına karşı çıktığını belirtmiş, hocası Ritschl ile ilk fikirsel kopuşun bu noktada gerçekleştiğini tespit etmiştik. Filoloji kültüre destek olabildiği anlamda değerlidir, o kadar.

Tragedyanın Doğuşu'nda bir diğer konu; Megill'e göre açıkça görebileceğimiz bilim karşıtı bir yaklaşım olmasıdır. Bu çok farklı yönlere sahip olan eserde Nietzsche Sokrates'e ve Sokrates'in uzantısı olarak gördüğü tüm mantıksal ve rasyonalist geleneklere karşı savaş açmıştır (Megill, 1998: 96-97).

Sokrates'in kişiliğinde ortaya çıkan yanlış bir tasarım vardır. Şu sarsılmaz inanç, şu nedenselliğin yönlendirici ögesiindeki düşünce, varlığın en derin uçurumlarına değin ulaşmıştır. Düşünce yalnızca varlığı tanımak değil, onu düzene sokabilecek bir durumdadır. Bu yüceltilmiş gerçekdışı yanılgı (çılgınlık), bilimin içgüdüleri olarak, onunla birlikte, verilmiştir (Nietzsche, 2011: 97).

Young'a göre, Nietzsche, Sokratesçiliğin akılla her şeyi elde edebileceğine dair düşüncesiyle bir yanılsama ve "güç zehirlenmesi" durumunda olduğunu iddia etmektedir ve Sokratesçiliğin bu yaklaşımı, Aydınlanma sonrası Batı dünyasında halen hakim olan durumdur. "Modern insan 'Sokratesçi' insandır ve Sokratesçi toplum bozulmuş bir kültüre sahiptir." (Young, 2015: 196)

Nietzsche'ye göre sadece Sokrates öncesi Yunanlılar'da değil bütün eski halklarda Dionysosçu yaşam durumunu görmek mümkündür. Antik dönemde herhangi coğrafyaya gitseniz Dionysosçu festivallerle karşılaşabilir ve o festivallerde başta cinsellik olmak üzere, vahşi içgüdülerin nasıl dizginlenerek boşaltıldığını görebilirdiniz. Yunanlıları barbar çağdaşlarından ayıran şey ise "kaba saba Dionysoscu güce karşı çıkan Apollon'a duydukları bağlılıktır. Apollon Dionysos' u öldürmemiş, sadece yola getirmiştir." Bu noktada barbarlık ile medeniyetin ayırt edilmesinde Apollon'un müdahalesi çok önemlidir. Apollon, Dionysos'un dürtüsel esriğini kültür içine almayı başarıyor, yararlı bir şeye dönüştürüyordu (Megill, 1998: 76).

Köhler'e kalırsa Nietzsche, *Tragedya'nın Doğuşu*'ndan sonra birçok bilim adamı tarafından "bilim dışı" olarak kabul edilmiştir (Köhler, 2000: 117). Bilimsel açıdan Nietzsche'nin öldüğünü iddia edenlerin haklılık payı da vardır. Zira filoloji öğrencilerine

Basel'den uzak durmalarını tavsiye etmeye başlayanlar olmuş ve Nietzsche'nin öğrencisi sayısı bir elin parmaklarından aşağıya düşmüştür (Young, 2015: 230). Ancak yine de bu durum onu akademiden silmeye yetmemiştir. Bu eserden sonra yedi yıl daha filoloji profesörlüğü yapmıştır. Young'a göre biz bugün okullarda Yunanca öğretmekten tamamen vazgeçmiş durumdayız. Bu nedenle Nietzsche'nin, filoloji bilimi çalışmalarının ne anlam taşıdığına ilişkin olarak, önemli bir bakış açısı değişikliğine gidilmesi gerektiğini savunmasıyla, ne kadar doğru bir tespit yaptığını görüyoruz (Young, 2015: 235).

1.3.2. Nihilizm

Bu noktada Antik Yunanlı'nın uygulayabildiği ancak bizim başaramadığımız şeyin ne olduğunu belirlemek gerekiyor. İnsan kendi ölümü üzerinde düşünen bilinen tek canlıdır ve ölüm karşısında inanılmaz bir dehşete kapılmıştır. Nietzsche'ye göre biz bilimsel materyalizmin geldiği noktada, ölümün kaçınılmazlığı karşısındaki metafizik teselliye kaybettik. Modern Sokratesçi kültürümüzün bir diğer kaybı da halkı kültüre bağlayan mitin yitirilmesidir. Her halkın kendi özgün, soylu çekirdeğini bulduğu mit olmazsa ne olur? Modernliği mitolojiye dayanmayan bir "alacalılık" olarak değerlendiren Nietzsche'ye göre bu kültür, bütünleşmesini kaybedecektir. Bir cemaat olarak ortak kültürü paylaşan toplum üyeleri, kendilerini mitolojik olarak ortak bir annenin rahminden çıkmış, adeta kardeş olarak algılamalıdır. Ancak modernlikte böyle ortak bir bağlantı veya harç yoktur (Young, 2015: 198).

Modern dönemde müşterek mitin yitirimi yanında Young'a göre etrafımız pırıltılı ancak çok çabuk gözden düşen kahramanlarla doludur. Örneğin Leydi Di popüler kültür içerisinde "Olimposlular gibi ölümsüzdür, Beckham çifti ya da o yıl ki Oscar ödülünü alan sanatçı" da aynı şekilde parlatılır. Nietzsche modern dönemin ilerleyen yıllarında gerçekleşen bu durumu büyük bir öngörüyle tahmin etmiştir (Young, 2015: 197). Bunlara ilaveten bir diğer belirti, insanların yabancı kültürlerde anlam aramasıdır. Kendi toplumunda yaşadığı yabancılaşma ve değer yitimini telafi edebilmek için 'Doğulu Bilge' arayışına girilmesi ve mimari gibi değişik alanlarda geçmiş ve yabancı üslupların taklit edilmesiyle ortaya çıkan içi boş kültürel unsurların ortaya çıkmasıdır bu. Nietzsche kendi çağında bunları tespit ettiğine göre, hiç de modernleşme sonrası bir durum değildir (Young, 2015: 198). *Ferrarisini Satan Bilge* gibi kitaplar ve *Tibette Yedi Yıl* gibi filmler ve ABD'de ki *Osho* gibi tarikat yapılarını aslında Nietzsche'nin bu sözünü ettiği durumun yansımaları olarak kabul edebiliriz.

Kısacası yukarıda örneklerle somutlaştırdığımız modernliğin alacalılığı bizi nihilizme itmektedir. Kuçuradi'ye göre *nihilizm* ya da Nietzsche'nin *alacalılık* dediği durum, hayatta bir anlam ve istek duyulacak bir şey yokmuş gibi hissettiren, önemli değerlerin aşındığı, ve yaşam karşısında sorulara bir yanıt bulamama haleti ruhiyesidir. (Kuçuradi, 1967: 87) Nietzsche'ye göre biz bu nihilizm belasından kurtulmak zorundayızdır. İntihar etmek doğru olmadığına göre ve yaşamak zorunda olduğumuza göre nihilizmi arkada bırakmak zorundayız. Nihilizmi geride bırakmak isteyen kişi bu dünyadaki insan hayatının ve onunla ilgili olan her şeyin tekrardan bir analizine ihtiyaç duyduğunu hissederek hareketlerine yön vermeye çalışır (Kuçuradi, 1967: 92).

Bülent Diken, modern dönemde Tanrı'nın ölmesi neticesinde ortaya çıkmış olan dini nihilizmi iki bölüme ayırıyor. "Radikal Nihilizm" olarak adlandırdığı ilk türde, bu dünya inkar edilerek ve iflas ettirilerek en son sınıra kadar gidilmesi ve aşkının peşine düşülmesi vardır. "Pasif nihilizm" dediği ikinci tür nihilizmde ise dünyadan belli bir memnuniyet duyulmakla birlikte yaşama ait birtakım özlemler ve değerlerden vazgeçilmesi vardır. (Diken, 2019) Kuçuradi' nin, nihilizmin "aktif dönemi" dediği vaziyet ise bir geçiş dönemine işaret eder. Aktif nihilist dönemdeki insan, kendisiyle bir hesaplaşmaya girerek eskiden olduğundan daha yüksek bir konuma, iyileşmeye geçer (Kuçuradi, 1967: 88).

Gül'ün Nietzsche'nin nihilizmine dair yaptığı tespite göre; Nietzsche, özellikle romanlarıyla büyük okuyucu gruplarına ulaşmayı başaran varoluşçuların, geçmişten çıkmış geleneksel yapıya dayanan statükoya ve kutsala dayalı belirlenimciliğine itirazlarıyla doğru orantılı bir çaba içerisinde. Var olan geleneksel yapıyı aşmayı başaran insan için nihilizm kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır (Gül, 2014). Küçükalp'e göre ise Nietzsche'nin felsefi düşünceleri, insanın kaçınılmaz olarak düştüğü nihilizmden kurtarılmasına yönelik yaklaşımı nedeniyle, modern siyaset felsefesinin problemlerini anlamlandırabilmek adına büyük önem arzeder (Küçükalp, 2010).

Nihilizm kavramının adeta Nietzsche ile özdeşleşmiş olmasına rağmen şunu belirtmek gerekir ki; nihilizm -hangi isimle anılırsa anılsın- durumu, Nietzsche'nin keşfi değildir. Robert Nisbet'e göre Saint Simon'un Yeni Hristiyanlığı ve Comte'un yeni icat ettiği sosyolojisi "Batı Avrupa toplumlarının zihnine nüfuz ettiğini düşündükleri anarşik güçleri defetmekte gerekli araçlar olarak yaratılmıştır." Aynı şekilde Rousseau ve Condorcet bile içinde yaşamış oldukları sosyopolitik ortamdan mutlu değillerdir. Bir düzensizlik ve adaletsizlik içerisinde olduğunu düşündükleri rejimin cehaletle çalıştığını

düşünüyorlardı. Bu düşünörlere ilaveten Tocqueville, Burckhardt, Nietzsche ve günümüzde ise Spengler ve Sorokin gibi düşünörlere var olan düzensizliğe ilişkin büyük bir kötümserlik içindedirler (Bottomore & Nisbet, 1997: 116).

Nietzsche'nin nihilizmiyle bağlantılı olarak daha sonra ayrıntılarına gireceğimiz üzere, Nietzsche'ye göre insanın her davranışının gerisinde güç istemi yatmaktadır. Daha fazla güç elde etmek isteyen insan yalanlara başvurmak ve yanılgılar yaşamak zorunda kalır.

“Nihilizm işte bu doğrunun (bütün içerdikleriyle) kavranmasından başka şey değildir: İnsan bilincinin aydınlığında, yaşam yanılısamayı (varlığının koşulunu) yanılısama olarak görür; bindiği dalı keser böylece” (Alkor, 2001: 214).

1.3.3 Hristiyan Ahlakı ve Eleştirisi

1880 yılının Şubat-Mart aylarında Riva del Garda'da *Tan Kızılıığı* üzerinde çalışmaya başlayan Nietzsche 8 Temmuz 1881'de kitabı yayımlamıştır. Kitap Nietzsche'nin aforizma tarzında doruklara çıktığı ve Hristiyanlık eleştirisi olarak da İnsanca Pek İnsanca'nın ötesine geçtiği bir yapıttır.

Nietzsche'ye göre bu kitap öyle alelacele okunacak bir kitap değildir. Makine gibi her şeye yetişip bitirmeye çalışan çağın insanı bu kitabı okursa muhtemelen umutsuzluğa kapılır. Kitabın daha hemen başında “Her şeyin "işini hemen bitirmek" isteyen telaş, gereksiz ve terletici acelecilik, eski ve yeni kitabın da canına okumak ister” (Nietzsche, 2010 :17) der. Young'a göre bu kitap kuramsal bir doktrin olarak değil, manevi olarak destek sağlayan adeta İncil gibi kutsal bir metin olarak düşünölmüştür. Bu kitapta da Gezgin ile Gölgesi'nde denediği gibi ruhsal olarak tedavi edici özellikler taşıyan bir çalışmadır (Young, 2015: 442).

Eserde birinci olarak Kant ve Schopenhauer'nın idealizmi reddedilir: Kant ve Schopenhauer'nın diyalektik bir yöntem kullanarak görüngünün arkasındaki şeye ulaşmaya çalıştığını savunan Nietzsche'ye göre, Schopenhauer bunu yaparken Platon'daki coşkunun tam tersi bir şekilde karamsar yaklaşmıştır ancak sonuçta ikisi de yanılmaktadırlar ve bize çözüm olarak sunabilecekleri hiçbir şeyleri yoktur ellerinde (Nietzsche, 2010: 260-261).

Görüngülerin arkasında saklanmış ikinci bir dünya aramak boşunadır. Dünya sadece bir tanedir. Bir zamanlar insanın ilahi yönlerine vurgu yapılarak ihtişam hissine giden bir yol açıldığını belirten Nietzsche, artık bu yola gitmenin yasak olduğunu “çünkü

girişinde, öteki korkunç hayvanların yanında, maymun oturuyor ve bilmiş bir halde: Bu yöne devam etme ! dercesine dişlerini gıcırdatıyor” yazmıştır (Nietzsche, 2010: 50). Nietzsche burada adını vermeden Darwin’e gönderme yapar gibidir. Yani Darwin bu noktada insanoğlunun “*İnsanca Pek İnsanca* (daha doğrusu hayvanca pek hayvanca)” menşeyini ortaya koymak suretiyle metafiziği yıkmıştır. Bunun yanında Nietzsche’nin evrime ilişkin tespiti de yer alır: Evrimsel çalışmalara göre canlılardaki göz organının ortaya çıkmasının sebebi görme amaçlı değil tamamen tesadüfi bir mutasyonun eseridir (Young, 2015: 444). Burada Nietzsche’nin tarihte hiçbir şeyin arkasında bir us veya erek olmadığı tezini biyolojik düzeye de taşıdığına dikkat edelim.

Yalnızca bir ateistin, tarihin ve biyolojik evrimin arkasında bir erek olmadığını kabul edebileceğini düşünebiliriz. Ne var ki Roy Jackson, Nietzsche’yi ateist olarak görmüyor. O, dinin önemini bilen, kendisi de dini eğitim almış maneviyat sahibi bir insandır. Nietzsche’nin ana eleştirisi bütün inanç sistemlerine değil özellikle Hristiyanlık anlayışınadır. Hatta onun Budizm ve İslamiyete Hristiyanlıktan daha sempatiyle baktığı söylenebilir. Onun ana derdi modernite eleştirisidir. Nietzsche için dinin taşıdığı doğruluk değerinin hiçbir önemi yoktur. Din ancak hayata katkıda bulunuyor ve geliştiriyorsa haklıdır (Jackson, 2012: 135). Öztürk, ikiyüzlülüğün kutsallık kisvesi altında pazarlanmasına karşı Nietzsche’nin düşünce tarihinde en büyük mücadeleyi yapanlardan biri olduğunu belirtmiştir. İslamdaki molla–yobaz riyakarlığına karşı savaşan Muhammed İktal’in Nietzsche’ye bütün eserlerinde yer verip övmesi bundandır. İki yüzlülüğe batmış olan değerlerin, oluştan çok ölüşe neden olduğu gerçeğini insanlığın önüne koyanların en başında Nietzsche gelir ona göre . Öztürk, Nietzsche’den yaptığı bir alıntıyla fikirlerini desteklemiştir: “Ahlak ve erdeme ilişkin her sözün ardında bir sahtekârlık ararım” (Öztürk, 2008).

Nietzsche’nin ikiyüzlülüğün verdiği zararlara ilişkin yorumuyla doğru orantılı bir diğer boyutu da dini merhamet yaklaşımına karşı olandır. Hristiyan etiğinin temelinde merhamet olduğunu düşünen Nietzsche’ye göre merhamet, içerisinde saklı bir bencillik barındırır ayrıca merhamet duyulan kişiye zararı vardır. “Başkasının merhamet etmesi düşüncesi vahşilerde ahlaksal dehşet uyandırır: Bu gibi durumlarda insan bütün erdemlerden yoksundur. Merhamet bahşetmek, aşağılamak gibi bir şeydir” (Nietzsche, 2010: 119-120). Aslına bakılırsa sevecenlik başkalarına yardım etmek için değil, bireyin kendi menfaatlerine ulaşmak için kullandığı bir araçtır. Bu aracın hizmet ettiği menfaatlerin en önemlisi güç hissidir. Sadaka vermek ve fakirlere yardım etmek gibi en

hoşa giden eylemlerin arkasında bile üstünlük duygusu bulunmaktadır (Young, 2015: 448). O halde yapmamız gereken şey etik benciller olmaktır. Kendi çıkarlarımıza göre yaşamamıza izin veren ahlak kurallarımız olmalıdır.

1.3.3.1. Ahlakın Soykütüğü

Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserinde, “Ahlaksal olay yoktur, yalnızca olayların ahlaksal yorumu vardır” yazmıştır (Nietzsche, 2001: 32). Ona göre düşünürler ahlaki önyargılarını bir kenara atarak, İyinin ve Kötünün Ötesinde yaşamalıdır. Nietzsche kendisinden önceki birçok düşünürün, ahlakı bir bilim nesnesi haline getirdiklerini ve böylece ona kati temeller atmak istediklerini ve hatta bunu başardıklarını düşündüklerini belirtmiştir. Ancak ona göre burada büyük bir hata yapmaktadırlar. Ahlakı verili bir şey olarak kabul ettiklerinden dolayı tüm etikçiler, yaşadıkları çağın dini veya politik anlayışının keyfi etkileri altında olarak karar verirler. Bu nedenle de ahlakın gerçek sorunlarına nüfuz etmeleri mümkün değildir (Nietzsche, 2001: 13).

O halde bir moral felsefecisinin yapması gereken gerçek görev, ahlaki yargılara bir temel aramak ve hali hazırda bulunan etik değerlerin sözcüsü olmak yerine onun bilinçli bir analizini yapmaktır. Nietzsche, kendisi de bu doğrultuda olmak üzere, kendi durumuna ilişkin gönüllü olarak yaptığı itiraflarla dolu olan bir anlatım ve düşünce tarzının ilk örneği olmuştur (Danto, 2002: 56).

Nietzsche'nin ahlak filozofunun yöntemine ilişkin tespitlerinden sonra, daha önce bir parça değindiğimiz faydacılığa bakışını da aktarmakta yarar var. Bilindiği üzere faydacılık için bir eylemin yarar ölçütü mümkün olduğunca fazla sayıda insana mutluluk veya haz vermesindedir. Bu anlayış demokratik bir arka planın ürünüdür. Nietzsche ünlü faydacı J. S. Mill'e hakaret etme noktasına kadar yaptığı eleştirisinde, Mill' in herkesin ortak faydasını temel almak suretiyle, bazı insanların daha önemli olduğu gerçeğini saklamaya çalıştığını öne sürer (Arslan, 2009: 165). Bunlara ilaveten Nietzsche, faydacılığın bir davranışın değerini sonuçta bize verdiği yarara göre ölçmesine de karşıdır. “Oysa insana bir eylemin iyi ya da kötü oluşunu düşündüren başarının ya da başarısızlığın geriye doğru işleyen gücüdür” (Nietzsche, 2001: 48).

Nietzsche, 16 Kasım 1887'de *Ahlakın Soykütüğü*'nü yayımlar. Bu kitapta amaç az sayıdaki seçkin takipçisini sahip oldukları Hristiyan etiğinden kurtarıp yeni ahlaka yönlendirmektir. Ancak bu sefer doğrudan Hristiyan ahlakına saldırmadan onu

Hristiyanlık öncesi pagan Roma etiğiyle karşılaştırarak çürütmeye çalışır. “Nietzsche'nin amacı, ‘Roma’ ile ‘Yahuda’ arasında alttan alta süren savaşı açığa çıkarmak ve ‘Roma’ nın kazanmasını temin etmektir” (Young, 2015: 690). Nietzsche bu kitapta *soykütüğü/ jeneoloji* yöntemini kullanır.

Daha sonra Foucault'da *Bilginin Arkeolojisi* adlı eserinde bu yöntemi kendine göre revize ederek kullanmıştır. Soykütüksel çalışma ahlakın bir seceresini dökmeyi hedefler. Bu çalışma yapılırken geçmişten günümüze doğru gelinmez bugünden geçmişe doğru gidilmelidir. Kökene doğru ilerlerken geriye doğru yol, birçok farklı kollara ayrılır. Artık elimizde veri olmadığı bir noktada durmak zorunda kalırız. Köke doğru giderken neden– sonuç ilişkisi içerisinde doğrusal bir ilişki yoktur. Bir kökün peşine giderken o kökün üzerinde başka birçok köklerin izlerini görürüz. Onu incelerken devamlı olarak benzerlikleri, farklılıkları ve sapmaları hesaba katmak durumundayızdır (Çiftçi, 2016). Anlaşılan bu kök oldukça saçaklanmıştır.

Sagan'ın tespitine göre Ahlakın Soykütüğü'nde temel konu bilimsel devrimin insanı gittikçe küçültmesidir. Nietzsche'nin yaptığı şey, insanoğlunun gelenek ve dinden kaynaklanan kendine yönelik yanıltıcı büyüklük hissini ve özel konumun modern çağda çöküşüyle birlikte oluşan durum karşısında yas tutmaktır. Sagan, yanılığın her ne kadar psikolojik olarak teskin edici ve doyum verici olsalar da, evreni var olan gerçeğiyle kabullenmeye çalışmanın çok daha iyi olacağını öne sürer (Sagan, 1998: 57-58). Derrida ise arke- etik olarak adlandırdığı Nietzsche'nin bu çalışmasının, ahlakı açıklayabilmek için onun arkasına doğru bir adım attığını söyler. Bu adımı atarken Nietzsche'nin Heidegger'in yaptığı gibi ahlaktan önce gelen bir ilksellik bölgesine dönmeye çalıştığını belirtir (Derrida, 2008: 200).

Nietzsche'ye göre etiğin ilk kökeni soylu savaşçılardadır. Bir tür soylu şövalye olan bu savaşçılar, sahip oldukları ‘değer yargıları’, fiziksel güçleri, sıhhatleri, ve bunları devam ettirmelerine olanak sağlayan savaş, av ve neşe içindeki hareket tarzlarıyla bezenmişlerdir. Onlar kendilerini kölelerden ayrı olarak görürler, kendilerine iyi, güçsüz olanlara ise kötü derler. Bu adlandırmalar bir nefretin ifadesi değil küçümseme ve şanssız olanı açıklama ifadesidir (Nietzsche, 2011: 24). Nietzsche'nin soylu savaşçılarını okurken 300 Spartalı filmini anımsamamak elde değil gibi görünüyor.

Ne var ki bu şanssız kölelerin başkaldırısı ve köle ahlakı, tarihte Yahudilerle başlamıştır. Bu ayaklanma iki bin yıl önce meydana gelmiştir ve bizim onu bugün fark edemememizin sebebi başarıya ulaşmış olmasıdır (Nietzsche, 2011: 26). Soylu

savaşçılara karşı inanılmaz bir nefret duyan bu köleler iyi, soylu, güçlü, güzel gibi bazı kavramların yerine acılı, fakir, güçsüz gibi kavramları geçirmişlerdir (Young, 2015: 693). Nietzsche'nin burada Yahudilere yönelik olarak sunduğu, köle ahlakının mucidi oldukları şeklindeki tespitin, Naziler tarafından amiyane tabirle, havada kapıldığı açıktır.

Nietzsche'ye göre köle ahlakına sahip olanlarla, efendi ahlakı mensupları karşılaştırıldıklarında, efendi ahlakı "akıl dışı" ahlak olarak görülmektedir. Bunun sebebi efendi ahlakında olanların arzularına yenilmesidir. Bu itibarla arzuları neyi gerektiriyorsa onları davranış haline getirirler. Bu durumu, hayvanlardan aldığı örneklerle, bir anne hayvanın yavrusunu ölümüne koruması veya kızışmış bir erkeğin dişi için ölümüne çarpışmasıyla benzerlik kurarak açıklamaya çalışır. Anne hayvan, yavrusundan aldığı hazzı kaybetme telaşıyla, erkek hayvansa dışisinden alacağı zevki kaybetme korkusuyla hareket etmektedir (Nietzsche, 2011: 27). Bu noktada Nietzsche'nin biyolojik unsurlara ne kadar önem verdiğini bir kez daha görüyoruz.

Nietzsche'ye göre, köle ahlakının mucidi olan Yahudiler bu ahlakı 'Babil Sürgünü' esnasında edinmişlerdir. Hristiyanlar çok uzun süre sonra bu ahlakı alıp Roma soylularına karşı kullanmışlardır. Roma imparatoru Konstantin, MS 312' de Hristiyanlığı resmi din ilan edince aslında kazanan Yahudiler olmuştur. Nietzsche'nin burada esas anlatmak istediği şey, Antik Yunan dönemi ahlakının Hristiyan Ortaçağ anlayışına dönüşümünü açıklamaktır. Bu süreci, Babil'de başlamış olan bir olayın devamı olarak görmektedir (Young, 2015: 694).

Nietzsche'nin etik anlayışı, genel tutumuyla uyumlu olarak seçkincidir ve bu durumu onun zayıf karnı olarak değerlendirenler vardır. Lukacs, emperyalist çıkarlara hizmet ettiğini düşündüğü Nietzsche'nin, Kantçılar veya Pozitivistler gibi tüm insanlık için ortak bir ahlak anlayışı tesis etmek gibi bir derdi olmadığını belirtir. Bunun tersine Nietzsche'nin ahlaki anlayışı ona göre, özel olarak egemen sınıfların çıkarları için oluşturulmuştur. Bunun karşısında Nietzsche'nin görmek istemediği, ezilenlerin ahlakı vardır (Lukacs, 2014: 58).

1.3.3.2. İyi ve Kötü

Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'yi 4 Ağustos 1886'da yayımlamıştır. Bu kitap en yalın söyleyişle Hristiyanlığın köle ahlakına karşı Antik Yunan'ın efendi anlayışını incelemiştir. Hristiyanlığın ve yerleşik ahlaki normların yani iyi ve kötü anlayışının ötesine geçilmesi gerektiğini, bunu da ancak etik bir devrimle

başarabileceğimizi savunur. Köle ahlakı dediğimiz şeyin temelinde eylemlerinde özgür olmayan ve bu nedenle içinde bir kin taşıyan kişilerin değerler ortaya çıkarması yer almaktadır. Güç istemi kavramı hiçbir eserinde olmadığı kadar ön plandadır. Nietzsche “Güçlünün zayıfa ‘baskın çıkması’ ve onu ‘sömürmesi’ nin hayatın özüne ait olduğunu söylediğinde, hiç de başka bir şey kastetmemektedir” (Young, 2015: 614). Burada ortaya çıkan Darwinci yaklaşıma dikkati çekmek gerekiyor. Edelman’a göre Nietzsche’nin toplumsal yaklaşımı biyolojik bir temele dayanmaktadır. Zayıf olanların, insanlık tarihinde güçlü olanların elindeki egemenliği almalarına Nietzsche bu şekilde bakmak istemektedir. Ona göre güçlü olanlara doğrudan doğruya karşı çıkma cesareti olmayan zayıflar -buna köle ahlakı da der- ahlaki ilkelere dayalı bir dünyayı kurmuşlar ve böylece aslında var olan tek dünyadan ayrı olarak metafiziğe dayalı bir “öbür taraf” uydurmuşlardır. (Edelman, 2001)

1.3.4. Bengi Dönüş

1881 yılı Nietzsche’nin pozitivist döneminin bitişi ile olgunluk döneminin başlangıcını gösteren zaman dilimidir. 1881 yılının Ağustos başında ‘Bengi dönüş’ fikri Nietzsche'nin aklına gelmiştir. 1882 Ocak- Mart döneminde Şen Bilim üzerine çalışmaya başlayan Nietzsche, Nisan sonunda Roma’da tanıştığı Lou Salome'e arkadaşı Ree aracılığıyla evlenme teklif etmiş ama reddedilmiştir. Mayıs'ın ilk yarısında Sacro Monte'de, Luzern'deki Aslan Bahçesi'nde Lou'ya bir daha evlenme teklif etmiş ancak yine reddedilmiştir. Bu reddedilmelerin yarattığı duygusal acıların, düşünsel sonuçları olacağını göreceğiz. Haziran *Messina İdilleri*, aylık bir dergide yayımlanmıştır. Nihayet bu yılın 26 Ağustos’unda *Şen Bilim* 1. ve 4. bölümler yayımlanmıştır.

Şen Bilim’de ortaya çıkan Böyle Buyurdu Zerdüşt’ün temel konusu olan *Bengi Dönüş* Nietzsche’ye göre onun en önemli fikridir. Olgunluk felsefesini oluşturan iki ana öğeden biri bengi dönüş, diğeri ise güç istencidir. Bengi dönüşün çocukluk yıllarından gelen kaynağına daha önce değinmiştik. Tanrıdan gelen her şeyi vecd ile kabul eden dindarlığının bengi dönüşün ilk nüvesi olduğunu hatırlayalım. Şimdi bu noktada ikinci bir kaynak daha buluyoruz. Young’a göre oda Nietzsche’nin Spinoza okumasıdır. Panteist olan Spinoza’ya göre evren tanrının kendisidir. Bu nedenle Spinozacılar evrende bir kötülük bulunduğu fikrine itiraz etmek zorundadır çünkü aksi taktirde Tanrı’nın bir kötülük üretici yönü olduğunu da kabul etmek zorunda kalırlar. Spinoza, Etika adı verilen

önemi eserinde insanoğlunu her yerde bulunan kutsal bir ruhun sevgisiyle mutluluğa ulaştırmayı hedeflemektedir (Young, 2015: 476).

Nietzsche'nin bengi dönüş/ ebedi dönüş düşüncesi tarihin tekerrürden ibaret olduğu anlamına gelmez. O psikolojik bir tutuma işaret eder. Hayattaki her şey tekrar edecekse, dünyada yaşadığımız bütün acı ve tasalara evet demeyi başarabilirsek dünyayı sevebiliriz. Uydurma bir cennet avuntusuna sığınmaktansa dünyanın gerçek olarak istenebilirliğini sağlayabiliriz. Çünkü ancak bu şekilde bu dünyada ve evrende yalnız başına olduğumuz, elimizde olan tek şeyin dünya üzerindeki hayatımız olduğunu olgunlukla kabul ederek "Tanrının öldüğünü fark etmekten mutlu olabiliriz" (Arnhart, 2005: 445-46), Üstinsanı bu noktada diğer sürü insanlarından ayıracak olan şey de bu hayatı tekrar ve tekrar yaşayacak olsa bile mutlulukla bu durumu kabul edebilecek olma yaklaşımıdır (Jackson, 2012: 6).

Ancak hayatta başımıza gelen her şeyi olduğu gibi kabul edip sevmek bu kadar kolay mı? Diyelim ki çocuğunun ölümü veya bir saat ders verdikten sonra fermuarın açık olduğunun farkına varılması coşkuyla kabul edilesi şeyler midir? Nietzsche'nin tam da bu noktada ünlü sözü devreye giriyor: *Beni öldürmeyen şey beni güçlendirir*. Bu söz aynı zamanda okuyucusuna, yaşanabilecek travmatik olaylarla baş edebilme konusunda bir teknik sunmuş oluyor. Başımıza gelen kötü şeyleri bir deneyim olarak algılayarak gelişimimize katkı sağlayacak bir araca dönüştürmek yani bengi dönüşü arzulamak, amor fatidir (Young, 2015: 503).

Yavuz'a göre bengi dönüş görüşü ile Nietzsche varlık kavramını kaldırarak yerine oluş kavramını getirmektedir. "Nietzsche gibi söylersek, 'Bengidönüş' ü olanaklı kılan, 'oluş' a 'evet' deyiş'tir" (Yavuz, 2001: 143). Metafizik bir yönü yoktur. "Size yalvarıyorum kardeşlerim, dünyaya, yaşama sadık kalın ve size öbür dünya ümitlerinden bahsedene kanmayın. Bunlar bilerek veya bilmeyerek zehir saçanlardır" (Nietzsche, 2015: 6).

Nietzsche bengi dönüş kavramı ile yaşamımızda yaptığımız şeylerden dolayı hem kendimiz tarafından hem de ilahi bir kaynak tarafından yargılanmaktan bizi kurtardığını düşünür. Böylece insan suç ve sorumluluk yükünden kurtularak özgürleşir. Nietzsche'ye göre oluş, suçsuzluğunu bu şekilde geri kazanır. Üstinsanın bu noktadaki konumu, oluşun masumiyetini üzerinde taşıyan bir özne olmasıdır. Ancak bu özne etik temelli bir özne olamaz. Böylece bengi dönüş doktrini "ahlaksal ve varoluşsal bir anlam kazanır" (Yavuz, 2001: 146).

Nietzsche'nin bengi dönüş açıklaması evrende bir denge veya ulaşılabilecek nihai bir hedefin olmadığı fikriyle de bağlantılıdır. Evrenin denge halinde bir yapısı ve oluşan şeylerin nihai bir hedefi olsaydı şimdiye kadar bu duruma çoktan ulaşmış olmamız gerektiğini öne sürer (Deleuze, 2006: 67).

1.3.5. Güç İstemi, Amor Fati ve Üst İnsan

Böyle Buyurdu Zerdüşt ün 1883 Ağustos sonunda 1. Bölümü, 1884 Ocağında 2. Bölümü ve Nisan'da 3. Bölümü, 1885 Mayıs'ında 4. Bölümü yayımlanmıştır. Nietzsche kitaba sadece bir din adamı adı vermekle kalmamış bu adamı bir peygamber edasıyla ve İncil'in üslubuyla konuşturmuştur. Nietzsche kitapta dini bir üslubu olduğunu kabul ederek 'beşinci İncil' ve 'yeni kutsal kitap' gibi isimler vermiştir. Aslında yapmak istediği öyle anlaşılıyor ki kendinden önce var olan dinlere özellikle Hristiyanlığa karşı ikame bir din geliştirmektir. Zerdüşt'ün ölmüş olan Hristiyanlık Tanrı'sının yerine geçeceğini düşünmüştür (Young, 2015: 547). Zaten *Ecce Homo* adlı kitabında Zerdüşt'ü şiirsel bir ilhamla yazdığını belirtmiştir.

Nietzsche'nin önceki kitaplarının hedef kitlesi olarak seçkin bir grubu, özgür ruhluları dikkate aldığını biliyoruz. Ancak Zerdüşt'e gelince iş biraz değişmektedir. Zerdüşt ona göre "herkes ve hiç kimse için bir kitap" tır. Herkes için yazılmıştır çünkü okuması kolaydır. Gerçekten de Nietzsche'nin bütün dünyada en çok bilinen ve okunan kitabı olmuştur. Ayrıca bir dini kitabın birkaç kişi için gönderilmiş olması da zaten mantıklı olmasa gerek. Kitabın hiç kimse için yazılmış olmasındaki espri ise şudur: Nietzsche fikirleri nedeniyle başka insanlarla birçok kopuşlar yaşamıştır ve bu konuda inatçıdır. Aklına yatmayan bir durumu, karşısındaki muhatabı kim olursa olsun tavizsiz eleştirebilir Zerdüşt. Nietzsche bu kitabını bugüne kadar yazdıklarının en iyisi ve en anlamlısı olarak kabul ediyor ve insanlığa verdiği en büyük armağan olarak nitelendiriyordu (Megill, 1998: 71).

Kitapta geçen *Alacalı inek* tabiri modern Batı toplumunu anlatan bir adlandırmadır. Bu adlandırmadaki *inek*, toplumun sürü yönüne *alacalı* ise bu toplumun kültür birliğine sahip olmamasını ve kargaşalığını ifade eder. Zerdüşt, Alacalı İneğe geldiğinde, şehrin pazar alanındaki iki kulenin arasına gerilmiş bir ip olduğunu fark etmiştir. Toplanmış olan büyük kalabalık, bir ip cambazının gösterisini beklemektedir. Tam da bu noktada Zerdüşt ortaya çıkarak on yıllık inzivanın getirmiş olduğu birikimle olsa gerek vaaz vermeye başlar: (Young, 2015: 550-551). "İnsan hayvanla üstinsan arasına gerilmiş bir iptir,

uçurumun üstünde bir ip” (Nietzsche, 2015: 10). Kardeşi Elisabeth’in belirttiğine göre bu kuleler arasına gerilmiş olan ipteki cambaz gösterisi, Nietzsche’nin çocukluğunun Naumburg’undan çıkardığı bir metafordur. Nietzsche kendi fikrinsel dönüşümünü ve tecrübelerini Zerdüşt üzerinden aktarmaktadır ve Zerdüşt aslında Nietzsche’dir.

Güç istemi kavramını basılı olarak ilk gördüğümüz yer *Böyle Buyurdu Zerdüşt*’tür. Güç istemi bu kitapta bireysel alandan başlayarak toplumsal düzeye doğru ilerler. “Canlının bulunduğu her yerde kudret iradesi buldum. Ve hizmetçinin iradesinde de efendi olmak arzusunu buldum” (Nietzsche, 2015: 204) diyerek kişinin başkaları üzerinde olmak içgüdüsünü başlıca hayat motivatörü olarak kabul eder. Ancak, “Her ulusun üstünde bir değerler levhası asılıdır. Bak bu, o ulusun zaferinin levhasıdır. Bu, o ulusun kudret iradesinin sesidir” dediği andan itibaren güç istemini evrensel düzeye çıkarır (Nietzsche, 2015: 94). Herkesin içerisinde taşıdığı üstünlük eğilimini, üstinsan olduğu gibi kabul eder ve ona yenilmez, aksine ona hakim olur. Bunun yanında üstinsanı diğer sürüden ayıran diğer bir özelliği, yaşadığı hayatı tekrar ve tekrar yaşamayı isteyebilecek kadar ona bağlı olmasıdır. Burada açıkça gördüğümüz bengi dönüş yaklaşımı, insanın kendisini onaylama istekliliğini sınava tabi tutmak üzere kurgulanmış bir fikirdir (Jackson, 2012: 7).

Güç istemi ve *Üst insan* kavramlarıyla ilgili olan ve Zerdüşt’ün ana konularından biri olan *Bengi Dönüş*’e daha önce değinmiştik. Bengi dönüş fikri 1881 yılında Nietzsche’nin aklına gelmiştir. Nietzsche Bengi dönüş fikrini geliştirirken etkilendiği bir diğer unsur Alman şair Heinrich Heine’dır. (1797- 1856). Heine zamanın sonsuz olduğunu ama zaman içinde yaşayan insan bedenlerinin ölümle atomlarına ayrıldığını ama o atomların bir gün tekrar bir araya gelip önceki hallerine döneceklerini ileri sürmüştür. Buna göre bizler bir gün şu anda olduğumuz biçimimizle tekrar dünyaya geleceğiz. Ancak ebedi olarak tekrar dünyaya geleceğimize dair bengi dönüş yaklaşımına gerçek etkisini kazandıran ve onu sonsuza kadar çekilecek bir acı olarak gören kişi Schopenhauer’dır (Jackson, 2012: 97).

Strathern ise, bengi dönüş fikrinin gelip geçici bir şiirsel düşünce olarak belki bir değeri olabileceğini ancak felsefi açıdan sorgulanınca pek tutunur bir yanı olmadığını ifade eder. Ona göre, “Bu hayatı yoğunluğuna yaşa” şeklindeki bir klişenin tekrarı olarak belli bir kütleye sahip olan bengi dönüş fikrini eğer biraz derine inerek araştırmaya kalkarsak altının boş olduğu ortaya çıkacaktır. Çünkü biz bundan önce tekrar etmiş olan hayatlarımızın hiç birisini hatırlamıyoruz. Eğer hatırlamış olsaydık birçok şeyi

değiştirmeye kalkışmaz mıydık? Eğer hayatlarımızın tekrar ettiğini kabul etsek bile hatırlayamadığımız için bunun bizim için hiçbir önemi olmayacaktır. Bengi dönüş şiirsel olarak etkileyici bir görüntüde olsa da ilke olarak bir şeye yaramamaktadır (Strathern, 1997: 10).

Bengi dönüşün bir diğer eleştirisi Erich Heller tarafından yapılmıştır. Bengi dönüş fikrinin mantıksal bir hata içerdiğini belirten yazara göre, ebedi dönüş bize her şeyin bir zamanlar var olduğunu iddia etmektedir ancak Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te bize "Bugüne kadar asla bir üstinsan var olmamıştır" demektedir (Ansel-Pearson, 1998: 151).

Olumsuz eleştirilere rağmen Nietzsche'ye ilişkin başlangıçta belirtmiş olduğumuz bazen çelişkili, bazen şiir ve esin dolu bir tarzı olduğunu unutmamalıyız. Danto'nun belirttiği gibi, Nietzsche'nin eserleri yaşamıyla büyük benzerlik taşır ve ikisinde karmaşa ve zıtlıklarla doludur. Çok çeşitli ilgi alanlarına sahip olan düşünürün şiirsel ve aforizmalarla dolu tarzının, hastalıklarının ve sistem karşıtı yapısının yorumcular üzerinde farklı algılamalar yaratması doğaldır (Danto, 2002 : 3).

Bengi dönüş fikrinin sonucu olarak ulaşılması gereken tutum Nietzsche'ye göre *Amor Fati*: Kaderinizi sevmektir. Yani bengi dönüş bir durum tespiti, amor fati ise bu durum karşısında almamız gereken tavidir. Nietzsche'nin nihilistik yaklaşımı ebedi dönüş öğretisinde en son sınırlarına varmıştır. Sadece alın yazımızın sonucu olarak yaşantımızdan hoşnut olmakla kalmamalı, bu şekilde varoluşumuzu da kabul etmeliyiz. Ancak bunu hayatına geçirebilen kişiler üstinsan tahtına oturabilir (Jackson, 2012: 105). Bengi dönüş, güç istemi ve üstinsan kavramları Nietzsche'nin üzerinde durduğu sac ayaklarıdır. Bu kavramların birbiriyle bağlantısını kopararak incelemek mümkün değildir.

Nietzsche'ye göre Üstinsan Schopenhauer'da olduğu gibi hayatın yadsınması değil, hayatın olumlanması ve benliği yok etme arzusudur (Jackson, 2012: 101). Üstinsan kavramı Nietzsche'nin insana bakışını simgeleyen bir konumdadır. Toplumda amaç herkesin sürü olmaktan çıkması değil daha iyi bireyleri ortaya çıkarmaktır. Toplum bu noktada sadece bir araç vazifesi görür. "İnsanlığın hedefi onun sonu değil, olsa olsa onun en iyi örnekleri olabilir" (Nietzsche, 2000; 9). Üstinsan çağlar üstü evrensel ve bitimsiz bir yaratma gücüdür. Üstinsan saf güç istemidir.

Ben size üstün insanı öğretiyorum. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Onu yenmek için ne yaptınız? Şimdiye kadar bütün varlıklar kendilerinden üstün bir varlık

yarattılar. Siz bu büyük yaratılışın gerisinde mi kalacaksınız? İnsana göre maymun nedir? Gülünecek ve acı bir utanç verecek bir şeydir. İşte insan da üstün insana göre böyle olmalıdır (Nietzsche, 2005: 11).

Nietzsche'nin aslında Zerdüş'te anlatmak istediği şey Hristiyanlığa ait değerlerin çöküşüdür. Artık insanlar tanrı olmadan eylemlerinin sorumluluğunu almak zorundadır. Ancak bu sorumluluk öte dünyadaki cezalar nedeniyle değildir. Strathern'e göre Nietzsche, üstinsan yaklaşımıyla 20. yüzyıldaki varoluşsal kaygıları ifade etmektedir ancak ne acıdır ki, Nietzsche'nin bunları düşünürken yaptığı en temel hata; üstinsanı soyluluk ve kan gibi kaba milliyetçi terimlerle anlatmak olmuştur. Tabi aslında niyeti bu değildir. Ancak buna rağmen ırkçı Naziler, Nietzsche'nin üstinsanını, ustalıkla kullandıkları propaganda yöntemleri için bir hammadde olarak değerlendirdiler. Öyle bir hammadde ki ilk haliyle hiç ilgisi kalmayacak şekilde işlenmiştir. "Düşüncelerinin gevşek bağı, ki Nietzsche'nin felsefi eylemi için bu tipik bir özellik, onun felaketi oldu" (Strathern, 1997: 10).

1.3.6. Perspektivizm

Kant'a göre ister algılarımız yoluyla edinelim isterse düşünce sonucunda ulaşalım edindiğimiz bütün veriler zihnimiz tarafından işlenir ve biçimlendirilir. Bu biçimlendirerek elde ettiğimiz şeyden ötesini göremeyiz. Orası bize kapalıdır ve duyum eşliğimizin dışındadır. Nietzsche' de Kant gibi dünyanın ardında yatan şeyi bilmemizin mümkün olmadığını kabul eder. Bunu Nietzsche'ye özgü bir *agnostizm/ bilinmezlik* olarak değerlendirebiliriz. Nietzsche'ye göre, bu belirsizliği kabul etmeli ve yaşamımızı ona göre kurmalıyız. Belirsizlik hayatın vazgeçmemiz mümkün olmayan bir boyutu olduğuna göre, belirsizliği reddedersek hayatı da reddetmiş oluruz. Aslında Nietzsche'ye göre Hristiyanlığın yaptığı da, yaşadığımız bu dünyayı küçük görmektir. O belirsizliği ortadan kaldırdığını iddia ederek gelecekte, mutlu bir öte dünyada sonsuz yaşam olduğunu kesin bir bilgiymiş gibi sunar.

Nietzsche'nin güç istemi gibi öğretilerine bakarken onun bu belirsizlik nosyonunu göz önünde bulundurmalıyız. Ona göre, güç isteminin metafiziksel bir kanıtını bulamayız ya da açıklamasını yapamayız ama buna zorunlu da değildir. Biz içinde bulunduğumuz bu dünyaya anlam vermeye çalışırken gereksinimlerimizin buyruğu altındayızdır. Buna bağlı olarak da ihtiyaçlarımız tarafından şekillendirilen bir bilgi birikimine sahip oluruz

(Becermen, 2010). Biz insanlar olarak dışımızdaki dünyayı isteklerimizin, tarihsel tecrübelerimizin penceresinden/ perspektifinden yorumlayabiliriz sadece. Bu nedenle Nietzsche, bilgiyi elde etme sürecindeki objektiflik yönündeki sava karşı çıkararak, bunun yerine perspektivizm anlayışını yerleştirir ve böylece Aydınlanma'nın sahip olduğu epistemolojik gelenekten kopmuş olur (Danto, 2002: 21).

Nietzsche'nin perspektifsel bakış açısının kendisinden sonra ortaya çıkan *Kuantum Teorisi*yle ilişkilerine de bakmak yerinde olacaktır. Yaldır'a göre, Kuantum teorisinden önce bilimin nedensellik ilkesi tartışmasız kabul ediliyor ve mevcut fizik yasalarının her yerde geçerli olduğu düşünülüyordu. Ancak atomu oluşturan parçaların o anki konumundan hareket edilerek önceki ve sonraki yerini belirlemenin mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır. Varoluşçuluğun ortaya çıkması üzerinde de önemli etkileri olan bu durum nedeniyle, bildiklerimizin yanında bilmediklerimizin oranı artmaktadır. Belirsizlik yaklaşımı, her türlü olasılığın meydana gelmesinin mümkün olduğu farklı evrenler olduğunu kabul eder. Bu durum, nedenselliği tartışmalı bir hale getirmesi yanında, insan zihninin bilebileceği şeylere dair bir sınırlandırmaya dikkati çekmektedir (Yaldır, 2008).

Epistemolojik açıdan baktığımızda kuantumun belirsizlik yaklaşımıyla Nietzsche'nin perspektivizminden kaynaklanan belirsizliği arasında benzerliği görebiliriz. İkisi de pozitif bilim anlayışına yeni yorumlar getirilmesine neden olmuştur. Nietzsche'nin belirsizlik ilkesindeki isabetli tahminlerinden söz açılmışken onun yaklaşık bir asır önce Avrupa Birliği'nden söz ettiğini ve küresel ısınmaya ilişkin öngörülerini olduğunu da belirtmeliyiz.

1.3.7. Decadence /Yabancılaşma

Decadence Nietzsche'nin yabancılaşma kavramına verdiği isimdir. Kökeni Latince'deki "düşme, çökme" anlamına gelen "decadere" kelimesinden geliyor. Baykan'a göre decadence sorunu Nietzsche'nin ahlak, din, felsefe, sanat ve siyaset sahalarında gerçekleştirmek istediği "yeniden değerlendirme" çabasının arkasındaki temel kaygıdır (Baykan, 2000: 12).

Yine Baykan'a göre Nietzsche decadence kavramını üç temel bağlamda kullanmıştır:

- a) Doğada decadence
- b) Toplumsal yaşamda decadence
- c) Bireysel yaşamda decadence

Doğadaki decadence canlıların biyolojik ölümünü, çürümesini ifade eder (Baykan, 2000: 17). Toplumsal yaşamda decadence; toplumsal kurumların zamanla elimine etmeyi başaramadığı eski ahlaki, dini ve felsefi kalıplar, “hastalıklı unsurlardır”. Nietzsche’ye göre decadent bir toplum kişilerin asıl ihtiyaçlarına yanıt veremeyen, dinamizmini kaybetmiş donuk bir toplumdur. Böylesi toplumlarda insanlar hisleri ve içgüdüleriyle bağlarını koparır, kendi özlerine yabancılaşırlar (Baykan, 2000: 18).

Bireysel yaşamda decadence ise Nietzsche’nin esas vurgulamak istediği noktadır. Bu decadence’ın temel nedeni ahlaktır. Ahlaki baskı nedeniyle insanlar esnekliklerini kaybederek yaşamsal uyarılara(stimulus) yanıt veremez bir duruma düşer ve katılaşırlar (Baykan, 2000: 19).

Nietzsche’nin *Tragedya’nın Doğuşu* adlı eserinde yer alan Dionysos ve Apollon terimlerinin belirtmeye çalıştığı şey decadence kavramıyla birebir ilgilidir. Dionysos, hayatın hem yaratıcı hem de yıkıcı taraflarını içeren dinamik ilerleyişini ifade ederken Apollon ise yaşamın biçimini, düzenini ve ölçülülüğü temsil eder.

İKİNCİ BÖLÜM

KİTLE KÜLTÜRÜ VE POPÜLER KÜLTÜR

Başlangıç bölümünde de altını çizdiğimiz gibi Nietzsche'nin ana ilgi alanı insan, yani bireydir. Jaspers'e göre Nietzsche'yi çalışmalarında motive eden temel unsur, yaşadığı çağdaki tek kelimeyle yetersiz olarak kabul ettiği insan yapısına karşı tepkisi ve bu insanın gelişerek ulaşabileceği gizil güçlerinin açığa çıkarılabilmesidir. Onun eylemi insanın aşkınlığına yöneliktir (Jaspers, 2013 :157). Nietzsche'nin yaşadığı çağdaki insanın yetersizliği değişik biçimde de olsa devam etmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin tepesinde yer alan kendini gerçekleştirme seviyesindeki bir insan, kendi özgür yaşantısı içerisinde, toplumun ona sunduğu eğitim ve diğer olanaklarla var olan potansiyelini en üst boyuta taşıyabilmeli ve topluma yeni, özgün katkılarını sunabilmelidir. Ancak kapitalist toplumun tüketime (paraya) dayanan mutluluk anlayışı ve ideolojik dayatmaları içerisinde modern insanın psikolojik ve sosyolojik sorunları hiçte azalmamıştır. Demokratik, eşitlikçi ve çoğulcu bir topluma giden yolda insanların farklılıklarını özgürce ifade edebilmeleri ve yaşam alanı bulabilmeleri çok önemlidir. İnsanları tektipleştiren kitle kültürü ve popüler kültür olguları karşısındaki tartışma bu nedenle önemlidir.

Günümüz insanının, etkisi altında bulunduğu kitle kültürü ve popüler kültür içerisinde yaşanan yabancılaşma ve Nietzsche'nin deyimiyile *decadance* problemine karşı kendini aşma ve üst insan kavramlarına bakarak çareler bulmak noktasında ondan yararlanabiliriz. Yine Nietzsche'nin sürü içgüdüğü ve sürü insanı gibi kavramlarla açıklamaya çalıştığı şey ile bugün ki kitle kültürünün ilişkilerini gösterebiliriz. Nietzsche'nin sürü içgüdüğü dediği şey aslında kitle kültürü ve popüler kültür etkisi altındaki bireylerin haleti ruhiyesidir. Çağımızın kapitalist para ekonomisine dayanan kitle kültürü ve popüler kültürünün getirdiği nihilizme karşı Nietzsche'nin fikirlerinden istifade edebiliriz.

Bu bölümde, bu tartışmalara geçmeden önce kültür, kitle kavramı, kitle kültürü ve popüler kültür kavramlarına kısaca bir göz atacağız. Sonra Nietzsche'nin modern kültüre dair eleştirilerini ve bu konularda diğer düşünörlere olan etkilerini ele aldıktan sonra son bölümde Nietzsche'nin kitle kültürü ve popüler kültürün olumsuzlukları karşısından nasıl bir katkı sunabileceğini değerlendirmeye çalışacağız.

2.1. Kültür Nedir?

Latince kökenli olan “kültür” terimi “colere” fiilinden türetilmiştir. Colere, işlemek, yetiştirmek, düzenlemek, onarmak, inşa etmek, bakım ve özen göstermek, ekip biçmek, iyileştirmek, eğitmek ve gibi birçok anlamları barındıran çok zengin bir içeriğe sahiptir (Özlem,1992:15). Birçok dilbilimci kültür teriminin latince “agri cultura” (toprak kültürü) anlamına gelen edere cultura (kültür, özen bakım) kelimesinden geldiğini öne sürerler (Mejuyev,1987:21).

18. yüzyılda Aydınlanma Felsefesi, akla duyduğu büyük güvene dayanarak, düşüncelerini akılla yöneten ve akli temel kılavuz kabul eden insanları entelektüel olarak değerlendirmiştir (Özlem,1992:16). 18.yy sonlarına kadar bu şekilde tekil bir anlamda kullanılan kültür kavramı bu tarihten itibaren insan topluluklarının duygu, düşünce, yaşayış ve değerlerini yansıtan, tüm üretim ve varlıkları olarak kullanılmıştır.

Bugün kültür kuramcılarının en geçerli tanım olarak onayladığı tanım İngiliz antropolog Tylor’a aittir. Tylor, “Kültür, toplumun bir üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği bildiği, sanat, gelenek görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür”, demiştir (Güvenç,1985:22).

Kültür ortak bir topluluk yaşamı içerisinde zamanla oluşarak, eğitim yoluyla yeni kuşaklara aktarılan bir yapıdır. Demek ki kültürel aktarım genetik veya içgüdüsel değil yaşantı içerisinde bireye işlenen bir bütündür. Bireyin geleneksel topluluklarda kültürlenme süreci aile iken kitle toplumunda bu rolü artık kitle iletişim araçları çalmıştır. Kitle iletişim araçları artık kültürü üreten ve dağıtan bir sanayi kurumudur. Kitle iletişim araçlarının yaydığı bu mamul, kitle kültürü kapsamında popüler kültür ürünleridir. Mc Luhan’ın deyişiyle yeryüzü *küresel bir köy*’e dönüşmüştür. Küresel çapta yaygınlaşan kitle iletişim teknolojileri egemen sınıfların istediği kültürel içerikleri standardize edilmiş popüler ürünler olarak satmaktadır.

Kitle toplumunda, kitle iletişim araçlarının etkisiyle kültürün metalaşması, gereksiz ve aşırı tüketme isteği, gelecek korkusu, bireycilik, hayatın anlamsızlaşması ve yabancılaşma gibi birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kitle kültürü kitleleri uyuşturarak boş zamanlarını işgal etmekte, onları toplumsal ve siyasal yaşamdan uzaklaştırmaktadır (Güvenç, 1984: 102-104).

Bu noktada Maddi ve Manevi kültür olarak bir ayrım yapılmaktadır. “İnsanın ortaya çıkardığı, ürettiği bütün araç gereçler maddi kültür unsurları iken, yine insanın

yarattığı anlamlar ve değerler ise manevi kültür olarak adlandırılır. Maddi kültüre, uygarlık ya da medeniyet, manevi kültüre ise hars, tinsel kültür ya da kısaca kültür demektedir” (Kongar, 1984:191).

Evrensel Kültür; bilim teknik, felsefe, din, edebiyat vs. birçok kültür unsurunu içeren ancak tek bir toplumun malı olmayan ve bütün insanlığın ortak mirasıdır. Aynı ayrı toplumlar evrensel kültürden hem bir şeyler alırlar hem de ona bir şeyler katarlar. Evrensel kültür belli bir tarihsel döneme dünya genelinde egemen olarak diğer kültürlerle baskın olan çoğul kültürdür. Günümüzde belirttiğimiz anlamıyla egemen olan kültür *Batı Kültürü*'dür. Ancak bu durum Batı Kültürünün üstün veya diğerlerinden daha iyi olduğu anlamına gelmez.

Kitle Kültürü ve Seçkin Kültürü olarak bir ayırım yapılmasını ise ilk olarak Aristoteles'in Politika adlı eserinde buluyoruz. Aristoteles, sanatın yurttaşlar ve köleler için farklı olması gerektiğini, yüksek nitelikli kültürel ürünlerin yurttaşlara, daha zayıf yapıdaki ürünlerinse kölelerin hizmetine sunulması gerektiğini belirtir (Çeçen, 1984:12).

Ortaçağ'da ise Aristoteles'ten farklı olarak kültürel ürünlerin tüketiminde bir ayırım yoktur. Hem derebeyi hem de serf için aynıdır. Rönesans sonrası dönemde bilginin öneminin artması neticesinde seçkin bir kültür görünmeye başlamıştır. Aydınlanma çağıyla birlikte bu durum iyice belirginleşmiştir. Sanayileşme itibarıyla de artık, kitle kültürünün yaygınlaştığını görebiliyoruz.

Sanayileşme ile birlikte artık, yaygın bir kitle kültüründen söz edilebilmektedir. 19. yüzyılda yaşayan Nietzsche şöyle diyor: “Yüksek bir kültür ancak, toplumda iki farklı kastın bulunduğu bir ortamda doğabilir, çalışanlar ve yetenekli oldukları için boş zamanı olanlar” (Kıslalı, 1981:84).

Günümüz dünyasında iktisadi imkanların artması, şehirleşme ve eğitim seviyesinin yükselmesi gibi bazı koşullar sayesinde büyük toplum kesimlerinin boş zaman faaliyetleri ve kültürel tüketimleri, sayıca artmış ve çeşitlenmiştir. Yani kültür artık bu ihtiyacı gidermeye yönelik olarak amacı kitleleri eğitmekten çok, hoşça vakit geçirtmek olan bir meta endüstrisi haline gelmiştir (Batmaz, 1981).

Bu noktada *kültürleşme* (acculturation) kavramına da değinmek yerinde olacaktır. Kültürleşme, birbirinden ayrı olan farklı toplumların yetiştirdiği insanların değişik vesilelerle kültürel olarak etkileşime girmesi neticesinde birbirlerini bazı hususlarda değişime uğratmaları hadisesidir. Bu olay o kadar ileri boyuta kadar varabilir ki artık bu iki toplumun kültürü tamamen kaynaşıp üçüncü bir yeni kültür ortaya çıkarabilir. Tarihte

bu olay göçlerle, gezilerle vs. oluyordu ancak günümüzde kitle iletişim araçları bu tanıtım işini daha üst boyuta taşımaktadır. Ancak ne var ki bu durum kültür emperyalizmine yol açabilmektedir. Güçlü ülkeler değişik yöntemlerle yerel kültürleri baskı altına alarak kendi öz kültürlerine yabancılaşmalarına yol açmaktadır (Güvenç, 1984:286).

2.2. Kitle Toplumu

Yaşadığımız toplumlarda iki ana ögenin dinamik bir beraberliği vardır. Azınlıklar ve kitleler. Azınlık, belli bir niteliğe sahip olan bireylerden oluşan gruplardır. Kitle ise bunun aksine niteliği olmayan sıradan insan yığıdır. Kitle insanı, aynı modelin kendisini tekrar etmesiyle ortaya çıkan, diğerleriyle farksızlaştığı bir toplumsal ortamda bulunur. Ancak bir azınlık insanından söz edebilmek için kişinin birtakım özel nedenlerle kendisini kitleden ayrı olarak görebilmesi gerekmektedir (Gasset, 2003:75).

Kitle kavramı, kalabalık yığın manasında kullanılmak suretiyle, cinsiyet, meslek, etnik köken vs. gibi yığını oluşturan herhangi bir rastlantıyla oluşabilir (Le Bon, 2005:15). Mutlu'ya göre kitle (mass) anlam olarak hem olumlu hem de olumsuz bir içeriğe sahip olabilir. Olumsuz yönü, guruh ve kuru kalabalık biçimiyle kabul edildiğinde ortaya çıkar. Olumlu yönde ise özellikle sosyalist yaklaşımda aynı amaç için çalışan örgütlü bir işçi sınıfına işaret etmektedir. İletişimcilerin yaklaşımında ise kitle, yapılan yayının takipçileri anlamındadır (Mutlu,1998: 210-211).

Kitlenin olumsuz anlamlarını oldukça ayrıntılı olarak betimleyen Le bon'a göre, kitleyi oluşturan bireyler yalnız oldukları zamana göre çok farklı bir karakter ortaya çıkarırlar. Kitle durumunda bilinçli bireysel kişilikler ortadan kalkarak ortak bir düşünce veya hisse yönelirler. Burada yeni oluşan kolektif şuur geçici ve açık bir yapıdadır (Le Bon, 2005:15).

Yalnız başına olan birey bir kitle içerisine katıldığında, müşterek bir değere sahip olduğu kitle sayesinde özgüven sahibi olur ve psikolojik olarak daha rahat hisseder. Bir kitle içerisindeki ortak değerlere karşı durabilecek sağlam kişiliğe sahip birey sayısı oldukça azdır. Kitle içerisinde bulunan fertlerin bazı özelliklerini şöyle sayabiliriz: 1. Bilinçli kişiliğin yitimi 2. Bilinçdışının hareketlere hakimiyeti 3. Düşünce ve hislerin aynı yöne doğru yönelmesi 4. Kitleden edinilen fikirlerinin hemen uygulanmak istenmesi (Le Bon, 2005:21).

Le Bon'un sözünü ettiği, kitleye karşı direnen sağlam kişiliğe sahip birey Nietzsche'nin üstinsanını andırıyor. Nietzsche üstinsanın karşısına sürü insanı olarak

değerlendirdiği sıradan bireyi koymuştur. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te sıradan insanı uçurumun üzerindeki bir ipe benzetir. Sıradan insan kendisini aşarak karşı tarafa geçecek ve üstinsan olacaktır.

Kitle içerisinde bulunan birey, kendi iradesinin rehberliğinden çıkarak adeta bir otomat haline gelmiştir. Yalnız başınayken ahlaki ilkeleri olan aydın bir kişi, kitle içerisinde içgüdüsel hareketlerde bulunan bir vahşiye dönüşebilir.

Le Bon'a göre, ister hayvan olsun isterse insan olsun bir araya gelen canlılarda içgüdüsel olarak bir liderin yönetimine girmek eğilimi baş gösterir. Kitleyi yöneten liderin iradesi her şeyin kaynağı olur ve kitleyi sürüleştirebilir. Bu irade dışında olan karşıt söylemler düşmanca ve tehditkar bulunur. Ayrıca Le Bon kitlelerin kolayca ikna edilebilir bir yapısı olduğunu, basit ve abartılı duygularıyla şüphecilik ve sorgulamadan uzaklaştıklarını, muhafazakar (konvansiyonalist) olduklarını ileri sürer (Le Bon, 1997:25).

Kitleler karmaşık fikirleri anlayamazlar. Onlar kendilerine sunulan bir düşünceyi akıl süzgecinden geçirerek değil grubun telkiniyle kabul ya da reddeder. Kitleler tutucu ve baskıcıdır ve güçlü olana saygı gösterirler ve bu nedenle kendisine karşı otoriter hükümdarlara eğilim gösterirler. Zayıf bir iktidara karşı her an isyan edebilecek yapıdaki bir kitle, güçlü bir iktidar karşısında esir haline gelir (Le Bon, 2005:38).

2.3. Kitle Kültürü

Kitle toplumunun ortaya çıkaran başlıca unsurlar; üretim biçimlerinin gelişmesine bağlı olarak iş bölümünün yaygınlaşması, kentleşme ve örgütlü işçi hareketlerinin ortaya çıkışıdır. Tocqueville'in *Amerika'da Demokrasi* adlı eseri kitle toplumunun sosyolojik olarak ilk eleştirisi olarak görülür. Onun eleştirisi, aristokratiktir. Örneklendirmek gerekirse, ona göre yüksek kültür, endüstri toplumunun sıradan ve biteviye yaşam tarzının neden olduğu, insanları yalnızca şaşırtmaya ve ihtiraslarını azdırmaya yönelik bir edebiyat tarafından zarar görmektedir. Frankfurt Okulu kitle toplumunu algılayışında iki konu vardır. 1. Artan iktisadi ve teknik gelişim karşısında geleneksel toplumcu kurumların düşüşü 2. İnsan emeğinin ürettiği objelerin kendi kontrolünden çıkarak adeta bağımsızlığını kazanarak kültürün giderek artan somutlaştırılması. Kültür böylesi bir toplumsal yapı bünyesinde kapitalizmin tarafından imal edilen herhangi bir endüstriyel ürün olarak, gerçek olmayan kültürdür.

Kültürel ürünlerin endüstriyel ticari metalar haline getirilmesi nedeniyle, kendi içselliğine göre kendisini yöneten insan tipine yer bırakılmamaktadır. Başkalarının yönetilen kişilikler işlevsiz alt kültür gruplarında sözde bireyselliklerini devam ettirmektedirler. Böyle bir toplumsal ortamda iş yaşamındaki başarılar bile, işin kendine değil diğer insanlarla olan iyi ilişkilere dayalıdır. Bu da insanları hep başkalarının onayına muhtaç hale getirmektedir (Türkoğlu, 2003:98).

Bu noktada John Stuart Mill'in *Bütün insanlık bir tek muhalifi bile susturmak hakkına sahip değildir* sözünü hatırlamak yerinde olacaktır. Bu söz ile farklı fikirlere saygı duymanın demokrasi ve toplumsal yaşam için ne kadar önemli olduğu belirtilmek isteniyor. Ancak yukarıda gördüğümüz gibi kitle kültürü, özgür bireyi her yönden kuşatarak onun davranışlarını ve fikirlerini yönetmek istemektedir. Nietzsche'nin, modernleşmenin getirdiği kitle kültürü ve popüler kültür ürünleri karşısında, yaratıcı özgür üstinsana vurgu yapması bu anlamda çok yararlıdır. Ancak burada kastettiğimiz elbette doğuştan getirilen ırksal veya etnik kökene dayalı olan bir üstinsan anlayışı değildir. Bize göre her özgür insan bir üstinsan adayıdır, ancak üstünlüğünü, varoluşçu bir şekilde ifade edersek kendi kendine çalışarak kazanacaktır, insan kendi kendini inşa edecektir.

Hall ve Whannel, belli başlı kitle kültürü uzmanlarının kitle kültürünün işlevlerine dair eleştirileri şu şekilde sıralamışlardır: 1. Küçük bir grubun elinde tuttuğu iktidar, kitle kültürünü iktidarlarını korumak için kullanmaktadırlar. 2. Kitle kültürü belli kriterlere göre üretilen ve yaratıcılığa izin vermeyen bir yapıdadır. 3. Bireyler kitle kültürü nedeniyle toplumsal katılımcı değil pasif tüketiciler haline gelmişlerdir. 4. Kitle kültüründe kitle iletişim araçları bize suni bir dünyayı gerçeklik gibi bize sunarak, hayatlarımızı belli kalıplara hapseder. 5. Kitle kültürü bireylerin farklılıklarını törpüleyerek onları birbirine benzetir. 6. Kitle kültürü, halk sanatı ve yüksek sanata zarar verir. 7. Medya kitle kültürü sayesinde toplumun ihtiyaçlarını çıkarları için kullanır. 8. Kitle kültürü sıradanlığı yüceltir. 9. Kitle kültüründe önemli bir unsurda kişilik kültürüdür. Yani insanın yaptıklarının değil imajının öne çıkarılması. 10. Kitle kültürü ürünleri bireylerin gerçeklikten uzaklaşmalarına olanak sağlar (Mutlu, 2005:308).

C.Wright Mills, İktidar Seçkinleri adlı eserinde kitle kültürünün özelliklerini şu şekilde özetlemiştir: 1. Medya, kitledeki bireylere kim olduğunu söyler ve ona bir kimlik verir. 2. Medya, yine kitle insanlarına hedef, motivasyon ve tutkular edindirir. 3. Medya

bireye bu hedeflere nasıl ulaşacağını gösterir, ona yöntem öğretir. 4. Medya, kitle insanının kendisini olmadığı bir şeymiş gibi görmesini sağlar (Mutlu, 2005, s.309).

2.4. Popüler Kültür

Günümüz dünyasında teknolojinin baş döndürücü bir hızla ilerlemesiyle beraber medyanın, en önemlisi de internetin günlük yaşantımızdaki önemi artmıştır. Dünyadaki hakim ülkeler bu durumu kendi lehlerinde kullanmak için kitle iletişim araçlarının kontrolü konusuna büyük önem vermektedirler. Bu yeni medyanın yarattığı egemen kültürün ismi popüler kültürdür. Teknolojinin gelişimi sayesinde ulaşamadığı bir yer bırakmayan kitle iletişim araçlarının yarattığı bu kültür, uluslararası küresel bir kültür halini almıştır. Daha birkaç on yıl önce televizyonun en önemli araç olduğu bu yayımda artık internet onun önüne geçmiştir. Popüler kültür terimi *people* (halk) kelimesinden türetilmiştir (Davies, 1995:142).

Popüler kültürün tanımı; halk tarafından yaygın bir biçimde alınan bir grup kültürel pratik olarak yapılabilir. O insanların günlük hayattaki eylemlerinin ve bakış açılarının ortaya çıkışında kilit bir rol üstlenir (Storey, 1998:2).

Batmaz'a göre, popüler kültürün iletildiği araçlar ve etkinliklere göre onun yapısı belirginleşir. Örneğin halk kültürü ve seçkin kültür farklı toplulukların zevkleriyle şekillenmiş yaşam tarzlarıysa ve değişik araçlarla iletilyorsa, popüler kültür de şehir ortamında yayılan ikincil ilişkilerin hakim olduğu grupların kültürüdür. Bu yüzden popüler kültür, seçkin kültür unsurlarını da halk kültürü unsurlarını da içine alabilir. Örneğin televizyonda seçkin ürünlerde popüler ürünlerde rahatlıkla yer alabilir. Burada popüler kültür televizyon izlemektir. Televizyonu geniş halk kesimleri izlemektedir. Bu şekilde toplumu ortak bir yola sokmaktadır (Batmaz, 2005).

Popüler kültür, kitle iletişim araçları içerisinde özellikle internetle yalnızca belli malların tanıtımını yapmakla kalmaz, bütün sahip olduğu içeriklerle küresel kapitalist yaşam biçiminin ideolojisini yaymaktadır. Kitle iletişim araçları var olan bütün kanal ve olanaklarıyla herkes için bir içerik üreterek hiç kimsenin ekrandan uzaklaşmasına izin vermemektedir (Soygüder, 2004).

Popüler kültür, çağdaş dünyada tüketimi topluma dayatmaktadır. Talep beklenmeden uyandırılmaktadır. Popüler kültürün en önemli unsuru medyadır. Televizyon popüler kültürel ürünlerin en önemli satıcısıyken tahtını internete bırakmıştır.

Herhangi araçla olursa olsun Konur'a göre kapitalist üretim biçiminin iktisadi ve politik yapısının bir yansıması olan kitle kültürü, halkın adeta zihnini bulandırmayı amaçlamaktadır. Bilinç tutulması halindeki kitleler tekdüzeleşir, kendine yabancılaşarak ellerinde market arabalarıyla dolaşan robot tüketicilere dönüşürler. İonna Kuçuradi bir röportajında *Robotların insanlaştırıldığı ancak insanların da robotlaştırıldığı bir çağda yaşıyoruz* derken bu durumu kastetmiş olmalıdır. Bütün üretici halk kesimi hangi meslekten olursa olsun serbest zaman faaliyetleri açısından bile nasıl yaşamaları gerektiği konusunda yönlendirilmeye çalışılır. İnsanlara mutluluğun sihirli formülü olarak tüketim dayatılmaktadır. Tüketiyorsun, o halde varsın anlayışı popüler kültürün tüketim köleliğini yaygınlaştırmaya çalıştığı temel algıdır (Konur, 2006).

2.5. Kitle Kültürü ve Popüler Kültür Ayrımı

Batmaz'a göre kitle kültürü ve popüler kültür terimlerinin farklılıklarını ortaya koymak için onun kimin tarafından ve kimler için üretildiğine bakmak gerekir. Kitle kültürü, endüstriyel bir ürün olarak iş bölümüne dayalı bir şekilde, bant sistemi üzerinde üretilir. Kitle kültürü halk için belli gruplar tarafından üretilmektedir. Popüler kültür ise halk tarafından üretilen, kullanılan ve sevilen bir içeriğe sahiptir (Batmaz, 2005).

Kitle iletişim araçlarının giderek toplumlara hakimiyet kurması ve bu sayede kitle kültürünün bütün toplum işleyişinde yayılması neticesinde birçok sosyal bilimci artık popüler kültür ile kitle kültürünü bir tutmaya başlamıştır. Popüler kültür üzerinde kitle iletişim araçları sayesinde kitle kültürü tarafından oluşturulan bir baskı görülmektedir. Ancak bu duruma rağmen "popüler kültür her ne kadar kitle kültürünün hakimiyetinde olsa da kendi iç dinamikleriyle alternatif söylemler üretilebilir." Çünkü popüler kültür halkın seçimlerine dayanan ve yine halk için üretilen bir kültürdür.

Günümüz dünyasında internetin çok boyutlu erişim olanakları sayesinde popüler kültür kendisi için daha rahat bir alan yaratmıştır denilebilir. Herhangi bir kişi ya da grup çevrimiçi olduğu herhangi bir yerden yayıncı rolünü üstlenebilmektedir.

Popüler kültür ve kitle kültürünün ayrışma noktalarını şu şekilde gösterebiliriz:

1. Popüler kültür, kitle kültüründen farklı olarak sadece var olan sistemin bekası için kitlelerin ehlileştirilmesini amaçlayan bir kültür değildir. Yerine göre bünyesinde muhalif unsurlarda barındırabilir. Kitle kültüründe olduğu gibi standart belli bir ideoloji çerçevesinde işlemez. Karmaşık ve birbirine zıt unsurlarda barındırabilir. Kitle kültürü, kapitalist bir ilişkiler ağı çerçevesinde çalışan bir medya vasıtasıyla üretilen ve toplumun

bütün bölgelerine kadar ulaşabilen, temel olarak tüketim ürünlerinin ve egemen ideolojinin propagandasını yapan bir kültürdür.

2. Popüler kültür, kitle kültüründe bulunmayan sanatsal kaygılara sahiptir. Kitle kültüründe temel kaygı sanatsal değil ticaridir. Ancak eğer popüler bir sanat ürünü ticarileşirse kitle kültürü haline gelmeye başlar.

3. Popüler kültür var oluş itibarıyla kitle iletişim araçlarına tamamen muhtaç değildir. Popüler kültür elbette medyayı kullanmak zorundadır ancak yine de o gündelik yaşamın içinden çıkmıştır ve onun içeriğinde kültürel yapının yansımaları olan ritüeller, gelenekler vs. vardır. Kitle kültürü ise medya unsurları vasıtasıyla üretilen ve onlara göbeğinden bağlılığı olan bir kültürdür (Batmaz, 2005).

Bizim bu çalışmada konumuz itibarıyla, popüler kültür ve kitle kültürü kavramlarına yaklaşımımız onların ayrıştığı noktalardan çok benzerlikleri üzerine olacaktır. Yukarıdaki tartışmalarda gördüğümüz gibi kitle kültürü daha fabrikasyon bir yapıda, daha ideolojik, daha art niyetli olarak betimlenmekte ancak bunun karşısında popüler kültürün ise onun karşısında deyim yerindeyse daha organik bir şekilde üretildiği ve yayıldığı ifade edilmektedir. Bize göre ise, Nietzsche'nin felsefesi itibarıyla her ikisi de sıkıntılı olgulardır. İster bazı gruplar tarafından belli ticari veya politik amaçlarla üretilsin isterse halk tarafından üretilsin ikisinin de içeriklerinde sürü içgüdüüne dayanan unsurlar vardır. İkisi de yaratıcı, özgür bireylerin yetişmesine ket vuran durumlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NIETZSCHE’NİN KİTLE VE POPÜLER KÜLTÜR ELEŞTİRİSİ

3.1. Kültür Eleştirisi

Nietzsche’ye göre, temellerini Sokrates’in attığı Aydınlanma Felsefesinin iyimser yaklaşımı olan insanlığın devamlı bir şekilde daha ileriye doğru gittiği görüşü yanlıştır. Ona göre insanlığın yolu üzerinde zaman zaman gerilemelerinde yaşandığı süreçler vardır.

Nietzsche’nin yaptığı tanımlardan birine göre kültür; öncelikle bir toplumun hayatının tamamına yayılmış olan sanatsal bir üslup uzlaşısıdır. Burada kastettiği üslup, belirli bir çağda kültürel ürünlere ortak bir renk veren müşterek bir tin olabilir. Nietzsche eski Yunan tarihi incelemelerinden çıkardığına göre kültürün bu ortak ruhu içinde karşılık bulunmasına rağmen adeta diyalektik bir biçimde var olmak için tezatına muhtaç olan mitolojik iki unsurdan söz etmek gerekir: Apollon ve Dionysos

Nietzsche, bu iki tanrıyı 1872 yılında yayımladığı *Tragedyanın Doğuşunda* öne sürmüştür. Yunanlıların antik dönem kültüründe insan eylemlerine yön veren ve birbirini dengeleyen iki unsurdur bunlar. Apollon bilişsel özellikleriyle, akla dayanarak hareket ederken Dionysos bunun karşısına coşkunluk ve esriklik olarak çıkar. Apollon düzeni ve ölçülülüğü, Dionysos kaosu ve karmaşayı ifade eder. Nietzsche’ye göre bir kültürün sağlıklı olabilmesi için bu iki mistik ögenin birbirini dengeleyecek şekilde çalışması gereklidir. Akılcılığı temel alan bir kültür ortamı insanın yapısında bulunan Dionysoscu boyutu baskılayarak zarar vermektedir. Ama bunun yanında tamamen Dionysos’un hakim olduğu bir toplumsal yapı da barbarlığa yol açacaktır. İstenilen ikisinin dengeli bir karışımıdır. Yunanlılar bu işleyişin çok iyi farkına varmıştır. Bu iki unsuru uyum içinde yaşatan bir toplum olarak Yunan toplumunun insanları *yabancılaştırma* gibi sorunlardan uzaktır, hastalıktan kurtulmuştur. Burada kendisini bir *kültür doktoru* olarak düşünen Nietzsche’nin felsefi çalışmalarında hastalığının etkisi olarak tıbbi metaforlar kullandığını belirtmek gerekir (Duman, 2013).

Nietzsche’nin bu fikirlere ulaşmasına vesile olan esas kişi Wagner ile olan ilişkisi olmuştur. Wagner ile *Tragedyanın Doğuşunu* yayınlamadan önce 1868’de tanışmıştı. Daha öncede aktardığımız gibi Wagner’e göre kitle insanları fabrikadaki bir makinenin parçası gibi işlemekten o denli yorulurlar ki dinlenme saatlerinde yoğun düşüncelere

dalacak enerjileri kalmaz. Sadece sıradan zevklerle zaman harcarlar ve sanata ancak kafa dağıtacak düzeyde ilgi duyarlar. Bu olumsuz durumun çözümü Antik Yunan kültürüne dönmektir, yani Yunan tragedyasıdır. Ancak Yunan tragedyasını salt bir eğlence aracı olarak görmek büyük hata olur, o kolektif bir sanat ürünüdür. Kolektif olmasının nedeni, onun hem söz ve müzik sanatlarını bir araya getirip sunması hem de onları koruyup devam ettirmesindedir (Young, 2015: 169). Bu topluluk, birçok bireysel farklılıkları barındırmasına rağmen temel değerler konusunda uzlaşmaya sahiptir. Görüldüğü üzere Wagner'in bu fikirlerinin *Tragedyanın Doğuşu* eserine nasıl esin kaynağı olduğu barizdir.

Nietzsche'ye göre Apollon ve Dionysos'un dengesini yalnızca eski Yunan'da değil bütün antik uygarlıklarda görmek mümkündür. Antik dönemde nereye giderseniz gidin Dionysoscu festivallere rastlarsınız ve bu festivallerde cinsellik başta olmak üzere bütün yabani içgüdülerin nasıl kontrol altına alınarak boşaltıldığını gözlemleyebilirsiniz.

Yunanları barbar çağdaşlarından ayıran şey ise “kaba saba Dionysoscu güce karşı çıkan Apollon'a duydukları bağlılıktır. Apollon Dionysos' u öldürmemiş, sadece yola getirmiştir.” Bu noktada barbarlık ile medeniyetin ayırt edilmesinde Apollon'un müdahalesi çok önemlidir. Apollon, Dionysos'un dürtüsel esrikliğini kültür içine almayı başarıyor, yararlı bir şeye dönüştürüyordu (Megill, 1998: 76).

Tragedyanın Doğuşu'nda modern kültüre ilişkin bir diğer eleştiri Sokrates'ten kaynaklıdır. Nietzsche kökenlerini Sokrates'e kadar götürdüğü mantıksal ve rasyonalist bütün yaklaşımlara karşı cephe almıştır (Megill, 1998: 96-97).

Sokrates'in kişiliğinde ortaya çıkan yanlış bir tasarım vardır. Şu sarsılmaz inanç, şu nedenselliğin yönlendirici ögesindeki düşünce, varlığın en derin uçurumlarına değin ulaşmıştır. Düşünce yalnızca varlığı tanımak değil, onu düzene sokabilecek bir durumdadır. Bu yüceltilmiş gerçekdışı yanılgı (çılgınlık), bilimin içgüdüleri olarak, onunla birlikte, verilmiştir (Nietzsche, 2011: 97).

İlk bölümde gösterdiğimiz gibi; Young'a göre Nietzsche, Sokratesçi yaklaşımın akıl sayesinde her sorunu çözebileceği yanılgısının artık bir güç sarhoşluğu seviyesine ulaştığını ve bu vaziyetin Aydınlanma Felsefesinden itibaren Batı düşüncesini ele geçirdiğini savunmaktadır. “Modern insan Sokratesçi insandır ve Sokratesçi toplum bozulmuş bir kültüre sahiptir” (Young, 2015: 196).

Nietzsche'ye göre, antik dönemdeki düzenleme işlevi olan aşırılıkları dizginleyen mitik geleneği yitirmiş olan modern kültürün bireyleri kaybettikleri köklerini bulmak için adeta eşelenmektedirler. Modern çağdaki insanın tarih merakının nedeni bu kök arama isteğindedir. Bilime olan aşırı güven ise topluma sınırlar koyacak olan bir ufuk çizgisinin yokluğu nedeniyledir.

Nietzsche'nin modern kültüre ilişkin eleştirilerinin birinci kısmı Sokrates ve Platon'un rasyonalizmine yönelikken ikinci kısmı Hıristiyan ahlakı ve modern bilimle ilişkilidir. Ona göre ikinci kısmın ondokuzuncu yüzyıl kültür yozlaşmasındaki suçu daha büyüktür. Sokrates ona göre, evet içgüdüye karşı yalnızca aklı temel alarak yaşamı çökerten decadent'tır ama Hıristiyanlıkta Apollonik unsurları öne geçirip Dionizik boyutu bastırarak sonuçta her ikisinin de kaybolmasına neden olmuştur. Hıristiyanlık, en radikal manada da nihilisttir.

3.2. Modern Kültür, Efendi-Köle Ahlakı İlişkisi

Nietzsche efendi ve köle ahlakını açıklamak için, kendinden önceki ahlak sistemlerini incelemesi sonucunda, her zaman yeni gelen ahlaki yaklaşımların kendinden öncekinin değerlerini gözden düşürüp kendi yeni değerlerini ortaya koyduğunu öne sürer. Efendi ahlakı/soylu ahlakı, sağlıklı bir yaşama hizmet eden üstün bir kültüre yol açarken köle ahlakı hasta, bozulmuş decadent bir kültüre sebep olmaktadır. Her yeni ahlak kendinden öncekilerin yanıldığını ve kendisinin mutlak doğruları bulduğunu savunur. Bu yaklaşım Nietzsche'ye göre gerçek dışıdır. Çünkü ahlakların birbirlerinden üstünlüğünü gösteren şey; üstün, sağlıklı bir kültüre mi hizmet ettiği yoksa hastalıklı, zayıf bir kültüre mi hizmet ettiğidir.

Efendi ahlakının en iyi örneği Yunanlıların trajik döneminde ortaya çıkan yüksek ruhlu soylu insandır. Burada iyi ve kötü arasındaki karşıtlık soylu ve aşağı olan arasındaki karşıtlıktır. İyi demek, sağlıklı güçlü bir beden, zengin, avcı, hür ve neşeli bir yapıda iken, kötü olan, korkak, çıkarıcı, dalkavuk ve yalancı eylemlerdir. Köle ahlakının en büyük yaratıcısı Hıristiyan ahlakıdır çünkü Hıristiyanlığın ortaya çıkışı kölelerin soylulara karşı isyanıdır. Bu zafer sayesinde Hıristiyanlık iki bin yıldan bu yana asil, yüksek ve biricik olan şeylerin karşısına sıradan ve yığına dönüşmüş şeyleri koymuştur.

Nietzsche'nin konuya yaklaşımını kitle kültürü ve popüler kültür açısından yorumlarsak; Nietzsche'nin köle ahlakı dediği şeyin tam da günümüzde kitle kültürünün yarattığı sıradan, iddiasız, homojen insan yapısına karşılık geldiğini saptayabiliriz.

Efendi ahlakına sahip bireyler kendi değerlerini belirleme yeteneğine sahip, kendisini gerçekleştirmiş bireyler iken, köle ahlakı, kendi kendine bir hedef koyamayacak şekilde güdümlü bir yapıya sahiptir. Bu da günümüzün sürü insanını, kitle insanını anlatıyor.

Demokrasi, insanların farklılıkları içerisinde ama ortak evrensel yüksek bir kültür etrafında yaşamlarını sürdürdüğü bir idealdir. Ancak kitle kültürü ve popüler kültür bize göre, bireylerin kendilerini belirleme haklarını veya yetilerini ellerinden almaktadır. Bu durum da her şeyden önce bir insan hakları sorunudur. Bize göre kitle kültürü ve popüler kültür tartışmaları insan hakları sorunu olarak tartışılmalıdır.

3.3. Modern Yaşam ve Ebedi Dönüş Algısı

Modernliği, mitolojiye dayanmayan bir “alacalık” olarak değerlendiren Nietzsche’ye göre bu kültür, bütünleşmesini kaybedecektir. Bir cemaat olarak ortak kültürü paylaşan toplum üyeleri, kendilerini mitolojik olarak ortak bir annenin rahminden çıkmış, adeta kardeş olarak algılamalıdır. Ancak modernlikte böyle ortak bir bağlantı veya harç yoktur (Young, 2015: 198).

Ebedi dönüş, Sokratik kültürün trajik kültüre ait olan Apollon ve Dionysos arasındaki ilişkiyi bozmasıyla kaybolan mitik geleneğin yeni baştan kültüre dahil olmasını ve onu aktifleşmesini sağlayacak bir unsur olarak düşünülmüştür. Ebedi dönüş Nietzsche tarafından yeniden diriltilmek istenen, ikinci trajik çağın esas unsuru olacaktır. İlk bölümde daha geniş olarak ele aldığımız bengi dönüş düşüncesine, kitle kültürünün içinde yaşayan çağdaş insan açısından yaklaşırsak özet olarak şöyle ifade edebiliriz: Tanrı ölmüştür, artık uydurma bir öte dünya avantusuyla yaşamamız mümkün değildir. Evrende yalnız başına kaldığımız ve elimizdeki tek şey evrenin karanlığında parlayan bu mavi küre ise, bu durumda bile mutlu olmanın yollarını bulmak zorundayız. Dünyadaki bütün sıkıntı ve acılara evet demeyi başarabilirsek mutlu olmayı başarabiliriz. Üstinsan bu dertli yaşantıyı tekrar ve tekrar yaşasa bile mutluluk içinde onu kucaklayabilme tutumuna sahiptir.

Nietzsche, burada tanrının ölümünden yola çıkmıştır. Ancak günümüz toplumunda bizler bengi dönüş avantusunu elde edebilmek için, onun gibi keskin inançsızlar olmak zorunda değiliz. Kimimiz bir dine mensup, kimimiz deist ya da agnostik olabiliriz. Ama şu bir gerçekliktir ki ister inançlı olalım ister inançsız olalım, dünya üzerindeki genel eğilim bütün insanların birbirlerinin farklılıklarını kabul ettiği anayasalar ve evrensel hukuk sözleşmelerini kabul ettiğimizdir.

Nietzsche'nin ebedi dönüş öğretisi için çok ünlü bir sloganı var: Beni öldürmeyen şey beni güçlendirir. Başımıza gelen kötü şeyleri bir deneyim olarak algılayarak gelişimimize katkı sağlayacak bir araca dönüştürmek yani bengi dönüşü arzulamak, amor fati'dir (kader sevgisi) (Young, 2015: 503).

Yavuz'a göre bengi dönüş görüşü ile Nietzsche varlık kavramını kaldırarak yerine oluş kavramını getirmektedir. "Nietzsche gibi söylersek, 'Bengidönüş'ü olanaklı kılan, 'oluş'a 'evet' deyiştir" (Yavuz, 2001: 143). Nietzsche, bengi dönüş sayesinde, yaşantı sürecimizde yapıp ettiklerimiz yüzünden hem kendi kendimizi yargılamaktan hem de kutsal bir güç tarafından cezalandırılmaktan kurtulmuş olduğumuzu düşünmüştür. Bu sayede bizler sırtımıza yüklenen suç ve mesuliyet yükünü atarak masumiyetimizi geri kazanırız. Masumiyetini kazanarak yaşayan bu özne, etik temelli bir birey olamaz. Bu durumun sonucunda ebedi dönüş öğretisi, ahlaki ve varoluşsal bir anlam kazanmış olmaktadır (Yavuz, 2001: 146).

3.4. Modern İnsan ve Gündelik Yaşam Eleştirisi

Nietzsche'nin ana ilgi alanı insanoğludur. O insan üzerinde bir şeyleri değiştirmek istemektedir. Var olan haliyle insanoğlunu kabul etmek istememekte, ona karşı bir tatminsizlik ve hayal kırıklığı hissetmektedir. Bu nedenle onun felsefesinin en temel niteliklerinden biri "insan varoluşunun en korkunç inkarına ve daha sonra yine de insan özünün tutkulu bir biçimde onaylanmasına neden olan aşkın hareketidir" (Jaspers, 2013: 57). Böyle Buyurdu Zerdüş'te insanı *hayvanla üstinsan arasında* bir yerde konumlandırması, onun insanı var olduğu gibi kabul etmediğini, onu adeta farklı bir canlı türü gibi gördüğünü ama gelişip dönüşeceği şeye, yani üstinsana dair umutlu olduğunu gösteriyor. Ne var ki önce de belirttiğimiz gibi herkesten üstinsan olmasını beklemez.

Nietzsche'nin üst insanının ana vatanı Antik Yunandır. Nietzsche'nin felsefeye başlangıcının filoloji alanıyla olduğunu belirten Ülken, Nietzsche'nin Antik Yunanlıları, insanlığın ideal örnek numunesi olarak kabul ettiğini belirtir. Eski Yunanlıların en önemli özelliği, bu kültürdeki insanların kendilerini yaratıcı olmaya mecbur oldukları yönünde temel bir ilkeye sahip olmalarıdır. Nietzsche bu kanaate Homeros şiirlerini ve Aiskhylos'un tragediyalarını okuyarak varmıştır (Ülken; 2009: 164-165).

Tragedyalardan başlayarak okumalar yapan Nietzsche, yalnızca bunlarla yetinmemiş kendi dönemindeki biyoloji bilgisini de kullanarak insan konusunda görüşlerini oluşturmuştur. Danto'ya göre Nietzsche, biyolojik okumalarının yanı sıra

kendisini psikolojinin öncülerinden birisi olarak algılamış ve henüz genç olan bu bilimin kaşifi olduğunu düşünmüştür. Gerçekten bugünden bakıldığında çalışmalarının kendine özgülüğü ve sezgi gücüyle haklılık payı olduğunu görmekteyiz (Danto, 2002: 43). Dinamik psikiyatrinin başlangıç miladı olarak Freud'un bilinçdışına ilişkin yaptığı çalışmalar kabul edilir. Ancak Freud'un arka planına baktığımız zaman, Schopenhauer ve Nietzsche'yi buluruz. Bunun yanında Nietzsche'nin köle ahlakında anlattığı hınç duygusunun, Freud'un hastaların geçmiş tecrübelerinde yer alan duygularını bilinç dışı olarak doktorlarına aktarması olarak gördüğü ve aktarma (transferans) dediği durumun ortaya çıkışında etkili olduğunu görüyoruz. Ayrıca insanın ilkel dürtülerini toplumsal biçime dönüştürüp doyuma ulaştırması olarak adlandırılan *yüceltme mekanizması*'ni da ilk kez Nietzsche'nin anlattığı bilinmektedir (Tura, 2005: 13).

Turner'a göre Nietzsche'nin Apollon ve Dionysos arasındaki ilişkiler üzerindeki görüşleri Freud'un cinsellik dürtüsünün medeniyet (süperego) içinde nasıl bir çatışmaya neden olduğu konusundaki fikirlerine temel sağlamıştır. Bunun yanında Nietzsche'nin köle ahlakında anlattığı hınç duygusu, "Freud'un *aktarma* (transference) ve *yüceltme* üzerine olan görüşlerinin kimi temellerini hazırlamıştır" (Stauth ve Turner, 1998: 30). Bunun yanında hınç çözümlemesinin hümanist terapistlere yol açtığı söylenebilir. Nietzsche, tehlikeli olarak kabul edilen ve kişinin içinde bulunduğu açmazdan kurtulmak için çarpınmasını ifade eden durumların (hınç gibi), yine kişinin içinden gelen gizil bir güçle pozitif bir şekilde dışarıya yansıtabilmesi beklentisini varoluşçu ve insancıl terapistlere hediye etmiştir (Çiftçi, 2016).

Nietzsche'nin psikoloji çalışmalarına katkısı bu kadarla sınırlı değildir. Adler' in bireysel psikolojisine göre, kişide üç yaşından itibaren şekillenen ruhsal durum, olumlu ve olumsuz yanlarıyla yaşam boyunca etkili olacaktır. Ancak birey geçmişteki sorununa ilişkin bir farkındalığa ulaşır ve bu konuda iyileşmeye çabalarsa değişebilir. Ama suçluluk duygusu içerisindeki birey aynı şekilde devam ederse bu sorun çözülmeyecektir. Nietzsche, vicdan sancılarını utanç verici bir durum olarak görerek bu konuya işaret etmiştir (Adler, 2001: 348).

Modern çağın, adeta Wilhelm Reich'in *Küçük Adam*'larıyla dolu olduğunu düşünen Nietzsche, bu adamların psikolosini anlamak istemiştir. Kızılçelik'e göre Nietzsche'nin modernliği algılayışında büyük insana yer yoktur. Ortalama insan, üretimin en üst amaç olarak kabul edildiği bir toplumda kendini kabul ettirmiştir. Bu tip insan etliye sütlüye karışmaz, bireyselliğini kaybetmiştir (Kızılçelik, 2011: 119). Bu noktada

artık Nietzsche'nin demokrasi, özgür seçimler gibi çağdaş değerlere ilişkin olarak duyduğu rahatsızlığın kokusunu hissetmeye başlıyoruz. Bize göre Nietzsche'nin kendine özgü bir aristokrasiyi savunması ve demokrasiyi pek de geçer akçe bir şey olarak değerlendirmeyişinin arkasında modern çağdaki insanı küçülmüş, yalnızca önüne koyulanlar arasından seçim yapabilen ve sürüden biri olarak algılaması yatmaktadır.

Nietzsche seçkincidir, demokrasiye ancak geçici olursa evet der. Ancak onun bu seçkinciliği, Batı düşüncesindeki insan görüşüne karşı bir tepki olarak kabul edilebileceği gibi insanlar arasında hiyerarşik bir kademelendirme yaparak en kıymetli insan tipine ulaşmaya çalışmıştır. Nietzsche'nin bu seçkinciliği tarihsel olarak bilindiği şekliyle bir kan veya soy aristokrasisine dayalı değildir. O ırkçı olmadığı gibi üstün ırka değil, üstinsana inanmaktadır. Örneğin şu sözü, Nietzsche'nin hiç de Alman ırkçısı olmadığını açıkça ortaya koymaktadır:

“Aslında dönüp dönüp okuduklarım bir avuç eski Fransızdır: Ben Fransız ekinine inanırım tek. Avrupa'da "ekin" adına başka ne varsa, hepsini bir yanlışı anlaşılmaya sayarım; Alman ekinine gelince, sözü edilmeğe değmez” (Nietzsche, 2003: 34).

Demokrasiye karşı olduğu gibi insanlığın devamlı bir ilerleme süreci içerisinde olduğuna da büyük bir itirazı olan Nietzsche, insanlığın ilerlemediğini; hatta mevcut bile olmadığını öne sürerek karşılık verir.

Nietzsche'nin seçkinciliğine dair bugünün bakış açısıyla bir değerlendirme yapmak gerekirse; biz bugün yaşadığımız çağda aristokrasiyi savunmak konumunda olamayız. İnsanoğlunun nice savaşlar ve mücadelelerle oluşturduğu birikimle bu anlayışı kabul etmemiz mümkün değildir. Ancak kabul etmemiz gerekiyor ki, bugün çağdaş dünyada pek çok sorun vardır. Dünyanın değişik bölgelerinde yaşanan gelir adaletsizliği, açlık, küresel sermayenin belli ellerde toplanması, ifade özgürlüğünün kısıtlanması, totaliterleşen hükümetler, dini kamplaşma ve terör olayları, insan hakları ihlalleri ve emperyalist devletlerin çıkar çatışmaları inanılmaz boyutlardadır. Bunlara ilaveten, küresel ısınma başta olmak üzere çevre sorunları nedeniyle bir gün dünyanın yaşanamayacak bir hale gelmiş olacağı fikri tartışmasız kabul edilmektedir. Örneğin Stephen Hawking yaşamının son yıllarında durmadan bu konuya dikkat çekmiştir. Abd gibi uzay çalışmalarında ilerlemiş ülkeler artık ciddi ciddi Mars'ta koloni kurma çalışmalarına başlamıştır. Elon Musk gibi bir özel girişimci bile bu konuda çalışmaktadır. Bütün sıraladığımız küresel ve bölgesel olumsuzluklara rağmen dünya toplumları bir araya gelerek acil önlemler almayı başaramamaktadırlar. Bireysel düzeyde ise insanlar,

kapitalist üretim ilişkileri içerisindeki toplumsal konumlarına göre başarılı ya da başarısız olarak değerlendirilmekte, aynı yemekleri yemekte, aynı filmleri izlemekte, aynı şarkıları dinlemekte, başlarını sokacak bir ev almak için insan doğasına aykırılışmış kent ortamları içerisinde onlarca yıllarını ipotek ettirmektedirler.

Daldeniz bu noktada, 2000 yılına girdiğimiz yılın milenyum olarak, insanlığın geldiği noktada büyük kutlamalarla karşılanmış olduğunu, ama gelecekteki yaptıklarımızla bu kutlamaları hak edeceğimiz konusunda şüpheleri olduğunu belirtmektedir (Daldeniz, 2001: 251). Liberal, kapitalist, çağdaş Batı değerleri kalabalık toplum içinde, ama yalnız yaşayan insanoğluna istediği mutluluğu verememiştir. Nietzsche'nin Batı değerlerine karşı şok edici saldırısına bu noktalardan bakılınca değeri daha iyi anlaşılmaktadır.

Nietzsche'nin saldırısına sebep olan şey aslında, insanlığın uygarlık olarak ilerlediğini iddia etmesi, ama tam tersine batmakta oluşudur ve belki de bir hayvan sürüsündeki sürü hayvanının geliştiğine işaretler yalnızca (Young, 2015: 165).

Buraya kadar, modern insan toplumunun gelişiyor olmasının, aslında birçok sorunları da beraberinde getirdiğini ve Nietzsche'nin bu gelişim fikrine olan itirazının haklılık payı olabileceğini başka fikirlerle de destekledik. Nietzsche'nin uygarlığın gelişiyor olduğu fikrine karşı çıktığı ve bu topluma deva olarak sunduğu özgür tinli yaratıcı insana, Emden başka bir açıdan yaklaşmıştır. Ona göre Nietzsche'nin özgür tinli üstinsanı, Max Weber'in modern ulus devlette kaçınılmaz olarak gördüğü demagog politikacı tipine deva olmak üzere tasarlanmıştır. Demokratikleşme ve demogojinin birbirine bağlı olduğunu düşünen Nietzsche'ye göre "özgür tin, özerk bir kişi olarak, demogojinin ve siyasi bağınazlığın etkilerini önleyebilir" (Emden, 2013: 209). Gerçektende günümüz demagog politikacı tipleri, ulusal ve uluslararası düzeyde büyük sermaye gruplarının sahip olduğu medya organları aracılığıyla halkta istedikleri kanaatleri oluşturmaktadırlar. En ilerisinden en zayıfına kadar bütün demokrasilerde - özellikle 2. Dünya savaşında Hitler'in propaganda işlerini yapan Goebbels'den bu yana- artık propaganda ve reklamcılığın etkisi asla yadsınamaz durumdadır. Kaynak, kanal ve alıcı olarak özetlenen medya iletişim ortamında gelen iletileri pasif bir şekilde kabullenen hedef kitle yerine, sorgulama kapasitesine sahip alıcıların bulunması demokrasinin gerçek anlamda yaşanmasına vesile olacaktır.

Modern toplumda insanın pasif bir alıcı durumuna düşmesi Foucault'nun görüşleriyle de ilişkilendirilebilir. Foucault'ya göre insana Kant'tan bu yana sosyal

bilimlerde ayrıcalıklı bir yer verilmiştir ancak artık bu durumun sonuna gelinmiştir. Bu durum, Nietzsche'nin üstinsan kavramıyla ilişkilidir çünkü üstinsan, insanlığı alt ederek nihilizmi yenecektir ve fizikötesine dayanan bir hümanizmi ortadan kaldıran bir aşamadır (Er, 2013: 23). “Çünkü hümanizm bile insana gerçek yerini verememiştir” (Köktürk, 2006: 156).

Nietzsche, insanın insan olmak için birçok bedel ödemesi gerektiğini, bu hayatta herkesin efendi olamayacağını, ancak kendi efendisi olabileceğini, hatta insan olmak istiyorsa ya da insan olarak kalmak istiyorsa çok çetin mücadeleler vermek zorunda kalacağını belirtmiştir (Nietzsche, 2010: 16). Filozof, insanlığın kurtuluş reçetesini trajediyle açıklar ve yaşam noktasında bireyin düşünmesi gerekli olan şablonun trajedi şablonu olması gerektiğini ileri sürer. Trajedi ona göre, insanı sahip olduğu geleneksel değerlerden kurtarmak suretiyle ona kendi kendisini tanıtır, hür bir varlık olduğu bilincini aşılır. Onun alın yazısı özgürlüğüyle beraberdir (Nietzsche, 2009: 13-14). Günümüzde *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* hizmetlerinin aslında en temel mesleki hedefi; danışanın kendisini- yani duygularını, yeteneklerini ve zayıf yönlerini- tanımasına yardımcı olmak ve böylece yaşamında doğru kararlar almasını sağlamaktır. Görüyoruz ki Nietzsche bu hizmeti, yani kişiye kendisini tanıtmaya misyonunu trajediye yüklemiştir. Nietzsche'nin *Kişi nasıl kendisi olur?* sorusuna verdiği yanıtla bu tespitin yakından ilişkisi vardır.

İnsanın kendisi olabilmesi için, çağının var olan değer ve bilgileri dışına çıkarak kendi perspektifini oluşturmasını öneren Nietzsche'nin bu yaklaşımı, Varoluşçuların, kişinin kendi sorumluluğunu eline alması yönündeki önerisinin kaynağıdır.

Kendisini tanıma ve yaratma sorumluluğundan kaçan sıradan insanı dayanılmaz derecede itici bulan Nietzsche'ye göre insan, sevgisini kendi bedenine ve kimliğine yöneltmelidir. Binlerce yıldan bu yana, kendi bedeninin metafizik başka bir dünyaya ait olduğu ve gerçekte yaşadığımız dünyanın sanal, geçici bir yer olduğu telkin edilen insanın, bu durumdan kurtulmak için yapması gereken diğer bir şey de kendisini sürüden korumasıdır (Daldeniz, 2001: 255- 256). Ne var ki günümüz modern toplumunda, kendi bedeninden hoşlanmama olgusunun farklı bir boyutu yaşanmaktadır. Tüketim malı pazarlamacıları tarafından dayatılan ‘moda bedenler anlayışı’; belli vücut tiplerini dönüşümlü bir şekilde idealize ederek bazen zayıf, solgun tenli, sıfır beden manken ve oyuncularını, bazen de geniş kalçalı olanları model olarak ortaya koymaktadırlar. Hatta bu kahramanlar bazen gerçekte olmayan ‘Barbie’ gibi tasarımlar bile olabilirler. İdeal örneklere benzemek için onlarca estetik ameliyat yaptıranlar yanında, dünya genelinde

milyarlarca dolarlık bir kozmetik sektörünün varlığı doğal olarak kabul edilmektedir. Bu durum, insan bedenini metalaştırarak, onun adeta borsada işlem gören bir hisse senedi veya döviz çeşidi gibi yükselip alçalmasına neden olmaktadır. Neyse ki günümüzde insanlar bunun farkına varmaya başladılar. Kिलolu, orantısız, yanmış, çilli veya ampüte vücudunu utanmadan sergileyen ve kendisiyle barışık olduğunu ilan eden insanları gün geçtikçe daha fazla görmeye başladık. Bu örnek, Nietzsche'nin bazı mevzularda günümüz insanına ferahlık getirecek bakış açılarına sahip olduğunu ve dış görünüş kaygısının yokluğunda içsel olarak yükselmenin kapılarını açacak bir potansiyel içerdiğini gösteriyor. Sürüye dayatılan moda beden tiplerini reddederek, kendi bedenini ve kimliğini her nasıl olursa olsun sevmenin ve kabullenmenin, insanın kendisiyle barışmasına ve dolayısıyla psikolojik olarak dengelenmesine (homeostasis) katkı sağlayacağı açıktır. Hiçbir beden yapısı hor görülmeği hak etmez.

3.5. Modern Toplum ve Kitle Toplumu Eleştirisi

Sosyolojik açıdan yeterince analiz edilmeyen Nietzsche, modern Batı toplumunun durumunu ve sorunlarını anlamak için yararlı olabilecek bir düşünürdür. Çünkü Nietzsche, Batı'nın akıl egemenliği temelinde kurulduğu iddia edilen toplumlarının arka planında bulunan akıldışlıkların maskesini ilk düşüren filozoftur.

Günümüz toplum felsefesinde, modern kültürün derin sorunlarını yansıtan büyük bir bunalım söz konusu. Bu bunalım, bir ölçüde, usun kendi bunalımı. Uşçu tasarının sonunun geldiğinden ve modernliğin çöktüğünden söz etmek artık olağanlaştı. Avrupalı bilincin bu dönüşümü, açıkça Nietzsche'nin felsefesi ve genel görüşleriyle tanımlanır oldu (Stauth ve Turner, 1998: 27).

Nietzsche'ye göre çağının usçu Avrupa'lısının akıldışlıklarından birisi de kendisini tarihteki bütün medeniyetlerden üstün olarak görmesidir. Ancak aslında sahip olduğu değerler bakımından Rönesans dönemi insanına göre katbekat geridedir. Modern insan, bilgi birikimi açısından kendisini bütün çağlardan üstün görmekte ve en son gelmesine rağmen sofranın başına kurulmak istemektedir, ancak bu hiç de doğru bir yaklaşım değildir. Bu modern çağın şartlandırmalarından kurtulmak gereklidir. Aspers, Nietzsche'nin felsefesinin sosyologlar için bazı açılardan fayda sağlayabileceğini öne sürmektedir. Öncelikle onun kültür, teori ve varoluş gibi sosyolojik tartışmalara katkıda

bulduğunu ayrıca antisosyolog olarak aslında toplumsal olanın insanlığı ne kadar şartlandığını ortaya koyduğunu belirtmiştir (Aspers, 2017).

Bu şartlandırmanın en genel biçimi, kapitalizmin ve onun doğal sonucu olarak emperyalizmin insanlığa zorunluluk olarak koyduğu globalizasyon sürecinin temel alt yapısı, “sermaye ve askeri güçtür”. Nietzsche büyük dünya savaşları yapılmadan önce, dünya hakimiyeti için yapılacak olan savaşları öngörmüştür (Kızılcelik, 2011: 99-100). Nietzsche’nin toplumsal analizi, kapitalist ekonominin sosyal ilişkileri metalaştırmasını belirlemesinin yanında, Foucault’nun devletin toplumu izleme ve denetleme vasıtası olarak gördüğü bürokratik yapısını ve Weber’in sözünü ettiği protestan asketik (çileci) ruhun insan yaşamına olan tesirlerini barındırır (Stauth ve Turner, 1998 : 17).

Nietzsche’nin eleştirisini yaptığı usçu, kapitalist modernizmin, toplumda yarattığı değişimleri anlamak için toplumbilimlerinde önemli bir hareketlenme meydana gelmiştir. Sosyolojinin ilk ortaya çıkışı modernleşme ile yakından ilişkilidir. Bu ilk sosyoloji, Aydınlanma felsefesinin ve sanayileşmenin olumlu havasının etkisi altındaydı ve bilimin sağladığı akılcı, insancıl ve demokratik bir ortam doğacağını ümit ediyordu. Weber’in anlatımına göre, modernizm içerisinde kişilerin önemi giderek artmakta, bireyin tercihleri ve hedefleri ön plana çıkmaktadır (Giddens, 1987: 223). Ancak Nietzsche’den etkilenmiş olan modernizm teorisyenleri aynı fikirde değildir. Çünkü modern toplum, bütünsellik içerisinde açıklanamayacak olan bir değerler karmaşasına ve parçalanmışlığa sahiptir. İşlevselcilerin ‘anomi’ dediği bu durum, dünyanın büyüünün bozulması, şeyleşme ve kitle toplumunu yansıtan bir kötümserliktir (Swingewood, 1998: 370-371).

Staut ve Turner’a göre Nietzsche’nin Weber üzerindeki etkisi, Simmel aracılığıyla olmuştur. Nietzsche’nin bireye ilişkin olarak geliştirdiği düşünceleri Simmel’ in çalışmalarına katkı sağlamıştır. Simmel, geliştirdiği *toplumsama* (soiatin) kavramıyla, toplumun belli bir şeye indirgenmesinden veya şeyselleştiriminden uzak durulmasını istemiştir. Nietzsche, Simmel’in oluşturmak istediği modernizm kuramının arkasında bulunan önemli aktörlerden biridir ancak bu durum gerektiği kadar tartışılmamıştır (Stauth ve Turner, 1998: 27). Weber’e göre, toplumsal ilerlemenin evrensel yasaları olduğunu ve sosyal bilimlerin doğa bilimlerinde olduğu gibi bu yasaları ortaya çıkarmaktan sorumlu olduğunu düşünen tarihsiciler yanılmaktadır. Tarihte insanlar ve toplumlar, güdülerini ve duygularını kapsayan toplumsal hedeflere yönelik eylemlerde bulunurlar ve bu anlamlı eylemler yorumlanarak açıklanabilir. Weber, insanın tarihsel konumunun anlamına göre oluşturduğu eylemlerine işaret ederken, Nietzsche’nin Stoacı

perspektivizminden etkilenerek, evrensel değerlerin bulunmadığını ve “İnsan öznelere somut eylemlerinin dışında anlamı olmadığını düşünüyordu” (Swingewood, 1998: 174-175).

Nietzsche'nin Weber ve Simmel'le olan düşünsel halef- seflik ve zıtlık ilişkilerine başka sosyologları da dahil edebiliriz. Aspers'in tespitine göre, Nietzsche iki sosyologdan açıkça bahsetmiştir ve ikisinden de aynı oranda hoşlanmamaktadır. Auguste Comte, ortaya koyduğu *Üç Hal Yasası* ile toplumların evrensel olarak teolojik, metafizik ve pozitif aşamalardan geçmek durumunda olduğunu ileri sürmüştür. Nietzsche ise böyle amaçlı bir tarihsel gelişim çizgisini kabul etmez ve insanlığın değil üstinsanın amaç olduğunu söyler. Nietzsche'nin bahsettiği ve “işportacı felsefesi” dediği ikinci sosyolog olan Herbet Spencer, biyolojik evrimi toplumda gördüğünü belirtmiştir. “Nietzsche'ye göre amaç, insan türleri (ve bu itibarla onun hayatta kalması) değildir fakat birey ve onun gelişimidir” (Aspers, 2017). Ancak Nietzsche'nin eserlerinde biyolojik temellendirmelere epey vakit harcadığını ve kendisinin de sosyal evrimci olarak kabul edilebilecek yönleri olduğunu belirtmeliyiz.

Nietzsche'nin sosyal çalışmalar üzerinde birçok ayak izi bulunmasına rağmen ona göre sosyoloji, bireyin gelişmesine ve özgürlüğüne zarar veren bir disiplindir ve toplumun ve onu oluşturan bireylerin nasıl tahakküm altına alınacağını analizini yapmaktadır. Ancak böyle olmasına rağmen sosyolojinin sosyal olanı anlama noktasında önemli bir görevi olduğunu farkındadır. Bu görüşlerin Foucault ile önemli ölçüde benzerliğinin bulunması dikkate değer bir husustur.

Nietzsche ve Foucault ilişkisinin başka bir yönüne geçmeden önce, ön bilgi olarak belirtmeliyiz ki, Nietzsche'ye göre modern dönem toplumunun yozlaşmasının temelinde insanın adeta bir makinenin parçası haline gelmesi ve endüstriyel kölelik vardır. Makineyle birlikte insan onun çarkı ve vidası olmuş, insani değerler kaybolmuş ve insanın yabancılaşması en üst seviyeye çıkmıştır (Kızılcık, 2011: 104).

Derrida, Foucault ve Deleuze gibi postyapısalcılar için bu yabancılaşma nedeniyle Nietzsche'nin önemi gittikçe artmaktadır, çünkü özellikle 1970'lerden itibaren Marksizmin güç kaybetmeye başlamasıyla birlikte işçi hareketlerinin gerilemesi yanında cinsellik ve doğaya ilişkin sorunların artarak devam etmesi bunu gerektirmektedir. Nietzsche'nin sağladığı eleştirel damar bu konuda izleyicilerine bir vizyon vermektedir. Nietzsche'nin asla toplumsal yapıya ilişkin bir felsefi sistem teorisi kurmak gibi bir amacı olmamıştır, çünkü o sistemciliğe karşıdır. Ona göre toplumsal kurumlar, insan

duygularına ve içgüdülerine karşı olarak işlev görmek üzere oluşturulmuşlardır. Toplumu oluşturmak için insanların belli bir düzene ve standartlaştırılmaya tabi tutulması gerektiğinden, içgüdüsel itkilerin derin bir dönüşüme (ya da medeniyete) uğraması gerekir, bu anlamda toplumsal insan toplumsallaşma yoluyla gerçekleşen bir çürüme biçimidir (Stauth ve Turner, 1998: 280.) Ne var ki bu çürüme durumu doğal ve gerekli bir durumdur. Decadence adını verdiği toplumun çürüme döneminde toplumda varolan değerlerin yozlaşması söz konusudur. Toplumun yeni bir yükselişe geçebilmesi için bu nihilizmi yaşaması gereklidir ve çözüm bu noktadan başlayacaktır. Günümüzün tabiriyle söylemek gerekirse her krizin aslında yeni fırsatlar içerdiğini belirtmek istemektedir.

Nietzsche, bir kriz gurusu olarak önemlidir ancak Pearson'un tespiti de bu noktada dikkate alınmalıdır. Nietzsche'nin politik düşüncesi, ona dair yapılan araştırmaların en ihtilafli ve tartışmalı kısmıdır. Nietzsche'nin bu konudaki temel kaygısı kültür ve politika arasındaki çatışmadır. Politikayı kültürün hizmetine vermeyi amaçlamanın yanında bunu hiyerarşik bir kültürel köleliğe izin vererek yapmak ister. Nietzsche ilk eserlerinde sanatı politik bir enstrüman olarak algılamış olduğu halde, daha sonra bu fikrinden uzaklaşmıştır (Ansell- Pearson, 1998 :18-21).

Nietzsche'nin politik söylemlerinin en önemli unsuru seçkinciliğidir. Nietzsche'ye göre eşitlik söyleminin kökeni sürü içgüdüsüdür. Toplumsal eşitlik iddiasındaki sosyalizme ve Tanrı önündeki ruhların eşitliğini vadeden Hristiyanlığa karşı olan Nietzsche, sosyalizmin bireyi sildiğini ve despotik bir tavırla insanlara diz çöktürdüğünü ileri sürer. "En cüz'i ve en budala olanların sonuna kadar düşünülen tagallübü, yani yüzeysel olanların, kıskançların, dörtte üçü oyuncu olanların, gerçekte 'modern ideler'in' mantıksal sonucudur ve onların gizli anaşizminin bir sonucudur sosyalizm" (Kızılcılık, 2011: 128).

Nietzsche modernizmin bütün projelerini ve kültürünü toptan reddettiği için demokrasiye de karşı çıkar. Gerek sosyalizm gerekse demokrasi için vasat insan adeta sıradan bir kuraldır. Bu vasat insanlardan oluşan sürü, iktidara gelerek kendilerine benzeyen bir sistem kuracaklardır. Böyle bir sistem kurulurken, sosyal bir inşacılık faaliyeti içinde birçok kavramın uydurularak insanlığa dayatıldığını savunur. Örneğin nedensellik, özne, eylem, ahlak, mantık vs. Bu kavramlardan en ilgi çekici olanı ona göre öznedir. Nietzsche, kişileri esasında sosyal rolleriyle tanımlanmış ve böylece sosyal süreçlerde inşa edilmiş olarak görür. Bu durum aşağıdaki meşhur Nietzsche alıntısıyla

ifade edilir: “Fail, eyleme eklenmiş sadece bir kurgudur.” Yani gerçeklik sosyal süreçler içerisinde oluşturulmuş bir şeydir. Hayatta kişiye anlam katan şey; kolektif fikirler karşısında bireyin kendi değerlerini ortaya çıkarmasına dayanan bir gerilim durumudur. Bunu becerebilmek için kişi kendine yeni bir merkez belirleyebilmeli ve eski değerleri ortadan kaldırmaya yönelik olarak davranmalıdır. Üstinsan yok ettikleri yerine yenilerini koymak için yaşamının yönetimini ele almalıdır. Bu, Nietzsche’nin savunduğu ahlakın merkezidir. Yani Nietzsche “biz”im olduğumuza dönüşebileceğimizi önerir” (Aspers, 2017).

3.6. Kitle Kültürü ve Popüler Kültür Karşısında Nietzscheci Perspektif

Bu noktadan itibaren *kitle kültürü*, veya *popüler kültür* tartışması boyutuna odaklanabiliriz. Bu boyut kapitalist bir çerçevede, endüstriyel ürünlerin müşteri/ kitlelere pazarlandığı, sanatın ve edebiyatın bile metalaştığı, yüzeysel, moda gibi geçici olan bir bütüne işaret eder. Bu boyutta yaşayan ortalama kent insanı, iş yükü ve kentsel yaşamın stresi nedeniyle gerçekten Wagner’inde belirttiği gibi ince zevklere veya düşüncelere dalacak enerjiyi bulamamaktadır. Ayrıca bu yaşamın olmazsa olmaz diyerek dayattığı; ev, araba, cep telefonu, sigorta, pizza, tatil köyü vs. binlerce tüketim nesnesini edinebilmek için ömür boyu süren kredi yüklerinin altında gerçekten zincirler içinde yaşamaktadır. Günümüz toplumlarının büyük kesiminde insanlar eskiden olduğu gibi dinin veya geleneklerin baskısı altında değildir ancak artık onların yerini pazar ekonomisi ve kitle kültürünün dayattığı homojen dünya vatandaşları almaktadır. Nietzsche *Tanrı öldü* diyerek insanın metafiziğin hakimiyetinden çıktığını ifade etmek istemiştir. Ama ne var ki çağdaş toplum eski tanrının yerine tüketimi ve dolayısıyla parayı koymuştur. Bu yeni durumda Nietzsche’nin istediği yaşamı yaratmaktan uzaktır. Günümüzde ruhban sınıfı çok uluslu şirketler ve para babalarıdır.

Konunun iktisadi boyutunu biraz ileriye bırakarak öncelikle Heidegger ile Nietzsche’nin sürüye dair yaklaşımı benzerlik taşıdığını söyleyebiliriz. Heidegger “onlar alanı” ile Nietzsche’nin sürüyü ele alışları aynıdır. “Onlar alanı bizimle birlikte olanlardır. Tanımlanamazlar, algılanamazlar ama egemendirler. Yukarıda bahsettiğimiz gibi onlarla uyum hâlinde oluruz, onların yaptıklarını yaparız. Ayrıca onlar, olağandışına izin vermezler. Olağanüstü olanı hizaya getirir, sıradan insan yaparlar onu da. Onlar vardı, ama yine de hiç kimse yoktu denebilir. Böylece onlar, hiç kimsedir, kitledir, publikumdur, kamusal ya da kolektiftir, ortaklaşadır” (Akarsu, 1989: 219).

İnsanın varoluşunun onlar alanında kaybolması onu bayağılaştırır. Buradaki Nietzsche etkisi açıktır. Sürüye ayak uydurulmaması gerektiği, farklı olmaktan çekinilmemesi hususlarında bizi uyandırmaya çalışırlar. “Kitle içinde saklanmak demek, varoluştan ödün vermek demektir ki bu, insanın kendine yapacağı en büyük yanlıştır. Heidegger’e göre insan fırlatılmıştır, bu yüzden bu dünya bize yabancı gelir; çünkü varlığa gelirken kimse bize sormamıştır ve aslında Dasein yani “orada olmak” bir yüküdür. Peki yapılması gereken nedir? “Ölmek mi? Hayır, der Heidegger, anlayın. Anlamak, yapabilmektir. Varlığımızın kendi olanaklarını tasarlayın, yaratın, gerçekleştirin, kendi gücünüzü deneyin, kendi hayat planınızı kendiniz kurun. Hayatınızın ipleri bir dogmatiklikte veya onlar alanında değil, sizin elinizde olsun. Kendi hayatını çizemeyen insan başkasının çizdiği hayatı yaşamak zorunda kalır. Özgür olun, fırlatılmışlığınız yük dahi olsa onu değerlendirin. Yazgınızı sevin ve onun bilincinde olun. Varoluş sürekli bir aşmadır, kendinizi aşın der Heidegger, tıpkı Nietzsche gibi değil mi? İkisi de bireyi önemser, ikisi de kendini aşmayı öğütler ve ikisi de üstinsan olmanın gerekliliğini vurgular” (Akarsu, 1989:223).

Sartre’ın *bulantı* terimi, Nietzsche’nin eserlerinde işlediği bir konudur. Bir yaşantı olarak bulantı, aydınlanmanın bir çeşidi ve yaşamının ne demek olduğuna dair bir farkındalık durumudur. Bulantı kavramıyla birlikte maddeyi, olguları ve insanları rasyonel bir temelde anlama talebinin, uygunsuz olduğunu savunan bir edebiyat türü ortaya çıkmıştır (Jackson, 2012: 158). Sartre ve Nietzsche’nin belki de en çok benzediği noktalardan biri onların ahlak görüşleridir. Sartre’a göre öncesiz sonrasız doğrular yoktur ve hâliyle öncesiz sonrasız ahlak yasaları da yoktur. Biricik mutlak değer özgürlüktür. Özgürlüğün bu denli ağır bastığı bu anlayışta, suça yer yoktur çünkü, özgürlük içinde yapılmış her şey ahlaka uygundur. Yani Nietzsche’nin dediği gibi; kurallara-ahlak yasalarına uyacağım diye özgürlükten-varoluştan vazgeçmek sürü olmaktır, bunun tam tersine varoluş bütün hataları haklı çıkaracak kadar değerlidir (Düşünbil, 2024).

Bir toplumda yaşadığınızı varsayın. İki seçeneğiniz var. Ya gelenekleri, yasaları, alışkanlıkları, töreleri seçecek ya da tamamen kendi özgür iradenizi ve varoluşunuzun çılgınlığını seçeceksiniz. Sartre ikinci yolu seçmenizi öğütler ki gerçekten özgür olun. Karakter, soy, tutku gibi kavramların arkasına saklanmayın, kitleler arasında kaybolmayın. Kendi hatanızın, pişmanlığınızın sorumluluğunu bir töreye atmayın ya da bulantı duyulacak şeyleri alışkanlıklarla-geleneklerle meşru kılmayın. Zaten Sartre’a

göre, alışılmış değerlerden oluşan ahlak, alçaklar için bir ahlaktır (Akarsu, Bedia, 2014:234).

Modern toplum tipinde insanlar hisleri ve içgüdüleriyle bağlantılarını kaybederek “kendi özlerine yabancılaşırlar” (Baykan,2000:18). Aslında Nietzsche’nin Decadent topluma yol açtığı gerekçesiyle suçladığı esas şey ahlaktır. Ahlaki baskı nedeniyle esnekliğini kaybederek yaşamsal uyaranlara yanıt veremez hale gelip donuklaşan birey kendine yabancılaşmıştır (Baykan, 2000:19). Biz bugün modern toplum bireyleri üzerinde yoğun ahlaki baskılar görmüyoruz ancak kitle kültürünün model olarak sunduğu yaşam kalıpları insanların beden yapısının bile nasıl olması gerektiğine kadar el uzatmaktadır. Baskı vardır ancak zincirler görünmez haldedir.

Nietzsche tam bir ahlak düşmanıymış gibi görünmekle birlikte durum bundan biraz farklıdır. Onun ahlakı yaklaşımı iki boyutludur. Ahlak, sürü insanının vahşi yönlerinin ehlileştirilmesinde işe yaramaktadır (Baykan, 2000:20). Nietzsche hiçbir içgüdüye karşı olmadığı gibi sürü içgüdüsüne de karşı değildir. Toplumda hakim ahlak kuralları sürü insanının ahlak kurallarıdır. Nietzsche’nin eleştirisinin esas noktası, onu rahatsız eden şey; artık sürü içgüdüsünün tamamen kontrolden çıkarak bütün diğer içgüdüler üzerinde hüküm sürer hale gelmesidir (Baykan, 2000:29). Peki biz bugün Nietzsche’nin perspektifiyle kitle kültürü veya popüler kültüre bakınca ne söyleyebiliriz. Kitle kültürü; medyada, sokakta, okulda, tatilde özetle yaşamın bütün alanlarında hakimdir. Seçkin kültür ürünlerine yaşam alanı bırakmamaktır. Örneğin, anlamak için birikim gerektiren sanat eserleri medyada kendine yer bulamamaktadır. Hakim medya, izlenme oranı düşük olan, somut ticari getirisi olmayan ince zevk ürünlerini zaman kaybı olarak görmektedir. Aynı şekilde iktidarı sorgulama içeriğine sahip olan fikir eserleri görmezden gelinmektedir.

Bu demek oluyor ki, sıradan insanın ihtiyaçları veya zevkleri toplumsal hayatın umumi standartları haline getirilerek bu standartların herkes için olmadığı göz ardı ediliyor (Baykan, 2000:30). Biz insanlar arasında bir kast sistemini, bir değer farkını kabul edemeyiz, herkes din, dil, ırk, renk vb. gözetmeksizin, insan olmak vasfıyla aynı kıymete sahiptir. Ne var ki insanların yaşama bakış açıları ve düşünce kapasiteleri arasında ciddi farklılıklar olduğunu kabul etmek zorundayız. O halde doğru yol, insanların birbirlerine ve çevreye zarar vermeden farklılıkları içerisinde kitle kültürünün kalıpları dışına da çıkabileceği olanakların yaratılmasıdır. Burada esas sorunumuz entelektüel insanların kendini ifade etmesi veya mutlu olmasından çok daha ileri bir

boyuttur. Toplumlar yüksek kültür ürünlerini yaratma kapasitesine sahip seçkin insanlar sayesinde yücelirler.

Hal böyle iken, büyük kapitalist şirketlere ait olan kitle iletişim araçlarının hem toplumsal ideolojinin yeniden üretimi anlamında, var olan düzeni meşrulaştırmak, hem de müşteri kitlenin tüketim davranışlarını yönlendirmek gibi işlevleri var. Medyanın bu işlevini yerine getirebilmesinin ön koşulu, izleyicinin ilgisini canlı tutabilmesidir. Bu nedenle yapılan dizi filmler, yarışmalar, magazin programları, pornografik içerikler eğlendirmeye ve ilgi çekmeye yöneliktir. İlgi bir noktada toplanacak, arkasından propagandacılara satılacaktır. Propagandacılar için ciklet reklamı yapmakla, bir seçim kampanyasını yönetmek arasında temelde bir fark yoktur. Tamamen ilgi çekici ve eğlendirici olan içerikler, sığ ve Nietzsche'nin *köle ruhlu* dediği popüler kültür takipçisi insan tipini ortaya çıkarmaktadır. M.Ö 402 yılında doğmuş Atina'lı devlet adamı Phocion'un, yaptığı konuşmayı halkın hararetle alkışlaması üzerine *Acaba aptalca bir şey mi söyledim?* diye yanındakilere sorduğu rivayet edilir. Phocion'a ilaveten Herakleitos'un kitaplarını her önüne gelene okutmamak için çabalaması gibi bir çok örnek sıralanabilir. Aslına bakılırsa günümüz popüler, sığ kültüründen yakınan bir sosyal bilimci ile Phocion arasında pek bir fark yoktur. Nietzsche bize göre çok doğru bir şekilde, bütün çağlarda var olan aydın (münevver) ve sıradan halk ikiliğinin farkına varmış ve bunun doğal bir durum olduğunu kabul etmiş, ancak ifrata kaçarak bu ikiliği köle- efendi boyutuna taşımış, insanları değer açısından hiyerarşik bir kademelendirmeye tabi tutmuştur. Nietzsche aslına bakılacak olursa demokrasiye pek de sıcak bakmamaktadır. Çoğunluğun tercihleriyle yönetilen bir toplum ona hiçte çekici gelmemektedir. Onun yaşadığı çağda demokrasi çok yaygın bir fikir değildir. Ancak ne var ki demokrasi, genel anlayışın tersine çoğunluğun diktatörlüğü değil farklılıkların hoş görüldüğü bir sistem olmalıdır. Biz bu çalışmada karşı olmasına rağmen Nietzsche'nin böyle bir sisteme yapabileceği katkıları ele alıyoruz.

Simmel, geliştirdiği *toplumsama* (soiatin) kavramıyla, toplumun belli bir şeye indirgenmesinden veya şeyselleştiriminden uzak durulmasını istemiştir. Nietzsche'nin, insanın güç savaşımını da içeren, bireye ilişkin olarak geliştirdiği düşünceleri, Simmel'in çalışmalarına da katkı sağlamıştır. Nietzsche, Simmel'in oluşturmak istediği modernizm kuramının arkasında bulunan önemli aktörlerden biridir ancak bu durum gerektiği kadar tartışılmamıştır (Stauth ve Turner, 1998: 27). Nietzsche'deki güç istemi kavramını ise günümüz dünyasında yerleştireceğimiz yer, tek kelimeyle *para*'dır. Simmel, eşyanın

çeşitliliği karşısında ortak bir ölçülebilirlik sağlayan paranın, insanların tüm yaşam biçimine ve sosyal ilişkilerine damga vurduğunu belirterek para ekonomisi ile rasyonalitenin egemenliği arasında bir bağ görür. (Simmel, 2014).

Kitle'nin ortaya çıkışını sağlayan arka planda Sanayi Devrimini görebiliriz. Sanayi Devrimi ile birlikte insanlar iş bulma imkanı gibi nedenlerle kent merkezlerinde toplanmaya başlamıştır. Horkheimer ve Adorno'ya göre, kentleşme projeleri bireyi sermaye iktidarına yaklaştırır (Adorno & Horkheimer, 1996: 8). Sermaye iktidarının amacı, kentlerde toplanan insanları kendi çıkarları doğrultusunda bir tüketim toplumuna dönüştürmektir.

Adorno, bu durumu şöyle dile getirir: "Kültür endüstrisi, müşterilerinin tepkilerine uyarlanmaktan çok, onları kalpazanca imal eder. Kendi de onlardan biriymiş gibi davranarak biçimlendirir müşterilerinin tavırlarını. Bütün bu uyarlanma ideali bir ideolojidir aslında: İnsanlar, toplumsal iktidarsızlığın kamusal göstergesi olan abartılı bir eşitlikçilik tavrıyla iktidardan ne kadar pay almaya çalışır ve böylece eşitliği ne kadar çarpıtırlarsa başkalarına ve toplumsal bütüne uyarlanmaya da o kadar istekli davranırlar" (Adorno, 2005: 207).

Kültür endüstrisi terimi, kültürü alınıp satılabilen, üzerinden para kazanılabilen bir alan haline getiren sektörleri ve kurumları ifade eder. Kitle iletişim araçları, reklamlar ve sanat üretimleri kültür endüstrisinin parçalarıdır. Kitle kültürü, kapitalist örgütlenişin sermayenin değil, kitlenin ihtiyaçlarına göre belirlendiği anlamını içerir (Adorno, 2003: 76). Ancak, Adorno ve Horkheimer, kapitalist örgütlenişin kitleyi kendi çıkarlarına göre ihtiyaçlarını belirleyecek şekilde şekillendirdiğini savunur. Birbirinin kopyası haline getirilmiş insanların artık değeri düşer, çünkü birbirini ikame edebilecek birer mala dönüşmüşlerdir.

Ancak, aynı zamanda standart olma durumu, kültür endüstrisi için istenmeyen bir durumdur çünkü ürünleri pazarlayabilmek için onları yeni birer ürünmüş gibi gösterip ilgiyi artırmalıdır. Bu nedenle sahte de olsa bir bireyselleşmeye ihtiyaç duyar. Bu sahte bireyselleşme hem insanlar hem de ürünler için geçerlidir. Kültür endüstrisinde ilerleme olarak gösterilen, sürekli yeni diye yüceltilen her şey, başsız-sonsuz bir aynılığı gizlemektedir; bu bağlamda değişimler, kültüre ilk egemen olduğu günden beri kâr güdüsü ne kadar değiştiyse o kadar değişmiştir (Adorno, 2003: 78).

Bu nedenle, standartlaşmayı sağlayan kanallar aynı zamanda sahte bir bireyselleşme yaratmak için de kullanılır. Adorno'ya göre, insanlar hâlâ onların eylemlerine bağlı bir

şey varmış gibi, romanlarda hâlâ özne olarak davranma kapasitesine sahip kişiler gibi sunulurlar. Ona göre, yaşama bakışımız artık yaşam olmadığı gerçeğini gizleyen bir ideolojiye dönüşmüştür (Adorno 2005: 13). Burada ifade ettiğimiz, insanın standart bir ürüne dönüşümünün Nietzsche’de nasıl bir alerjik reaksiyona yol açacağını tekrar belirtmemize gerek yok.

Ortega şöyle diyor: “ ‘Artık kahramanlar yok, yalnız koro var’. Bu gerçekten her şeyi özetleyen bir cümle. Artık yığınlar var. Sizin fikriniz yok, kalabalığın fikri var. Artık uyum önemli, yalnızlık değil. Öyle ki yalnızlıktan kendi varoluşumuzu paranteze alacak kadar korkuyoruz. Farklı olanı ötekileştiren, onu anında kötü yapan bir toplum/elâlem var. İnsanlar akıllarını ve özgürlüklerini unutmuş gibi bir yığın hâlinde yaşıyorlar ve işin kötüsü bundan hiç şikâyet etmiyorlar. Ahlak kuralları, insanlarla ilişkiler hep birilerine göre şekilleniyor. Moda diye bir kavram var bir kere. Giyinişimiz, konuşmamız, benliğimiz, bizi biz yapan fikirlerimiz, hayata karşı duruşumuz bile bir başkasına bakarak şekilleniyor. Artık kalabalıktan kopya çekerek yaşıyoruz. Elbette bu bir güç isteği. Çoğu insan, dayanışma hâlinde yaşamak, kaybetmekten çok daha iyidir diye düşünüyor” (Akarsu,1989: 189).

Toplum artık gönderen konumundan çıkmıştır; çünkü artık temsil edilme yetisini kaybetmiştir. İletişimsiz kalan bu toplumlar, düşüncelerini yansıtamazlar ve sadece düşünceleri üzerinde testler yapılarak yoklanırlar. Kitle iletişim araçları, adeta sonsuz bir soru/yanıt referandumu gibi işleyerek politik iletişimin merkezine yerleşmiştir (Baudrillard, 2006: 26). Nietzsche, medyanın gerçekliği çarpıttığını ve illüzyonlar yarattığını savunur. Popüler kültür, insanlara sunulan imajlar ve hikayelerle gerçek dünyayı değiştirir ve bu da insanların düşünce sistemini etkiler. Nietzsche, medyanın bireyselliği bastırdığını ve toplumsal normlara uymaya yönlendirdiğini ifade eder. Popüler kültür, insanları benzer düşünce kalıplarına sokar ve bireysel özgürlüğü kısıtlar.

Bize göre, para ekonomisinin hakimiyeti nedeniyle, günümüz kapitalist toplum yapısında sağlık, hukuk ve eğitim gibi temel insan haklarıyla ilgili olan hizmetler bile metalaşmaktadır. Temel insan hakkı olan *iyi bir sağlık hizmetini ancak iyi bir para karşılığında alabiliyoruz*. Bunlara ilaveten dünya üzerinde bölgesel eşitsizlikler söz konusudur. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, dünya nüfusunun %85’ini oluşturan alt ve orta gelir grubundaki ülkeler, toplam hastalık yükünün % 92’sine sahiptir. Ancak dünyada yapılan sağlık iyileştirme harcamalarının sadece %10’u bu ülkelerde yapılmaktadır (Who, 2002). Yalnızca sağlık alanında değil eğitim gibi daha birçok alanda

durum benzerdir. Çağdaş insanın yaşam kalitesi ve nüfuza sahip olma taleplerinin tek olanaklı yolu olarak para -günümüzde- eşittir güçtür. Nietzsche'nin güç istemi dediği şey, bu çağda düpedüz para istemidir. Çağdaş insan parayı ne kadar istiyorsa güç istemine o kadar sahiptir ve parayı ne kadar önemsemiyorsa güç isteminden o kadar yoksundur.

Nietzsche'ye göre; güç ve iktidar hırsı değişikliğe uğradı, ama o aynı yanardağ hâlâ yanıp duruyor; sabırsızlık ve sınırsız sevgi kurban istiyor; ve önceleri *tanrı aşkına* yapılan şeyler, şimdilerde para uğruna yapılıyor, ki, bu da en yüksek güç ve iktidar duygusu ve iyi hissetmeyi sağlıyor (Strathern, 1997: 9).

Son olarak bir soru: Güç istemi doktrini doğru mudur yanlış mıdır? Öyle görünüyor ki bu soruya herkes -perspektifli bir şekilde- kendi vicdanıyla yanıt verebilir, tek bir doğru yanıt yoktur. Güç istencine ilişkin olarak daha olgun yorum öznel olandır. Öznel olan ile Nietzsche, nesnel doğruların olmadığını ve bu nedenle güç istencine dair de nesnel doğrular ortaya koyulamayacağını ifade eder. “Güç istencinin doğruluğuna psikolojik düzeyde ulaşılabilir, kavram bize kendimiz ve içinde yaşadığımız dünyayla ilgili bir şeyler söyler” (Jackson, 2012: 89).

Hikâyeye göre, Hacı Bektaş-ı Veli, bir kıtlık döneminde yardım isteyen Yunus Emre'ye, *Himmet mi (manevi yardım) istersin yoksa buğday mı?* diye sorduğunda Yunus, önce buğdayı alıp gitmiş ama sonra yanlış karar verdiğinin farkına varıp geri dönmüştür. Nietzsche, Yunus gibi hikmet peşindedir ve belki de Yunus üstinsandır.

Konumuzun bu noktada tasavvuf ehline kadar gelip dayanması rastlantı eseri değildir. Baykan'a göre “Nietzsche'deki mistisizmin pek çok araştırmacının dikkatinden nasıl olup ta kaçtığı ya da ihmal edildiği şaşırtıcıdır.” Üstinsan anlayışı Nietzsche'nin felsefesini tam olarak mistisizmin orta noktasına konumlandırmaktadır. Üstinsan, değişik mistik cemaatlerin tanrıya ulaşmış insan tipinin modelidir. Ama o bunu anlatırken klasik dini terminolojiyi değil, pagan bir jargonu tercih etmiştir (Baykan, 2000:133). Üstinsan'ın tasavvuf ehlinin *insan-ı kamil* anlayışı ile benzerliğinden söz edebiliriz. İkisinde de var olan sıradan insan durumundan duyulan bir memnuniyetsizlik sebebiyle varoluşu bir üst boyuta taşıma isteği vardır.

“Nietzsche felsefesi, temelde bir *öz-gelişme* felsefesidir. Yani insanın nihai potansiyelini gerçekleştirmesini amaçlar. Üstinsan tipi bu idealin amacıdır” (Baykan, 2000: 46). Üstinsan sadece kendi varoluşunu onamakla yetinmez, bütün insanlık

geçmişini tüm vahşetiyle onaylar. “Ama bu miskince bir tevekkül veya kadercilik değildir. Bütün olanların, oluşun zorunlu bir tezahürü olma sürecini açıklamaktadır” (Baykan, 2000:122). Gayesi ne alemleri betimlemek ne de öğüt vermektir. Mistik bir açıdan insan kendine yabancılaşmıştır ama tekrar özüne ulaşması imkan dahilindedir. “Yol üstatlarının görevi insanları uyandırmaktır” (Baykan, 2000:128).

Nietzsche felsefesiyle mistisizmin ikisinin de yaşamı anlamlandırma ve insanı bir üst boyuta taşıma isteği gibi benzerliklerine değindikten sonra bu ikisinin yanına önceki sayfalarda değindiğimiz varoluşçuluğu da üçüncü olarak eklemeliyiz. Varoluşçuluk ve mistisizm, felsefi köken itibariyle farklı bir yapıda olsa da benzer yanlara sahiptir. Hem varoluşçular hem de mistikler, varlığın özden önce geldiği fikrini paylaşırlar. Bu demektir ki varoluş bir öz tarafından ortaya koyulup üretilmemiştir., bunun tersine varoluşu şekillendiren şey özdür. Birey önce dünyaya gelerek varolur, bundan sonra tanımlanıp belirlenir. Bu anlayış, insana kendi özünü ve hedefini özgürce belirlediği bir olanak sağlar. Şüphesiz Nietzsche’de bu sözlere katılırdı.

Nietzsche, varoluşçuluk ve mistisizm üçlememizde bir diğer nokta olarak hepsinin de bireysel tecrübeye verdiği önemi gösterebiliriz. Üçünde de toplumsal bir yarar elbette gözetilir, ancak önce her koyunun kendi bacağından asıldığı bir aşamadan geçilmesi gerekmektedir. Yani bireyin kendini tanıması, bağımsız bir şekilde kendi gerçekliğine yabancılaşmadan hayatını yaşama arzusunu göstermesi vardır. Görüldüğü üzere hepsi de kişisel ve toplumsal olarak daha üst bir aşamaya ulaşmayı hedefleyen bu yaklaşımların hedeflerine ulaşması, kitle kültürü ve popüler kültüre bağlı olarak yaşayan bireyler için pek zor duruyor.

Burada son olarak bu üç yaklaşımın bir diğer benzer yönü olarak ta eleştirel bir perspektife sahip olmalarını ileri sürebiliriz. Üçünde de var olan sıradan insan ve paradigmlar karşısında duyulan bir rahatsızlık söz konusudur. Tabii var olanı aşmak için onu eleştirmek ve eksik yönlerini ortaya koymak gerekir. Kitle kültürü ve popüler kültürün hakim olduğu bir toplumda eleştiriye pek yer verilmediğini zaten belirtmiştik.

Varoluşçuluğun önemli ismi Sartre, varoluşçuluğun ustalar ve filozoflar için olduğunu söylemişti. Yani bu yaklaşımın, derinlemesine bir tefekkür ve içsel sorgulamaya ihtiyacı olduğunu, sıradan bir insanın harcı olmadığını anlatmak istiyordu. Mistisizmin ve tasavvufun bize göre zirve noktası ve en büyük ustası Yunus Emre’nin aşağıdaki şiirinde ne kadar seçkinci ve sıradan insana tepkili olduğunu rahatlıkla görebiliriz. Buradaki şiirde *aşk* olarak ifade ettiği kelime tam olarak karşı cinsle ilgili

değil. Şiirin orijinalinde *ışık* olarak geçen terim tanrı sevdası yanında kendini gerçekleştirmek için ‘tutkulu’ olmayı, sıradan olmamayı anlatıyor.

*Aşksızlara verme öğüt, öğüdünden alır değil,
Aşksız kişi hayvan olur, hayvan öğüt bilir değil.
Eksik olman ehillerden, kaçta görün cahillerden,
Tanrı bizar bahillerden, bahil didar görür değil.
Kara taşa su koyarsan, elli yıl islatır isen,
Heman taş gine bayağı, hünerli taş olur değil.*

Son olarak, Nietzsche’nin varoluşçu mistik gurusu Zerdüş’tün, vasat (ortalama) insana dair bir özdeyişle buradaki sözümüzü tamamlayalım. Ona göre sıradan insan (kitle insanı), hayvanla üstinsan arasında bir konumdadır. Ancak bu konum uçurumdadır, tehlikelidir. Herkesin harcı değildir oralarda dolaşmak. “İnsan, hayvanla üstinsan arasına gerilmiş bir iptir, uçurumun üstünde bir ip” (Nietzsche,2015: 10)

SONUÇ

Nietzsche'nin bugün bu kadar popüler olmasının arkasında çağını aşan bir filozof olarak modernizme ilişkin kötümser tahminlerinin büyük oranda gerçekleşmesi gerçeği vardır. Üretim biçiminde makineleşmenin getirdiği olumsuzluklar, toplumsal anomaliler, küresel ısınma ve dünya savaşları bu olumsuz tahminlerden birkaçı ve en önemlileridir. Nietzsche'nin kötümser tahminlerinin sebebi, yaşadığı çağdaki nihilizm sorununu keşfederek onun olumsuz getirileri olabileceğini öngörmüş olmasıdır. Popüler kültür içinde, Nietzsche'nin en temel özelliğinin nihilist olması olduğu düşünülür. Nietzsche için nihilizm gerekli ve kaçınılmaz, ancak aşılması gereken bir şeydir. Hatta biraz daha ileriye gidip bütün felsefi çabasının modernizmin yarattığı nihilizme bir cevap aramak olduğu söylenebilir.

Condorcet Aydınlanma'yı insanın zincirlerini kırdığı, tüm eski düşüncelerini sorguladığı, yanlışlarını terkettiği inanç ve geleneklerini analize tabi tuttuğu ve adeta ruhların özgürce kanat çırdığı bir ortam olarak tanımlamıştı (Condorcet, 2017). Aydınlanma şüphesiz ki on binlerce yıllık insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir gelişimin yaşandığı çağdır. İnsanlık tarihinde Aydınlanmaya giden yol, çok çetin mücadelelere sahne olmuş ve değişik dönemlerden geçmiştir. Ne var ki insan zekasına *bilmeye cesaret etme* özgüvenini kazandıran Aydınlanma'nın sonucu olarak gelen modernizm, aynı zamanda büyük toplumsal sorunları da içeren bir kavramdır. Modernizm, insanlığa getirdiği teknoloji, tıp, sanat, hukuk gibi bütün alanlardaki pratik kolaylıklarıyla büyük bir nimettir. Ancak her nimetin bir külfeti ve karşılığında ödenmesi gereken bir bedel vardır.

Örneğin, 18 Kasım 1978'de ABD kökenli olarak Guyana üzerinde *Jim Jones* tarafından kurulan *Halkın Tapınağı* adlı bir tarikat yapılanması 900'den fazla insanın siyanür içerek intihar etmesine neden olmuştur. İntihar etmek istemeyen bazı üyeler ise silahla vurularak öldürülmüştür. Tarikat lideri insanları canlarına mal olabilecek şekilde nasıl etkilemiş olabilir. Bu müritler modern toplumdan uzaklaşmışlar ve topluma karşı yabancılaşma içerisine girmişlerdir.

Ashına bakacak olursak modern çağda profanlaşma denilen bir olgu vardır. Bu olgu insanların hakim dini değerlerden, mabetten uzaklaşmasını, kutsal değerlere ve ahlaka yabancılaşmasını ifade eder. Ama Jim Jones örneğinde gördüğümüz gibi insanlar hakim dini değerlerin ve toplumsal yaşayışın kendilerine veremediğini düşündükleri bazı unsurları farklı dinsel gruplarda bulmaya çalışmaktadırlar. Jim Jones örneğinin yanına

rahatlıkla *Osho*'yu da ekleyebiliriz. Osho 1980'li yıllarda ABD'de kurduğu komünle adını duyurmuş, bazılarının bilge bir mistik olarak gördüğü bazılarının ise bir şarlatan olarak değerlendirdiği çok tartışmalı bir figürdür. Daha sonraları komün içinde cinsel tacizler ve bir restorandaki bazı yiyeceklere *Salmonella* bakterisi bulaştırılmasından kaynaklanan 750'yi aşkın insanın zehirlenmesinden sorumlu tutulmuştur. Osho'nun Rolls-Royce marka 93 adet otomobili bulunuyordu. Onun lükse olan düşkünlüğü öğretileriyle bariz bir çelişki içeriyordu.

Bu örneklerin yanına yerli bir örnek olarak *Adnan Hoca cemaati*'ni de ekleyebiliriz. Çok medyatik ve bilinen bir karakter olduğu için ayrıntılarına girmeyeceğiz ancak şunu belirtmeliyiz ki, Adnan Oktar, örgüt liderliği, cinsel istismar, kişiyi hürriyetinden yoksun bırakmak, kişisel verilerin kaydedilmesi gibi birçok suç nedeniyle toplam olarak 8658 yıl hapis cezası almıştır.

Yerli ve yabancı olarak verdiğimiz bu örnekleri ürkütücü sayıda çoğaltabiliriz. Peki modern dönem insanların bu şarlatanların arkasına düşüp canlarını bile feda edecek noktaya kadar gelmelerine neden olan şey nedir? Hangi maddi veya manevi yoksunluklar bireyleri bu kadar körleştirebilmektedir?

Antik dünyada, insan kendini evrenin bir parçası olarak hissederken, Ortaçağ'da kendini Tanrıya adıyordu. Yeniçağ'da insan, aklın gücüne güveniyordu. Günümüzde ise insan, tüm dayanaklarını yitirmiş ve bunun sonucunda kendisi için bir sorun haline gelmiştir (Akarsu, 1994: 188). Herhangi bir dayanak bulamayan insan, kendini boşlukta hissetmiş ve bu durum onu bazı şeyleri sorgulamaya itmiştir. Sorokin, insanlığın tüm tarihinde muhtemelen en bunalımlı dönem olarak kabul ettiği 20. yüzyılda şöyle der: "...milyonlarca insanın kafasında, bireyin kendisinin, ailesinin, toplumun ve insanlığın kökeni ve geleceği, varoluşunun anlamı ve amacı hakkında sürekli bir endişe duyulmaktadır" (Sorokin, 1972: 17).

Sorokin'in tespiti 21. yüzyılda da geçerliliğini korumaktadır. Ne var ki az önce de dikkati çektiğimiz gibi sorun yalnızca varoluşsal veya manevi kaygılar boyutunda değildir. Nietzsche'nin Tanrı'nın ölümünü ilan etmesinin ardından insanoğlu onun yerine parayı koymuştur. Modern insan yoğun bir şekilde gelecek kaygısı taşımaktadır. Özellikle de ekonomisi zayıf olan ülkelerde zorunlu temel insani gereksinimler karşılanmasında büyük sıkıntılar vardır. Ancak ekonomik sıkıntılar tek neden değildir. Refah seviyesi yüksek olarak gösterilen Kuzey Avrupa ülkelerinde de intihar oranları dünya

ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Yani modern kapitalist dünyada paralı ya da parasız olsun yabancılaşma ve bunalım insanlığın genel bir sorunudur.

Melvin Seeman'a göre yabancılaşmış insan, kendi yaşamını etkileyen koşullar üzerinde etkin olamayan, kendi eylemlerini anlamlandıramayan, yaşamı düzenleyen kurallara inanmayan, toplumda yüksek değer verilen inançları değerli bulmayan ve kendinden uzaklaşmış, kendi eylemlerinden doyum sağlayamayan bir insandır (Seeman, 1959: 787).

Frankfurt okulunun *kitle kültürü* kavramı yerine *kültür endüstrisi* kavramını kullanmasının nedeni günümüz insanının çevresini kendi gereksinimlerine göre düzenlediği yanılısamından kaynaklanıyor. Kendisinin bir özne olmaktan çıkarıldığını fark edemeyen bireyler, kitlesel olarak üretilmiş standart birer metaya dönüştürülmüştür. Bu durumda, toplumsal hayatın genel standartları, sıradan insanların ihtiyaçları veya zevkleri temel alınarak belirlenmiş ve bu standartlar herkes için geçerli kabul edilmiş oluyor (Baykan, 2000:30). Zaten Nietzsche sürü içgüdüsüne karşı değildir, bunu doğal bir durum olarak kabul eder. Onu rahatsız eden şey bu sürü içgüdüsünün herkesi ele geçirmiş olmasıdır. Ancak biz Nietzsche gibi insanlar arasında bir kast sistemi veya değer farkı kabul edemeyiz. Din, dil, ırk, renk vb. gözetmeksizin, insan olmanın taşıdığı değer aynıdır. Fakat, insanların yaşama bakış açıları ve düşünce kapasiteleri arasında önemli farklılıklar olduğunu kabul etmek zorundayız. Bu nedenle, insanlar arasındaki farklılıkları koruyarak, kitle kültürünün kalıplarının dışına çıkabilecek olanaklar yaratmalıyız. Asıl sorun, entelektüel insanların kendini ifade etmesi veya mutlu olmasından daha derindir. Toplumlar, yüksek kültür ürünlerini yaratma kapasitesine sahip seçkin bireyler sayesinde yükselir.

Bu bağlamda, büyük kapitalist şirketlerin sahip olduğu kitle iletişim araçları, toplumsal ideolojinin yeniden üretimi ve mevcut düzenin meşrulaştırılması gibi işlevleri yerine getirir. Aynı zamanda müşteri kitlesinin tüketim alışkanlıklarını yönlendirirler. Medyanın bu rolü yerine getirebilmesi için izleyicinin ilgisini canlı tutması gerekmektedir. Bu nedenle dizi filmler, yarışmalar, magazin programları ve pornografik içerikler eğlendirici ve ilgi çekici olmalıdır. İlgi, sonunda propagandacılara satılacak bir meta haline gelir. Propagandacılar için içecek reklamı yapmakla bir seçim kampanyasını yönetmek arasında temelde bir fark yoktur. Tamamıyla ilgi çekmesi amacıyla tasarlanan içerikler, Nietzsche'nin köle ruhlu olarak adlandırdığı popüler kültür izleyicisi insan tipini yaratır.

Derrida, Foucault ve Deleuze gibi postyapısalcılar için Nietzsche'nin önemi, yabancılaşma kavramıyla yakından ilişkilidir. Özellikle 1970'lerden itibaren Marksizmin etkisinin azalması ve işçi hareketlerinin gerilemesi, cinsellik ve doğa ile ilgili sorunların artması, Nietzsche'nin eleştirel yaklaşımını daha da değerli kılmıştır.

Nietzsche, toplumsal yapıya ilişkin bir felsefi sistem teorisi kurmayı amaçlamamıştır. Aksine, sistemciliğe karşı çıkar ve toplumsal kurumların insan duygularına ve içgüdülerine karşı işlev görmek üzere oluşturulduğunu savunur. Ona göre toplumu oluşturmak için insanlar belli bir düzene ve standartlara tabi tutulmalıdır. İçgüdüsel dürtülerin derin bir dönüşüme uğraması (ya da medeniyete dönüşmesi) gereklidir ve bu, toplumsal insanın toplumsallaşma sürecinde gerçekleşen bir çürüme biçimidir. Nietzsche, Decadence adını verdiği toplumun çürüme döneminde var olan değerlerin yozlaşmasını ifade eder. Bu çürüme durumu doğal ve gerekli olarak kabul edilmelidir. Toplumun yeni bir yükselişe geçebilmesi için bu nihilizmi yaşaması gereklidir ve çözüm bu noktadan başlayacaktır. Günümüzde her krizin aslında yeni fırsatlar içerdiğini belirtmek istemektedir.

İnsan dünyaya geldikten sonra zamanla güçlenir ve kendi kendine yetebilir hale gelir. Kendi kendine yetmek, yani bağımsız bir birey olmak, aynı zamanda özgürleşmeyi ifade eder. Bağımsız olan insan, kendi kararlarını verebilir ve bu kararlar doğrultusunda hareket edebilir. "İnsan varoluşu, güdülerle hareket etme eğiliminden kurtulduğu ve davranış biçimlerinin kalıtsal mekanizmalarla belirlenemediği noktada başlar. Bu bağlamda, insan varoluşu ve özgürlüğü, birbirinden ayrılmaz iki unsurdur" (Fromm 2008: 41). Bu nedenle özgürlüğünü kullanamayan birey, birey olma niteliğini kaybeder ve yabancılaşmaya açıktır.

"İnsan neden birey olma özelliğini yitirir?" sorusunun cevabı, birey olmanın zorluklarında saklıdır. Bu zorlukların başında, birey olmanın getirdiği yalnızlık gelir. İnsan, bir yandan birey olmak zorundadır, ancak birey oldukça diğer her şeyden ayrı kalır. "Kişinin güçlü, yenilmez ve çoğu kez tehlikeli olan bu dünyadan ayrı olma bilinci, bir güçsüzlük ve kaygı duygusu yaratır. Kişi, dünyanın bir parçası olduğu dönemde ondan korkmazdı" (Fromm, 2008: 39). Bu durum, birey olmanın getirdiği zorluklardan biridir. Ancak, Erich Fromm'a göre, birey olmanın getirdiği yalnızlık ve korkuyu aşmanın tek yolu özgürlükten kaçmak değildir. İnsan, sevgi ve üretkenliğe dayalı bir bağ kurarak da bu sorunları aşabilir (Fromm, 2008: 40).

Nietzsche, insanın insan olabilmek için birçok fedakârlık yapması gerektiğini ifade eder. Hayatta herkesin efendi olamayacağını, ancak kendi efendisi olabileceğini ve insan olmak isteyenlerin ya da insan olarak kalmak isteyenlerin zorlu mücadelelerle karşılaşacağını belirtir. Filozof, insanlığın kurtuluş reçetesini trajedi aracılığıyla açıklar ve bireyin düşünmesi gereken şablonun trajedi şablonu olması gerektiğini ileri sürer. Trajedi, insanı sahip olduğu geleneksel değerlerden kurtararak kendi kendisine tanıtır ve hür bir varlık olduğu bilincini aşılır. Nietzsche'ye göre insanın kaderi özgürlükle iç içedir. Günümüzde *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* hizmetlerinin temel amacı, danışanın kendisini tanımasına yardımcı olmak ve böylece doğru kararlar almasını sağlamaktır. Nietzsche, bu hizmeti trajediye yüklemiştir. Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi; *Kişi nasıl kendisi olur?* sorusuna verdiği yanıt, bu tespitin temelini oluşturur. İnsanın kendisi olabilmesi için, çağının var olan değer ve bilgilerini aşarak kendi bakış açısını oluşturması gerektiğini savunan Nietzsche'nin bu yaklaşımı, Varoluşçuların kişinin kendi sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği önerisine kaynaklık eder.

Onun düşüncesi, insanın kendini gerçekleştirmesini, özgürlüğünü ve otantik yaşamını ortaya koymuştur. Otantik yaşam kavramı, sosyal baskılara ve toplumsal beklentilere göre hareket etmektense bireyin kendi değerlerine ve isteklerine göre yaşamasıdır. Bunlara ilaveten, varoluşçuların yabancılaşma, radikal özgürlük gibi bazı önemli kavramlarını açıklayıcı içerikler üretmiştir. Nietzsche, insanın varoluşuna bir anlam arayıp trajik unsurlar aracılığıyla yaşamı konu edinen bir perspektif geliştirmiştir.

Toplumun temel özelliklerinden biri, bireyselliği neredeyse silmesi ve eritmesidir. Toplumdaki birey, hayali bir yaşamı tercih eder ve her şeyi akışına bırakır. Toplum içinde nadiren bir kişi muhalefet eder (Gasset, 2003: 98-99). Bu nedenle bağımsız bir yaşamı olmayan toplum bireyi, bireyselliğini kaybetmiş bir insan olarak nitelendirir. Erich Fromm, kapitalist ekonomi sisteminin bireysel benliği zayıflatma eğiliminde olduğunu ve bireyi güçlendiren faktörlerin göreceli olarak zayıfladığını ifade eder (Fromm, 2008: 108).

Bu yeni toplum tipinde insanlar, duyguları ve içgüdüleriyle bağlantılarını kaybederek “kendi özlerine yabancılaşırlar” (Baykan, 2000:18). Aslında Nietzsche'nin Decadent topluma yönelik suçladığı temel şey ahlaktır. Ahlaki baskı nedeniyle esnekliğini kaybeden, yaşamsal uyarılara yanıt veremeyen ve donuklaşan birey, kendine yabancılaşmıştır (Baykan, 2000:19). Günümüzde modern toplumda bireyler üzerinde yoğun ahlaki baskılar görmüyoruz, ancak kitle kültürü, yaşam kalıplarını sunarak

insanların beden yapısından tutun da nasıl olması gerektiğine kadar müdahale eder. Baskı vardır, ama zincirler görünmez bir şekilde mevcuttur.

Nietzsche, tam bir ahlak düşmanı gibi görünse de durum biraz farklıdır. Onun ahlaki yaklaşımı iki boyutludur. Ahlak, sürü insanının vahşi yönlerini ehlileştirmede işe yarar (Baykan, 2000:20). Nietzsche, hiçbir içgüdüye karşı değilken, sürü içgüdüsüne de karşı değildir. Toplumda hakim ahlak kuralları, sürü insanının ahlak kurallarıdır. Nietzsche'nin eleştirisinin temel noktası, artık sürü içgüdüsünün tamamen kontrolden çıkarak diğer içgüdüler üzerinde hüküm sürmesidir (Baykan, 2000:29).

Nietzsche'nin bakış açısından söylemek gerekirse, kitle kültürü bugün yaşamın her alanında egemenliğini sürdürmektedir. Bu haliyle, anlamak için üst düzey bir algı kapasitesi gerektiren yüksek kültürel ürünlere mahal bırakmamaktadır. Yoğun bir şekilde ticari ve ideolojik kaygılarla işleyen medya apaçık bir şekilde kendi menfaatine yaramayan düşünsel ürünleri yok saymaktadır.

Nietzsche'ye göre yaşam bir *oluş* sürecidir. Oluş süreci içerisindeki olaylara ve olgulara değer katan şey yaratıcı bir yaşamı desteklemelerine bağlıdır. Nietzsche'nin üstün insanı için evrensel olarak yayılması gereken kesin doğrular yoktur. Biz bu noktada kitle kültürü bağlamında konuya nasıl bakmalıyız. Thomas Kuhn'un ifade ettiği gibi deneye dayalı pozitif bilim bile *bilimsel cemaatler/topluluklar* yoluyla devam eden paradigmalara bağlıdır. Hakim paradigmanın gücü zamanla azalıp yerini başka görüşlere bırakabilir. Ayrıca *Kuantum Teorisi* bilimsel kesinlik üzerindeki kesinliği yıpratmıştır. O halde kitle kültürünün insanlara kendi kanaatlerini dayatmaya yönelik baskısı iyice rahatsız edici bir hal almaktadır. Nietzsche bunun karşısında böylece özgür düşünceye alan açmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Nietzsche'nin felsefesi modern kitle kültürü karşısında *mistisizm*, *varoluşçuluk* ve *postmodernizm* gibi, var olan insanın yaşam biçiminde eksik bir şeyler olduğunu savunan akımlarla ortak yanlara sahiptir. Bunlara göre, bu dünyaya şu ya da bir şekilde *fırlatılmış* veya *yaratılmış* insanoğlu bu yetersiz olma durumunu aşacak potansiyele sahiptir. Bu anlayış, insana kendi özünü ve hedefini özgürce belirlediği bir olanak sağlar.

İnsanın bu potansiyelini gerçekleştirerek özgürleşmesi yalnızca kendisi için değil toplumsal yarar içindir de. Ancak bu noktada birey kendini tanımalı, kendi doğasına olan yabancılaşmayı aşacak cesareti göstermeli, yani pişmelidir. Görüldüğü üzere hepsi de kişisel ve toplumsal olarak daha üst bir aşamaya ulaşmayı hedefleyen bu yaklaşımların

hedeflerine ulaşması, kitle kültürü ve popüler kültüre bağlı olarak yaşayan bireyler için pek zor duruyor.

Bu sözünü ettiğimiz bireysel gelişimci yaklaşımların ortak bir taraflarının da eleştirel bir yapıya sahip olmaları olduğunu belirtmiştik. Bunlar var olan insan ve toplumda eksik gördükleri hususları antipatik olmak pahasına tenkit etmek durumundadırlar. Ne var ki kitle kültürü ve popüler kültürün hakim olduğu bir toplumda eleştiriye pek yer verilmediğini zaten belirtmiştik.

Demokrasi, yalnızca seçme ve seçilme özgürlüğü gibi sınırlı bir alanla ifade edilemeyecek kadar zengin bir içeriğe sahiptir. Demokrasi, çoğunluğun diktatörlüğü değil farklılıkların özgürce bir arada bulunabilmesidir. Küresel boyutta kapitalist bir ekonomik modelin içerisinde yaşayan modern insan, elinden bir an olsun düşürmediği *mobil küçük ekran*'yla(vizyonu) tüketim toplumunun bir ferdidir. İletişim teknolojisiyle yayılan kitle kültürü aracılığıyla farklılıklar törpülenmekte, modern insanın zihni, ticari veya ideolojik subliminal iletilerle her an bombardımana tutulmaktadır. Nietzsche gibi, bireyin özgürlüğüne ve özgünlüğüne önem veren düşünürlerin felsefeleri, insan uygarlığının geçirdiği buhranlardan kurtulmasında her zaman yardımcı olacaktır.

Demokrasi, farklılıkları içinde barındıran toplum üyelerinin özgünlüklerini muhafaza ederek, ortak evrensel bir kültür etrafında yaşamlarını sürdürdüğü bir idealdir. Ancak kitle kültürü ve popüler kültür, bireylerin kendi kimliklerini belirleme haklarını veya yeteneklerini ellerinden alabilir. Bu durum, öncelikle bir insan hakları sorunudur. Bizce kitle kültürü ve popüler kültür tartışmaları, insan hakları açısından ele alınmalıdır.

Friedrich Nietzsche, demokrasiye oldukça eleştirel bir bakış açısına sahipti. Onun düşünceleri genellikle geleneksel demokrasinin ve toplumun genel olarak kabul görmüş değerlerinin zayıflığını vurgular. Nietzsche için gerçek özgürlük bireysellikten gelir. Demokrasinin onun gözünde bireyin özgürlüğünü kısıtlayan bir yapı olduğunu düşünür. Toplumun ortak normları ve değerleri, bireyin yaratıcılığını ve özgünlüğünü sınırlar. Nietzsche'nin demokrasiye bakışı, onun genel felsefi perspektifi içinde değerlendirilmelidir. Onun düşünceleri, geleneksel değerlerin eleştirisi ve bireysel güçlenmenin teşvik edilmesi üzerine odaklanır.

Peki Nietzsche demokrasiyi onaylamıyorsa biz nasıl oluyor da bu tezde onun fikirlerinin demokrasiye ve bireysel özgürlüklere katkı vermesini bekleyebiliyoruz. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz. Bilindiği üzere Nietzsche'ye atfedilen çok ünlü bir söz vardır: *Kadına mı gidiyorsun kırbacını unutma.* Nietzsche'nin bunun gibi kadını olumsuzlayan

aforizmaları çokcadır. Ancak burada yapacağımız birkaç alıntı Nietzsche'nin kadına yaklaşımının aslında farklı olabileceğini gösterebilir. "Kadınların erkek zihni hakkında ne düşündüklerini, onlar için süslenip boyanırlarken en son vurgulayacakları şeyin yüzlerinin düşünsel nitelikleri oluşundan anlayabiliriz" (Young, 2015: 426). Bu sözün devamında kadınların suratlarına şehvetle dolu bir hissiyat ve akılsızlık maskesi taktıklarını, çünkü erkeklerin entelektüel kadınlardan çekindiklerini düşündüklerini belirtir. Young'a göre bu yaklaşım, erkeğin yardımına gereksinimi olan "aptal sarışın"ı ifade etmektedir adeta. Nietzsche'ye göre kadınlar zeki olduklarının bilinmesini saklamaya çalışmaktadırlar. Fakat kadınlar da, kendi aralarında "erkek gibi budala" sözünü kullanırlar. Gerçekten de budalalık yakıştığı yerdedir: "Budalalık, kadındaki kadınsı olmayandır" (Young, 2015: 426). Bu sözlerde biz Young'ın dikkati çektiği gibi Nietzsche'nin kadını doğrudan hedef tahtasına koymadığını, erkek egemen kültürün kadınları itmiş olduğu durumu gözlemliyoruz. Bunun yanında görev yaptığı Basel Üniversitesine, kadınların da alınması için çabaları olduğunu bildiğimiz Nietzsche'nin, kadınların erkekler karşısında zihinsel olarak eksik olmadıklarını düşündüğüne şüphe yoktur. Onun kadına karşı olan rahatsızlığı, çağının kültürüne toptan karşı çıkışının bir parçasıdır. Kadınların entelektüel olarak kapasitelerinin kullanılmalarının önüne geçilmesi Nietzsche'nin yüksek kültürüne giden yolda trajik bir kayıptır. Bu sebeplerle Nietzsche hayatının delirmeden önceki son on yılının tamamında hep kadınlarla yakın olmuştur (Young, 2015: 426).

Bize göre Nietzsche'nin günümüz feminist hareketinin temel savlarını paylaştığı veya öncelediği söylenebilir. Kadınları anlamakta zorluk çekilmesinin ve onlara yüklediğimiz olumsuz davranış tarzlarının arkasında ataerkil bir alt yapı vardır. Bütün sorun kadının özgürce hareket alanı bulamamasıdır. Hapisteki bir insanın özgür bir insan gibi yaşamasını beklemek yersizdir.

Yirminci yüzyılda Nietzsche'den ilham alan feminist bir yaklaşım ortaya çıkmıştır ve günümüze kadar da sürmüştür. Nietzsche'nin, genel olarak insanların var olan kalıplardan çıkarak özgürleşmesi yönündeki tavsiyesiyle toplumsal konumlarından rahatsız olan kadınların talepleri birbiriyle uyumuştur (Young, 2015: 595-596). Yani Nietzsche kadınlarda birtakım olumsuz ve rahatsızlık verici unsurlar görüyor ve bu durumdan kadınları sorumlu tutmuyor. Demek ki Nietzsche, kadına yönelik eleştirileriyle kadının kendini tanımasına ve özgürleşmesine hizmet etmiş oluyor. Bir insanı veya

toplumu geliştirmenin en iyi yolu onu gerçekçi olarak analiz etmekten ve eleştirmekten geçer.

Biz bu tezde aynı Şekilde, Nietzsche'nin demokrasi konusundaki eleştirel tutumunun, demokrasideki ve modern yaşamdaki eksiklikleri ortaya koymak suretiyle doğru bir hasar tespit raporu vererek fayda sağlayabileceğini ne sürüyoruz. Bu fikrimizi destekleyen bir diğer durumda Şudur: Nietzsche'ye göre sosyoloji, bireyin gelişmesine ve özgürlüğüne zarar veren bir disiplindir ve toplumun ve onu oluşturan bireylerin nasıl tahakküm altına alınacağını analiz eder. Ne var ki Nietzsche'nin sosyal bilimlerin çalışmalarında etkili olan birçok izleri olduğu genel kabul görmektedir. Aspers, Nietzsche'nin felsefesinin sosyologlar için bazı açılardan fayda sağlayabileceğini ne sürmektedir. Öncelikle onun kültür, teori ve varoluş gibi sosyolojik tartışmalara katkıda bulunduğunu ayrıca antisosyolog olarak aslında toplumsal olanın insanlığı ne kadar Őartlandırđıđını ortaya koyduğunu belirtmiştir (Aspers, 2017)

Bireycilik felsefi bir akım olarak bireyin toplum karşısında özgürlüğünü ve iradesini savunmaktadır. Bireyin zerindeki her türlü otoriteyi dışlamakta ve en az yönetimin en iyi olduğunu iddia etmektedir. Ancak burada sosyolojik bir durumu tespit etmek zorundayız. Birey bir toplum içerisinde yaşamaktadır. Bir aileye, bir iş yaşamına, arkadaşlıklara sahiptir. İnsan en yüksek empati yeteneğine sahip olan canlıdır. Arkeolojik çalışmalarda bir topluluğun uygarlaşmasıyla ilgili önemli bir ölçüt olarak, topluluk içinde yaralı olan bireylere bakılmasını ele almaktadırlar. İnsanlar hayvanlar gibi düşkünleri lme terk etmezler. Yaşadığı sosyal ortamdaki her türlü huzursuzluk onu da mutsuz edecektir. Çağdaş birey, ihtiyaçlarının neredeyse tamamını sosyal bir ortam içerisinde karşılamaktadır. Bu nedenle toplumdan bağımsız bir birey mümkün değildir. Bireyin zgrlğnden bahsetmek, bireyin saklı bir yerde tecrit edilmiş bir Şekilde yaşadığı anlamına gelmez. Zaten insan yalnız başına olsaydı onun ast insan mı st insan mı olduğunun da hiçbir önemi olmazdı. Bu nedenlerle Nietzsche'nin düşüncesini değerlendirirken onun kesinlikle toplumsal yararı da istediğini unutmamalıyız. Aksi taktirde yanlış bir Şekilde Nietzsche'yi psikolojizm içine hapsedmiş oluruz. Nietzsche'nin gözlerinin ileri derecede bozuk olmasına rağmen gençliğinde gönüllü asker olarak orduya katıldığını unutmamalıyız. Ayrıca Nietzsche'nin en büyük problemi alacalı ineğe benzettiği parçalanmış modern toplumun kültürel bütünlüğünü sağlamaktır.

Yaşam filozofu Nietzsche'ye göre yaşam, akmakta olan bir nehirdir. Atılan her kulata nehir bir kez daha değişmektedir. Tanrı öldü diyerek insanın metafiziğin

hakimiyetinden çıktığını ifade etmek istemiştir. Ne var ki çağdaş toplum eski tanrının yerine tüketimi ve dolayısıyla parayı koymuştur ama para sadece bir araç olmalıdır. Yaşam kendi başına ne paradır ne manadır. Ne müziktir ne de sessizliktir, ne düzendir ne kaostur ve ne Apollon'dur ne de Dionysos'tur. Yaşam bunların hepsidir. İdeal insan, evrenin sonsuz karanlığı ortasındaki bu mavi damlacıkta, bütün bu zengin çeşitliliği içerisinde onu iyisiyle kötüsüyle kabul edip 'amor fati' diyebilendir. Üstinsanın engin bakış açısı sayesinde toplum yükselecektir. Ama bunu çoklarının yapması mümkün değildir çünkü yaşamda sadece üstinsanlar olamaz sıradan insanlarda olmak zorundadır. İster üstün olsun ister sıradan olsun bütün insanlar özgürce ve kendisi olarak yaşamı hak etmektedir.

Nietzsche insanın kendisi olabilmesinin ilk olarak kalıplaşmış değerleri sorgulamasına ve akabinde kendi değerlerini yaratmasına bağlı olduğunu savunur. Bu noktada sürü insanından farklı olarak özgür insan kendisini sürü psikolojisinden kurtarmıştır. Kendini gerçekleştirmek zorlu bir uğraş olması yanı sıra dışsal dayatmalara tabi olmadan kendi yolunda yürümeyi gerektirir.

Sosyal Psikoloji alanında, birey üzerindeki grup etkisini araştıran birçok deneyler yapılmıştır. Bu çalışmaların genel sonuçlarına göre grup etkisinin ve toplumsal uyumun insanlar üzerinde ciddi tesirleri olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin 1951 yılında yapılan *Asch Deneyi*'ne göre bireylerin grup baskısı altında bağımsız düşünme yetileri yitirilmekte ve grup kurallarına uyumlaşma eğiliminde artış görülmektedir. Bu deneyde, deneklere değişik uzunlukta çizgiler gösterilerek hangi çizgilerin diğerleriyle eşit uzunlukta olduğunu söylemeleri istenmiştir. Sonuç olarak, deneklerin büyük kısmı grup baskısı içerisinde yanlış seçimler yapmıştır. Bu da bize Nietzsche'nin kitle içindeki sürü üyesi gibi hareket eden insana olan güvensizliğinin ne kadar gerçekçi olduğunu göstermiştir. Benzer bir başka deney olarak *Milgram Deneyi*'ni sunabiliriz. Bu çalışmada da denekler otorite konumundaki diğer katılımcıların talimatlarına uyum sağlama yönünde hareket ederek etik olmayan davranışlar göstermişlerdir.

İnsanlık tarihi boyunca değişik yönetim biçimleri yürürlükte olmuştur. İlk başlarda güç, soyluluk veya din gibi değişik faktörler lider seçiminde etkiliyken tarihi süreç içerisinde yavaş yavaş halk egemenliğini esas alan sistemler ön plana geçmiştir. Demokratik yönetim sistemi kağıt üzerinde insan haklarını esas alan, dini, siyasi ve etnik hiçbir açıdan insanların birbirlerinden üstün tutulamayacağı bir ideali temsil etmektedir. Ne var ki uygulamada hiç te öyle olmamaktadır. Küresel kapitalist sistemde oluşturulan

kitle kültürü sayesinde bireyin yaşamı ve seçimleri üzerinde büyük bir manipülasyon uygulanmaktadır. Asch Deneyi ve Milgram Deneyi gibi çalışmalar toplumsal baskı altında insanların ne kadar etik dışı kararlar alabileceğini göstermiştir.

Bu deneyleri doğrular nitelikte, daha hemen 20. Yüzyılın başında Avrupa'nın göbeğinde hüküm süren Hitler, Mussolini ve Franko gibi faşist diktatör liderler, toplumlar üzerinde kitle kültürünün manipülasyon tekniklerini uygulayarak milyonlarca insanın ölümüne ve insan uygarlığının utanç içinde gerilemesine yol açmışlardır. İnsana verilen zarar artık yalnızca topla tüfekle olmamaktadır. Herkesin cebine kadar giren medya aracılığıyla bireyler uslu tüketicilere dönüştürülmektedir. Ancak bu usluluk sadece görüntüdedir. Dünya üzerinde son 10 yıllık antidepresan satışlarındaki artışa bakacak olursak; 2009 yılında her 1000 kişiye düşen ilaç sayısı 29 iken bu oran 2020'de 49'a yükselmiştir.

Gerek bugün içinde bulunduğumuz toplumsal yaşamın sağaltımı için gerekse gelecek kuşaklara daha yaşanılabilir bir dünya bırakabilmemiz için bireyin üzerindeki baskıların kaldırılması gerekmektedir. Kitle kültürünün taraflı iletilerini sorgulayabilecek kapasitede, özgür ruhlu insanlara şiddetle ihtiyacımız bulunmaktadır. Bireyin üzerindeki onu kısıtlayan bütün otoritelerin esas bulunmaları gereken noktaya geri çekilmeleri gerekmektedir. Popper'a göre, *açık toplum*, bireylerin eleştirel düşünme ve özgürce tartışma yoluyla kendilerini geliştirebildikleri bir yapıdır. Bu tür bir toplumda, bireylerin hakları ve özgürlükleri güvence altına alınır ve devletin müdahalesi en düşük seviyede tutulur. Bu noktadan bakınca Nietzsche'nin *Birey nasıl kendisi olabilir?* sorusunun önemi daha iyi anlaşılabilir. Bunu yapabilmenin en önemli ayağı da bize göre ekonomik baskının, gelecek kaygısının son bulması ve paranın tahtından indirilmesidir. Dünya üzerinde var olan kaynakların, insanın ve doğanın iyileştirilmesi için harcanması gerekmektedir. Aksi takdirde Hobbes'un ileri sürdüğü gibi *İnsan insanın kurdu olacak* ve insanlık tarihi, çatışmalar tarihi olmaya devam edecektir. Çağımızın demokrasi maskesinin altındaki gerçeği Nietzsche gibi önemli düşünürler sayesinde görebiliyoruz.

Birey olabilmek için insanların kendi kimliklerini ve değerlerini tanıması, kendi özgür seçimlerini yapabilmesi ve bu seçimlerinin sonuçlarını kabul edebilmesi gerekir. Birey olmak, oluş sürecinde kişinin kendisi üzerinde devamlı olarak çalışmaya devam etmesi ve öz farkındalık sayesinde var olan potansiyelini gerçekleştirmesidir. Bu süreç içerisinde, birey hem kendisiyle hem de çevresiyle sağlıklı ve dengeli ilişkiler kurarak yabancılaşmaktan kurtulacaktır.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde Stephan Hawking gibi bilim adamları artık 66 milyon yıl önce Yucatan Yarımadasındaki meteor çarpması gibi bir olay veya çevre felaketleri neticesinde dünyanın yaşanılır bir yer olmaktan çıkabileceğini iddia etmektedirler. Yine bu bilim insanlarına göre çok geç olmadan, uzay boşluğunda kendimiz için yaşamı devam ettirebileceğimiz gezegenler bulup yeni koloniler kurmamız gerekmektedir. Hatta bu konuda bazı devletlerin ve Elon Musk gibi özel girişimcilerin çalışmalarına başladığını görüyoruz. Burada şöyle bir soru önümüze geliyor. Yeni gezegenlere seyahat edecek kadar teknolojimizi geliştirdiğimiz bir zamanda uzaydaki yeni evlerimize sürü insanları olarak mı gideceğiz yoksa özgür insanlar olarak mı?

Konuya günümüz *yapay zeka* tartışmaları açısından bakmak yerinde olacaktır. Bilindiği üzere yapay zeka konusundaki en büyük kaygı, bu zekanın bir gün insanlığa zorla hükmedebilecek derecede yüksek bir bilinç düzeyine ulaşmasıdır. Bu olayın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği tartışıla dursun gerçek olan bir şey var ki; insanoğlu zaten hali hazırda yapay zeka gibi kendi yaratmış olduğu yapay bir kültürün, *kitle kültürünün* tahakkümü altındadır. Yapay zekanın kitle kültürünü de ele alması çok zor olmayacaktır.

Tarih boyunca bilgiye ulaşmanın en kolay olduğu bir çağda, bilgi toplumunda yaşıyoruz ancak, artan kitlesel cehaletten bahsedebiliyoruz. Türkiye’de herhangi eğitimciye sorsanız öğrenciler arasında son yıllarda büyük ivme kazanan cehaleti size ayrıntılı olarak anlatacaktır. Durum dünyada da böyle. Michael Moore *Ahmak Beyaz Adamlar* isimli kitabında Amerika’yı ahmaklar ülkesi şeklinde tanımlıyor. Eski başkanlardan Bush’un Afrika’yı bir ülke zannettiği ortaya çıkmıştı. Tabi Bush’a oy veren halk çoğunluğunun da ondan farkı yok. 44 milyon Amerikalının okur yazarlık seviyesi ilkökul seviyesinde ve 200 milyon kişi hiçbir şey okumuyor. Moore böyle cahil ve ahmak bir ülkenin dünyayı yönetmesini doğru bulmuyor.

Günümüz modern cahil toplumu paranın ve kitle kültürünün hakimiyetindedir. Bütün insan eylemlerinin değer ölçüsü olarak paranın kabul edildiği bir toplumda, artık muhafazakar bir kadının bile para karşılığında internet üzerinden göğüslerini sergilemesinde şaşılacak bir şey yoktur. Geldiğimiz bu noktada, insanlığı paranın ve sığ kültürün boyunduruğundan kurtarmak için *Nietzsche’nin modernizm ve demokrasi eleştirilerinden yola çıkarak bir toplum kurgulayacak olsaydık , bu nasıl bir toplum olurdu?* sorusu akla geliyor. Nietzsche’nin fikirlerinden yola çıkarak özgür ve refah içinde yaşayan yüksek bir uygarlık tasarlayabiliriz. Burada belirtmeliyiz ki amacımız Thomas More tarzı bir ütopya denemesi yapmak değildir. Daha ileri ve yüksek bir

uygarlık kurma yolunda Nietzsche'nin fikirlerinin nasıl bir katkı yapabileceğini göstermek istiyoruz.

Nietzsche'nin politikayı her zaman kültürün hizmetine vermek istediği tespitini önceden yapmıştık. Nietzsche, sıradan, küçük politikalar yerine *büyük politika*'yı övmüştür. Bu, bireylerin ötesinde toplumun genel yararını hedefleyen bir yaklaşımı ifade eder.

Nietzsche'den esinlenen bir devlet yönetiminde değerlerin yeniden değerlendirilmesi yaklaşımından yola çıkarak toplumsal değerlerin zaman içinde yeniden değerlendirilmesi ve çağın gereklerine göre revize edilmesi doğal karşılanır. Bu noktada hem birey hem de toplumun katkıları söz konusu olacaktır. Nietzsche'nin perspektivist yaklaşımına bağlı olarak değişik bakış açıları dikkate alınabilecektir. Toplumdaki kültürel renklilik ve çoğulcu perspektif kendini ifade edebilecektir. Bütün bu farklılıkları içinde toplum bir arada yaşamasını bilecektir.

Üstinsan kavramı insanların kendilerini gerçekleştirmelerini ve var olan potansiyellerinin sınırlarını zorlamalarına işaret etmektedir. Gelecekteki toplum, Nietzsche'nin bu fikirlerinden esinlenerek potansiyellerinin en zirvesine ulaşmış büyük zekaları destekleyerek onları toplumun genel yararına çalışan öncü liderler haline getirmelidirler. Bunun gerçekleşmesi için klasik demokratik seçim süreçleri kişilerin yetkinliklerine ve erdemliliklerine göre yenilenmelidir. Bu sayede popülist propaganda yöntemleri ikinci plana atılarak gerçekten üstün yetenekli karar vericilerin önemli konumlara getirilmesi sağlanabilir. Böylesi doğru seçimler yapabilmeleri için seçmenlerde gelişime açık bireyler olmalıdır.

Bireysel yeteneklerin üst düzey gelişimini hedef alan bir toplumun iktisadi yapısının bu yönde kurgulanması, inovasyonu destekleyici bir yapıda olması gerekir. Gerek bireysel anlamda gerekse kurumsal anlamda çığır açıcı fikirlerin önünü açacak finansmanlar sağlanmalıdır. Yani devlet *ar-ge* çalışmalarını yürütecek fonları ayarlar ve vergi anlamında onları rahat bırakır. Objektif ve eşitlikçi denetim kurumları sayesinde insanlarda güven oluşur ve çabalarının boşa gideceği endişesi taşımadan yalnızca büyüme ve rekabete odaklanabilirler.

Dikkat edilirse Nietzsche'nin fikirlerine dayalı bir ekonomi modelinde etiğin temel bir rol oynayacağı açıkça anlaşılabilir. Nietzsche'nin *Erdem Ekonomisi* şeklinde adlandırabileceğimiz bu örgütlenmede çalışanların maaşları ve ödüllendirilmeleri

toplumun gelişimine yaptıkları katkıya göre değerlendirilecektir. Bu durum özel sektör ve devlet ayrımı olmaksızın aynı olacaktır.

Bireylerin potansiyellerini sonuna kadar kullanabilmeleri için temel ihtiyaçların karşılandığı gelecek kaygısı duymadan gelişimlerine odaklanabilecekleri bir ekonomik alt yapı kurulmalıdır. Refah yalnızca sermaye sahiplerinin ulaşabildiği bir ayrıcalık olmaktan çıkarılmalı asgari refah seviyesi altında bir yaşam yasaklanmalıdır. Sosyal güvenlik sistemi tüm toplumun esenliğini dikkatle izleyerek bireylerin her türlü toplumsal baskıdan azad edilmesini sağlamalıdır. Eğitim kurumları toplumun ihtiyaçlarına ve gelişimine uygun bir şekilde iş dünyasıyla iç içe bir şekilde örgütlenmelidir. Eğitimde yalnızca mesleki becerileri geliştirmek değil, eleştirel düşünme becerileri, etik ve kültürel tahlilleri içeren bir müfredat uygulanmalıdır.

Böylesi bir toplumun felsefe, sanat ve kültüre önem vereceğini söylemek çok yerinde olacaktır. Uygarlığın yücelmesinde bilim insanları kadar düşünürlerin ve sanatçıların da büyük önem taşıdığı bir gerçektir. Bu nedenle onların finansal kaygıları da giderilmelidir. Ayrıca Nietzsche'nin antik toplumlarda ortak toplumsal tını güçlendirdiğini savunduğu festivaller ve kültürel projelerin gerçekleştirilmesi çok önemlidir.

Devletin bütün bu işleri finanse edebilmesi çok sağlıklı bir vergilendirme politikasıyla mümkün olacaktır. Bu nedenle toplumdaki bazı kesimlerin aşırı derecede sermaye biriktirmesine engel olunması sağlanmalıdır. Sınırlı olan kaynakların belirli bir toplumsal kesimin aşırı refahına sunulması toplumun diğer kesimlerini hem zihnen hem de maddi olarak zayıflatacaktır. Ekonomik sistemde gerçek anlamda üretici olmayan spekülasyon finansal faaliyetler karşısında reel sektörler ve yenilikçi girişimlerin üstünlüğü tartışılmaz hale getirilmelidir. Böyle bir yapı kişisel gelişimi ve toplumsal yararı temel alan eşitlikçi ve kapsayıcı bir durumda olacaktır. Bu sayede bireysel gelişim en üst düzeye çıkarılırken toplumun refahı ve sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

Son olarak Nietzsche'nin siyasi toplumsal kutuplaşmanın aşırılığı karşısında bir çözüm önerisi olabileceğini ileri sürebiliriz. Çalışmamızın ilk bölümünde belirttiğimiz gibi; Nietzsche'ye göre Antik Yunan kültüründe birbirini dengeleyerek insan eylemlerine yön veren iki unsur vardır. *Apollon ve Dionysoscu etkiler*. Apollon bilişsel özellikleriyle aklıyla hareket ederken diğeri coşkun ve esriktir. Apollon düzenlilik isterken Dionysos kaos çıkarmayı sever. Duman'a göre Nietzsche'de bu iki unsur arasındaki dengenin teşekkül ettiği bir kültür sağlıklı olabilir (Duman, 2013). Akılcılığa dayalı olan bir kültür

insan yapısında bulunan Dionysosçu boyutu sınırlayarak zarar vermektedir. Ancak bunun karşısında Dionysoscu hayat itkisinin tamamen hakim olduğu bir ortamda ise barbarlık yaygınlaşmaktadır. Yunanlılar bu işin püf noktasını bulmuştur. Bu iki unsuru uyum içinde yaşatan bir toplum olarak Yunan toplumunun insanları ‘yabancılaşma’ gibi sorunlardan uzaktır, hastalıktan kurtulmuştur.

Peki biz günümüz toplumunda Nietzsche’nin bu iki unsurundan nasıl faydalanabiliriz. Günümüz siyasal ortamında kabaca, *muhafazakarlık* dediğimiz yaklaşım Apollon’cu tarafa, Dionysos ise eleştirel ve muhalif toplumsal kesimlere karşılık gelmektedir. Eğer biz de Antik Yunan toplumu gibi bu iki unsur arasında bir denge teşekkül ettirmeyi başarırız sağlıklı bir toplumsal yapıya sahip olabiliriz. Bu sayede Apollon’cu taraf, toplumsal değişimin ve farklı perspektiflerin önünü tamamen kesemeyeceği gibi, Dionysos tarafı ise, işleri toplumsal kaosa kadar ilerletecek bir alan bulamayacaktır. Nietzsche’nin *Erdem Ekonomisi* sayesinde özgürleşen bireyler, kendilerini toplumsal yapının işlevsel ve gerekli birer parçası olarak göreceklere, bu sayede geliştirecekleri aidiyet duygusuyla yabancılaşma duygusundan uzak olacaklardır.

KAYNAKLAR

- Adler, Alfred, (2001), *İnsanı Tanıma Sanatı*, (çev. Kamuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul.
- Adorno, Theodor, (2003). *Minima Moralia*, (çev. Orhan Koçak, Ahmet Doğukan), 4.Basım, Metis Yayınları, İstanbul.
- Akarsu, Bedia, (1989), *Ahlak Öğretileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Akarsu, Bedia (1994). *Çağdaş Felsefe-Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*, 7.Basım, İnkılap Yayınevi, Ankara.
- Akarsu, Bedia, (2014), *Çağdaş Felsefe*, İnkılap Yayınları: İstanbul.
- Alkor, Can, (2001, Kış), “*Tehlikeli Bir Adam*” Nietzsche Üzerine Söyleşi, Cogito Dergisi, Sayı: 25, Sayfa 214-236.
- Ansell- Pearson, Keith, (1998), *Kusursuz Nihilist*, (çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Arnhart, Larry, (2005), *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, (çev. Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara.
- Arslan, Ahmet, (2009), *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, Ankara.
- Aspers, Patrick, (2017). “Nietzsche'nin Sosyolojisi”, (çev. Nesibe Şahin), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/354632>,(18.10.2024)
- Batmaz, Veysel, (2005), Murat Belge ve Popüler Kültür Tanımsızlığı 1, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/article.php?sid=3586> (12.05.2005)
- Batmaz, Veysel. (1981), “Popüler Kültür Üzerine Değişik Kuramsal Çalışmalar”, *A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Hakla İlişkiler Yüksek Okulu dergisi*, Sayı 2, 168-171
- Baudrillard, Jean, (2006), *Jean, Sessiz Yığınların Gölgesinde*, çev. Oğuz Adanır,3. Basım, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Baykan, Fehmi, (2000). Nietzsche'nin Felsefesi, Kaktüs Düşünce, İstanbul
- Becermen, Metin, (2010/ 2), “Nietzsche’de “Güç İstemi ve Hakikat İlişkisi Üzerine Bir İnceleme””, *Türkiye Bilim ve Teknik Araştırma Kurumu*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/214369> (30.03.2019).
- Bottomore, T, Nisbet, R., (drl.) (1997). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (çev. Mete Tunçay), Ayraç Yayınları, Ankara
- Condorcet, Marquis de. (2017). Tartışma https://tr.wikiquote.org:Marquis_de_Condorcet (07.06.2019)

- Çeçen, Anıl, (1984), Kültür ve Politika, Hil Yayınları, İstanbul.
- Çiftçi, Erdem (2016). “Nietzsche’nin Hınç Çözümlemesi ve Hümanist Psikoterapi”,
[http://www.beytulhikme.org/Makaleler/395453122_07_Ciftci_\(99-113\)](http://www.beytulhikme.org/Makaleler/395453122_07_Ciftci_(99-113))
(01.10.2018).
- Daldeniz, Elif (2001, Kış). *Zerdüşt: Tiksinti Duymayan İnsan*, Cogito Dergisi, Sayı: 25, 251-262)
- Danto, Arthur, (2002). *Nietzsche Hayatı, Eserleri ve Felsefesi*, (çev. Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları , İstanbul.
- Davies, Ion, (1995), *Cultural Studies and Beyond*, Routledge Inc., London-New York.
- Deleuze, Gilles, (2006), *Nietzsche ve Felsefe*, (çev. Sertaç Canbolat), Norgunk Yayıncılık, İstanbul Dergisi, Sayı: 25, 52-61
- Derrida, Jacques, (2008), *Nietzsche’lerin Şöleni*, (çev. Ali Utku ve Mukadder Erkan), Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- Diken, Bülent. (2019). Tanrıdan Sonra Edebiyat ve Felsefe,
<https://oggito.com/icerikler/tanri-dan-sonra-edebiyat-ve-felsefe/7207>
(30.03.2019).
- Duman, Musa. (2013/2). “Aristoteles ve Nietzsche’de Trajedinin İşlevi”, Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 58, 126-128
- Düşünbil.com. (2024). Nietzsche’nin Penceresinden Varolusculuk, Heidegger, Sartre ve Camus, <https://dusunbil.com> (23.06.2024)
- Edelman, Bernard. (2001, Kış). “Nietzsche: Kayıp Bir Kıtı”, (çev. Ferhat Taylan), *Cogito Dergisi*, Sayı: 25, 163-165
- Emden, Christian J., (2013), *Modern Siyasal Düşünce ve Friedrich Nietzsche*, (çev. Gamze Varım), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Er, Sadık Erol (ed.) (2013). *Nietzsche Pariste*, Alan D. Schrift, Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- From, Erich (2008). *Özgürlükten Kaçış*, (çev. Şemsa Yeğin), 5. Basım, Payel Yayınları, İstanbul
- Gasset, Ortega Y., (2003), *Kitlelerin Ayaklanması*, (çev. Koray Karaşahin), Babil Yayınları, İstanbul.
- Giddens, Anthony (1987), *Sosyoloji*, (çev. Ülgen Yıldız Battal), Siyasal Kitapevi, Ankara.

- Gül, Fikri. (2014), “Varoluşçu Felsefenin Türk Düşünce Hayatındaki Yansımaları”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 18, 27-32.
- Güvenç, Bozkurt, (1985), *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Güvenç, Bozkurt, (1984), *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Horkheimer, Max & Theodor Adorno (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği 2*, (çev. Oğuz Özügül), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Jackson, Roy, (2012). *Nietzsche Kilit Fikirler*, (çev. Nevra Yaraç), Optimist Yayınları, İstanbul.
- Jaspers, Karl, (2013). *Nietzsche Nasıl Felsefe Yapıyordu*, (çev. Murat Batmankaya), Alfa Yayınları , İstanbul.
- Kışlalı, Ahmet Taner, (1991), *Siyasal Sistemler*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kızılcılık, Sezgin, (2011). *Batı Barbarlığı I Rousseau, Marx ve Nietzsche Üzerine*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kongar, Emre, (1984), *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Konur, Kenan, (2006), 68 Kuşağı mı, Me Generation Kuşağı mı? <http://karakutu.com> (12.02.2006).
- Köhler, Joachim, (2000), *Friedrich Nietzsche ve Cosima Wagner* (çev. Atilla Dirim), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Köktürk, Milay, (2006), *Kültürün Dünyası*, Hece Yayınları, Ankara.
- Kuçuradi, İonna, (1967). *Nietzsche ve İnsan*, Yankı Yayınları, İstanbul.
- Küçükalp, Derda. (2010, Güz). “Modern Siyaset Felsefesinde Nihilizm Problemi: Nietzscheci Bir Tartışma”, *Kaygı, Uludağ Üni. Fen Edb. Fak. Felsefe Dergisi*, Sayı: 15, 79-90.
- Le Bon, Gustave, (1997), *Kitleler Psikolojisi*, (çev. Yunus Ender), Hayat Yayınları, İstanbul.
- Le Bon, Gustave, (2005), *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, İstanbul
- Lukacs, György, (2014), *Nietzsche Emperyalist İrrasyonelizmin Kurucusu*, (çev. Vural Yıldırım), Epos Yayınları, Ankara.
- Marshall, Gordon, (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları).
- Megill, Alan, (1998), *Aşırılığın Peygamberleri*, (çev. Tuncay Birkan), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- Mejuyev, Vadim, (1987), *Kültür ve Tarih*, (çev. S. Yokova), Başak Yayınları, Ankara.
- Mutlu, Erol, (1998), *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınları, Ankara.
- Mutlu, Erol, (2005), *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*, Ütopya Yayınevi, Ankara)
- Nietzsche, (2011), *Müziğin Ruhundan Trajedyanın Doğuşu*, (çev. İsmet Zeki Eyüboğlu), Say Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich, (2000), “*Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*”, (çev. Nejat Bozkurt), Say Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich, (2001), *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, (çev. Ahmet İnam), Yorum Yayınevi, İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich, (2003). *Ecce Homo*, (çev. Cam Alkor), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich, (2005), *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, (çev. Mustafa Bahar), İskele Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich, (2009), *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, (çev. Gürsel Aytaç), Say Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich, (2010), *Putların Alacakaranlığı*, (çev. Mustafa Tüzel), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich, (2011), *Ahlakın Soykütüğü*, (çev. Zeynep Alangoya), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich, (2011), *Şen Bilim*, (çev. Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich, (2015). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, (çev. Korkut Ata), İlgi Kültür Sanat Yayınları.
- Özlem, Doğan, (1992), *Kültür Felsefesi, Felsefe Tartışmaları 12. Kitap*, Kent Basımevi, İstanbul.
- Öztürk, Yaşar. Nuri. (2008). Nietzsche'nin Riya Saltanatına Vurduğu Darbe, <http://www.hurriyet.com.tr> (28.05.2019).
- Sagan, Carl, (1998), *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*; (çev. Miyase Göktepe), Tübitak Popüler Bilim Yayınları, Ankara.
- Saran, Nephana, (1992). *Antropoloji*, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Schopenhauer, (2009), *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, (çev. Levent Özşar), Biblos Kitabevi, Bursa.
- Sena, Cemil. (1976), “Nietzsche”, *Filozoflar Ansiklopedisi*, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Seeman, Melvin (1959). "On The Meaning Of Alienation", *American Sociological Review*, 24(6): 783-791.
- Simmel, George, (2014), *Paranın Felsefesi*, (çev. Öykü Didem Aydın ve Yavuz Alogan), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Sorokin, Pitirim A. (1972). *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, (çev. Mete Tunçay), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Soygüder, Şebnem. (2004). *Popstar Yarışmasının Düşündürdükleri-2*, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/article.php?sid=2783> (20.06.2004).
- Stauth ve Turner, George ve Bryan S. (1998), *Nietzsche'nin Dansı*, (çev. Mehmet Küçük), Ark Yayınları, Ankara.
- Strathern, Paul, (1997). *90 Dakikada Nietzsche*, (çev. Rüstem Aslan, Mehmet Ukşul), Gendaş Yayınları, İstanbul.
- Storey, John, (1998), *Cultural Studies and The Study of Popular Culture*, University of Georgia Press, Athens.
- Swingewood, Alan, (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (çev. Osman Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Şengör, Celal. (2001, Kış). "Nietzsche ve 'Akla' İsyân", *Cogito Dergisi*, Sayı: 25, Sayfa 240-251.
- Türkoğlu, Nurçay, (2003), *Kitle İletişimi ve Kültür*, Naos Yayınları, İstanbul.
- Tura, Saffet Murat, (2005), *Günümüzde Psikoterapi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Uygur, Nermi, (2003), *Kültür Kuramı*, YKY. İstanbul.
- Ülken, Hilmi Ziya, (2009), *Felsefeye Giriş 2*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- World Health Organization (WHO). (2002). *The world health report 2002*, <https://www.who.int/whr/2002/en/> (08.06.2019).
- Yaldır, Hülya, (2008) "Nedensellik, Bilim ve Metafizik" https://www.academia.edu/30414753/Nedensellik_Bilim_ve_Metafizik_Causality_Science_and_Metaphysics (31.05.2019).
- Yavuz, Hilmi, (2001, Kış), *Nietzsche ve Bengidönüş*, *Cogito Dergisi*, Sayı: 25, 143-149
- Young, Julian, (2015). *Nietzsche*, (çev. Bülent O. Doğan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.